સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકસ રિવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી

પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; વ્યુત્પત્તિ; પાઠના સવાલ તથા સાર; અપૂર્ણાંકના નિયમ; બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.)

રચનાર—મેસર્સ સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.
પ્રસિદ્ધ કર્તા—C M Shah

પ્રસિદ્ધ કર્તાનુ ઠેકાણું શાહપોર—સુરત

મુદ્રક—ભાઇશંકર અંબારામ ભટ્ટ.
મુદ્રણ સ્થાન—"પ્રજાહિત" પ્રિન્ટિંગ વર્કસ આર્ય બજાર—સુરત.

સને ૧૯૨૪] કિંમત રૂ. ૦—૮—૦ [સંવત્ ૧૯૮૦.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત

પાંચમી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૧.

મરદાઈ=બહાદુરી
કેવળ=એકલા
ઉપરાંત=વધારામાં
દૃઢ=અચળ, મજબુત
સ્નાયુ=માંસના તંતુ, જે તંતુ વડે હાડકાંને માંસના લોચા વળગેલા રહે છે તે
બંધ=કબજો, અંકુશ
કેળવણી=શિક્ષણ
ભેદ=જુદુંપુંકારણ,તફાવત
પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્ન)=પરિશ્રમ, ઘણી મહેનત

મલખમ=કસરત માટે દાટેલું ઉભું ગોળ લાકડું
આટાપાટા=એક જાતની રમત
ક્રિકેટ=બૅાલબૅટની રમત
ચરબી=ચામડીની નીચે ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ
બ્રહ્મચર્ય=સ્ત્રી સંગથી દૂર રહેવું તે, જનોઈ દે ત્યારથી પરણતા સુધીનો વિદ્યાભ્યાસનો વખત
અંકુશમાં=તાબામાં, કબજામાં

રોદણાં=રડણાં
બડબડાટ=નારાજ થઈ મનમાં બબડવું તે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
દ્વેષ=કીનો, અદેખાઈ
છળકપટ=દગોફટકો
આંચકો ખાશે=અટકશે
અણઘટતો=અયોગ્ય
બલકે=એટલું નહિ પણ વધારે
ખસુસ=ખાસ
નકલ=કોપી ઉતારો, બીજાનું જોઈ ચાલવું તે
અનીતિ=ખરાબ ચાલ
આયુષ્ય=આવરદા

સવાલ—કેળવણી કેટલા પ્રકારની છે? શરીરની કેળવણી કેવા પ્રકારે થાય છે અને તેથી શા ફાયદા થાય છે? મનની કેળવણીમાં નીતિ કેળવવા પર શા માટે વધારે લક્ષ આપવું? સારી રીતે મન કેળવવાથી શા શા લાભ થાય છે? અનીતિએ ચાલનારની શી દશા થાય છે? મરદમાં ... ગુણ હોય તો મરદાઈ કહેવાય?

પાઠ ૨.

સમયસૂચકતા=ઘટતો ઉપાય જલદી સૂઝે એવી બુદ્ધિ
અકસ્માત=એકાએક અણધાર્યો બનાવ
અણધાર્યું=ઓચિંતુ
સાવધાન=સાવચેત
ઘુમટ=અર્ધગોળ શિખરવાળુ ઢાંકણ
ભાત=તરેહ, ચિત્રામણ
ગરક=ગરકાવ, લીન
ફરસબંધી=પત્થર જડેલી જમીન
આંખ=નજર, નીવા
રદ=ખરાબ
જાતિ સ્વભાવ=મૂળ ખાસીયત
આતુરતા=ઇંતેજાર
મુગે મોઢે=બોલ્યા જાણવા છતા
દાનવ=રાક્ષસ
પ્રસન્ન=ખુશ
સ્વસ્થ=હતો તેમ ને તેમ ગભરાયા વગર, શાંત

સવાલ—કોઇ પણ ઉપાય મનની કેવી સ્થિતિમા સૂઝે છે? સંકટ વખતે સમયસૂચકતા વાપરવા માટે શુ યુક્તિ કરવી?

પાઠ ૩.

અસ્વચ્છ હવા=કાર્બોનિક એસિડ ગ્યાસ કે દુર્ગંધવાળી ખરાબ હવા
વાટે=રસ્તે
એઠવાડ=એઠું
વાતાવરણ=વાનુ આવરણ, પૃથ્વીની આસપાસ વિંટળાયલો વાયુ
પ્રયોગ=અજમાયશ
સિદ્ધ=સાબિત, પુરવાર
પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન, પ્રાણને આધાર આપનાર વાયુ
શુદ્ધ=ચોકખો
કુદરતે=ઇશ્વર શક્તિએ
પરિણામ=ફળ, છેવટ
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
જળવાય=સચવાય
સોઇ=જોગવાઇ, સવડ
કમકમાટ=ચીતરી
મુઝાઇએ=ગુંગળાઇએ
ડરાતુ=થોભાતુ
ધુમાતો=ધુમાડો નીકળે એવો
બદબો=ખરાબ વાસ, દુર્ગંધ
સંભવ=આશા
શ્વાસ=દમ

સવાલ—અંધિઆર ઘર કે ભોંયરામા જતા પહેલા શુ કરવું? અંધારી ઓરડીમા ૧૪૬માંથી ઘણા અંગ્રેજો શાથી મરી ગયા? હવા શાથી સુધરે છે?

પાઠ ૪

જવાંમર્દ=બહાદુર, જુવાન પુરુષ
જવલ્લેજ=ભાગ્યેજ
આયર્લાંડ=એ ગ્રેટબ્રિટનની પશ્ચિમમાં બેટ છે
સુકાની=સુકાન ફેરવનાર
ભડકો=બળતું
ફરજ=કર્તવ્ય ધર્મ
પાળણ પોષણ=ગુજરાન
તુતક=વહાણમાં ઉતારુઓ માટેની બેઠક
સહીસલામત=જેવો ને તેવો, સુખરૂપ
ઓથું=પડદો, આડું પડ
ધૈર્ય=ધીરજ, શાંતિ
દુવા=આશિર્વાદ
નિશાની=ઇશારત
સુખરૂપ=સહીસલામત
ખડક=પાણીમાંનો ડુંગર
આંચ=હરકત, નુકશાન
દરકાર=પરવા
પહેલવાન=કુસ્તીબાજ; જવાંમર્દ
ભરદરીયા વચ્ચે=દરીઆની અધવચ્ચે
નોંધ=લખાણની યાદી
શૂરવીરપણું=બહાદુરી
શ્રદ્ધા=ભરોસો, વિશ્વાસ
દ્રઢતાથી=મજબુતપણે

સવાલ—લડાઇ સિવાય બીજી કઇ કઇ બાબતોમાં શૂરવીરપણું ગણાય છે? જોન કોક્રેનના વૃત્તાંતમાંથી આપણને શી શિખામણ મળે છે?

પાઠ ૫

ગુરુભકિત=ગુરુને માટે માન અને પ્રેમ
ધર્મ=ફરજ, કર્તવ્ય
ભાગવત=હિંદુધર્મનું પુસ્તક, શ્રી કૃષ્ણનું જન્મ ચરિત્ર
ગુરુપત્નિ=ગુરુની સ્ત્રી
બડી=કરી
સરત=હોડ, હારજીત
કાટકા=મોટા અવાજો, કડાકા
સુસળધાર=સાંબેલાના જેવી જાડી ધારમાં પડયા કરતો એવો
અંધકાર છવાઇ ગયો=અંધારૂં થયું
ગળગળા=પાણી પાણી જેવા, છાતી ભરાઈ આવેથી રડવા સરખા
સરસ=સાથે
એકનિષ્ઠા=ખરો ભાવ; ખરી શ્રદ્ધા
પ્રસંગ=વખત, જોગ
અમૂલ્ય=ઘણીજ કીમતી
આચાર્ય=ઉપદેશ આપનાર, ગુરુ

સવાલ—શ્રી કૃષ્ણ અને સુદામાના દ્રષ્ટાંતથી શો બોધ મળે છે? ગુરુ સેવાથી શા લાભ થાય છે? ગુરુ શિષ્ય કને સેવા શા માટે કરાવે છે?

પાઠ ૬

સાધારણ=વ્યવહારમા દરરોજ આવતો
સ્વચ્છંદી=સ્વતંત્ર, ફાવે તેમ જતી
સંયમ=મનને તાબામા રાખી એક વિચારમા જોડવુ તે
ઢબ=રિવાજ, રિતભાત
ભાન કરાવ્યુ=ચેતાવ્યો
ઓછુ આવશે=ખરાબ લાગશે
સ્મરણ=યાદ, ફોમ
નાસ્તો=સવારે થોડું ખાવુ તે, શિરામણ
ઉંઘણસી=બહુ ઉંઘનાર
ખોટુ=દીલગીર
કવખતે=અયોગ્ય વખતે
જરૂરીયાત=અગત્ય

પાઠ ૭

કવિતાના અર્થ

ઋષિ=મુનિ
નરપતિ=(નર+પતિ)=પુરૂષોનો ધણી, રાજા
સુદામા=કૃષ્ણના ભક્ત
દ્વારામતિ=દ્વારકા નગરી
કનક=સોનુ, હેમ
મણિમય=મણિવાળા
કાંગરે=કોટની ટોચે
દુર્ગે=કિલ્લાપર
ધજા=નિશાન
દુંદુભી=નોબત
સંગમ=(સં+ગમ)=મેળાપ
વર્ણ=જાત
ચારે વર્ણ=બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર
પુર=શહેર
ભગવાન=(સં) (ભગ્=નસીબ+વાન=વાળો) નસીબવાળો, પવિત્ર મહાપુરૂષોને ભગવાન કહેવાનો રિવાજ છે
રૂપ=દેખાવ
પળે=જાય, દોડે
જાદવ સ્ત્રી=યાદવોની બાયડી
ધન્ય=શાબાશ
વ્રત=નિયમ
તપ=તપશ્ચર્યા
અપાર=(અ=નહિ+પાર=છેડો)=ઘણુજ
ભરથાર=ધણી, વર
હાઉ=બિહામણો
વિકરાળ=ભયંકર
ચેષ્ટા=મશ્કરી, મજાક
પુઠળ=પાછળ, વાંસે
ભાખે=બોલે, કહે
વજાડે=બજાવે
ગાલ વજાવે=ગાલમા તમાચા મારે
પુંઠે=પાછળ
ઋખી=મુનિ, ઋષિ
સુણી=સાંભળી
સાધુ=સંતપુરૂષ, પવિત્ર માણસ
દ્રષ્ટિ=નજર
સમાચાર=ખબર અંતર
કૃપાનાથ=(સં) કૃપા=મહેરબાની+નાથ=ધણી=મહેરબાનીવાળા, દયાળુ

દયા=માયા, મહેર
પ્રતિ=સામો
પ્રતિઉત્તર=સામોજવાબ
દર્શન=ભાવથી જોવુ તે
મન=ઇચ્છા, મરજી
હાટ=દુકાનો
ચૌટા=બજાર
ચોક=ખુલ્લા મેદાનમા ભરાતો બજાર,ગુજરી
છજા=બારીઓ આગળ ભિંતથી બહાર પડતા જે પાટીયા જડેલા હોય છે તે
ગોખ=ઘરના આગલા માળની ભીંતમાં ઉપરથી બહાર નીકળતી કઠેરાવાળી જગ્યા
ઝરૂખા=બારી આગળનો ગોખ
અટારી=ઉંચી મેડી, ઉંચો માળ
મેડી=માળ
જડિત=જડેલા
કઠેડા=કઠેરા

ઝાકઝમાળ=ઝગઝગતા, ચમકતા
મિનાકારી=(મિના = કાચના જેવા પણ રાતા લીલા વગેરે રંગવાળો એક પદાર્થ +કાર = કામ + ઇ= વાળો)=મિનાની કારીગરીવાળુ
અમરાપુરી=દેવની નગરી ઇંદ્રપુરી
ઓવારી=માથા પરથી ઉતારી, ભુલાવી
સ્ફટિકમણિ=એક જાતનો ચળકતો પત્થર
થંભ=થાભલો
નાટારંભ=ખેલ, નાટકનો આરંભ, તમાસો
રમકઝમક=રમઝુમ થતો અવાજ
હેમ=સોનુ, કનક
અછોડા=રાશ
મૃદંગ=પખાજ
ઉપંગ=એક જાતનું વાજુ

ડોલે=હાલે
મદ ગળતા=ખુમારીવાળા, મસ્તીના જોરમા આવેલા
મદ=હાથીના માથામાથી પરસેવાના જે ઝરણુ છુટે છે તે
માતંગ=હાથી
ગજશાળા=(ગજ=હાથી +શાળા=ઠેકાણુ) = હાથીખાનુ
નવલો=નવીન, નવી જાતનો
રંગ=શોભા
યોદ્ધા=લડવૈયા
પ્રતિહાર=પોળીઆ; ચોકીદાર
શામળીઆ=શ્રી કૃષ્ણ
દ્વાર=બારણુ
સંકલ્પવિકલ્પ=તરંગ; મનના બુટ્ટા
ગહન=અથાગ; જુવી કળી ન શકાય એવી
દીસે=દેખાય

કુરમની ગતિ=નસીબનુ જોર
પૃથ્વીપતિ=(સં)(પૃથ્વી=દુનિયા+પતિ=ધણી)=દુનિયાનો ધણી,રાજા

ગજ=જગ, ગજડણુ
ગોકુળ=જમના નદીપર પવિત્ર ધામ છે
માકડા=ગતા મોના વાંદરા

સિંહાસન=(સં)=સિંહ+આસન=બેઠક)=સિંહના આકારની બેઠક રાજગાદી
તુબડી=તુબડાના વેલાનુ ફળ

કવીતાની સમજુતી.

મુનિ (શુકદેવ) કહે છે હે રાજા (પરિક્ષિત) તુ સાભળ સુદામાએ દ્વારકા નગરી જોઈ, તેનો સોનાનો કોટ ચમકારા કરી રહ્યો હતો અને તેના કાગરા ઉપર ઉચી જાતના રત્નો જડેલા હતા (૧) કિલ્લાપર ઘણા નિશાનો ઊડતા હતા, અને ત્યા નોબત નગારા વાગી રહ્યા હતા, જ્યા ગોમતી સમુદ્રને મળે છે, ત્યા ચારે જાતના (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શુદ્ર) લોકો આવીને નહાય છે (૨) તે ગોમતીમા સુદામા ઋષિ નાહ્યા ને પછી પોતે શહેરમા ગયા, તેમનો દેખાવ જોઇને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા, તેમા નાના છોકરાઓ તેમની પાછળ દોડે અને તેમને ખીજવે. (૩) યાદવોની બાયડીઓ માહો માહે તાળી આપીને હસતી હતી અને કહેતી હતી કે જ્યા આવો પુરૂષ રહે છે તે શહેરને પણ ધન્ય છે ! જે સ્ત્રીએ ઘણાજ નિયમ અને તપશ્ચર્યા કીધી હશે તેજ સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે ? (૪) કોઈ કહે છે કે બિહામણો હાઉ આવ્યો (એને) બાળકને દેખાડો કે તેઓ રડતા રહી જશે, એમ પાછળથી તેમની ઘણી મજાક થતી હતી, તે સાભળીને સુદામા હસતા જતા હતા. (૫) તેમની પાછળ છોકરાઓ કાકરા નાખતા, (પણ) સુદામા તો મોઢેથી હરિ હરિજ બોલતા હતા નાના છોકરાઓ તેમની પાછળ ફરી વળીને તાળીઓ પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતા હતા (૬) કોઈ ઘરડા યાદવે ઋષિને જોયા, અને તેમણે એ પવિત્ર માણસની નજર પારખી, (મતલબ કે

સતપુરૂષ છે એમ જાણ્યુ) તેથી તેણે છોડગાઓને કાઢી મૂક્યા અને સુદામાને ઉભા રાખીને તેમની ખબર અંતર પૂછી (૭) (પછી જાદવે કહ્યુ કે) હે મેહરબાનીના ભંડાર ! તમે કયાથી પધાર્યા છો અને આ શહેર ઉપર તમે કેમ મેહરબાની કીધી છે ? પછી ઋષિજીએ સામો જવાબ આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા છે (૮) તે જાદવે રાજમહેલનો દરવાજો દેખાડીને ઉપકાર કીધો, તેથી કરીને સુદામાજી શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યા, તે રસ્તે એટલી તો ભીડ કે સીધા ચાલ્યા જવાયુ નહિ (૯) શહેરના હાટ, ચૌટા અને ચોક તેમજ ઘરોના છજા, ઝરૂખા, બારી અને ગોખ, અટારી, જાળીઓ અને જડેલા કડેરાઓ ઝગઝગતા શોભી રહેલા હતા તે જોયા (૧૦) ત્યા દેવલોકોની નગરીને પણ ભુલાવે એવુ મિનાકારી કામ ચળકી રહ્યુ છે, સભામા સ્ફાટિકમણિના થાભલાઓ છે અને ત્યા ખેલ થઈ રહ્યો છે (૧૧) પખાજને ઉપંગમાથી મધુરા તાલ નીકળે છે તેમજ પગે બાધેલી ઘુવરીઓ રૂમઝુમ થાય છે, તે સુદામાજી જોતા જાય છે, ગુણીજન રસ પડે એવા ગીત ગાય છે (૧૨) ત્યા ઘોડા સોનેરી અછોડાથી બાધેલા ફરતા હતા, તેમજ હાથીખાનાની નવીન શોભા હતી અને તેમા ખુમારીવાળા હાથીઓ ડોલતા હતા (૧૩) ચોકીદાર તરીકે અનેક લડવૈયા ઉભા હતા ને શ્રી કૃષ્ણનો દરવાજો સાચવતા હતા ત્યા સુદામાજી ફેરા ફરતા મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા, (૧૪) કે અમે એક ગુરૂના નિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબનું જોર કળી ન શકાય એવુ છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજા થઇ બેઠા છે અને મારા ઘરમા ખાવાને એક દાણો પણ નથી, જે ગોકુળમા વાદરા રમાડતો હતો અને ગુરૂને ઘેર લાકડા લાવતો હતો, તે આજે રાજગાદીપર ચઢી બેઠા છે અને મારી પાસે ફકત તુમડી (જળપાત્ર) ને લાકડી છે (૧૫)

પાઠ ૮.

નિભાવ=ટકાવ
વૃદ્ધિ=વધારો
પુષ્ટિ=બળ
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
પુષ્ટિકારક=બળઆપનાર
દેખરેખ=તપાસ
સામર્થ્ય=જોર
ભવિષ્ય=આવતો વખત
અતિશય=ઘણુ
રૂચી=ભાવ
ખીલવટ=ખીલવણી
ખાતર=માટે
જાગૃતિ=હોશિયારી
કડક=કડવી
મદ્યાર્ક=(મદ્ય+અર્ક)દારૂનુ સત્વ, દારૂનો કસ
અભિપ્રાય=મત
ચડસ=ગાજાનું થી
સંભવ=આશા
કોકેન=કિવનાઈન જેવો ધોળો ભુકો

પાઠ ૯.

કોમ=જાત
આર્ય=સૌથી પહેલા હિંદુસ્તાનમા આવી વસેલા
દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના લોક
શક=સિથિઅન
વેદ=ઇશ્વરી જ્ઞાન, (વેદ ચાર છે, ઋગવેદ સામવેદ, યજુર્વેદ, અથર્વવેદ)
રામાયણ=રામચંદ્રની કથાનુ પુસ્તક
મહાભારત=કૌરવ પાંડવના મોટા યુદ્ધનુ વીરરસ કાવ્ય
પુરાણ=ઈશ્વરી લીલાનો ગ્રંથ(પુરાણ અઢાર છે)
અનેક=(અન+એક)= ઘણા
શિવ=મહાદેવ, સંહાર કરનાર દેવ
વિષ્ણુ=વ્યાપક ઇશ્વર; પાલણ કરનાર
માતા=દેવી, ઈશ્વરી શક્તિ
ઉપવાસના=ભક્તિ
ઇષ્ટદેવ=જેના ઉપર આસ્થા હોય તે દેવ; પોતે પસંદ કરેલો દેવ
અવતાર=માણસના રૂપમા પરમેશ્વરનું પ્રગટ થવુ
કબીરપંથી=કબીરનો મત માનનાર
વ્રત=શાસ્ત્રમા કહેલા નિયમો
મોક્ષ=મુક્તિ, ઉદ્ધાર
ગૌતમબુદ્ધ=બૌદ્ધધર્મનો સ્થાપનાર
શ્વેતાંબર=(શ્વેત+અંબર) સફેદ લુગડાવાળા (એ લોકો પોતાના દેવને સફેદ લુગડા પહેરાવે છે)
દિગંબર=(દિક્+અંબર) =નાગા (એ લોકો) પોતાના દેવને કપડા પહેરાવતા નથી)
પંથ=ધર્મનો માર્ગ

તીર્થંકર=જૈન મતમા મનાતા મોટા અવતારી પુરૂષ
અહિંસા=હિંસા ન કરવી તે, કોઈપણ જીવને દુ ખ ન દેવુ તે
વૈરાગ્ય=સ સારની મોજ મજામાથી મનનુ ઊઠી જવુ તે
સિદ્ધાંત=(સિદ્ધ+અ ત) =વાદવિવાદથી નક્કી થએલુ તે, નક્કી સાર
અરબસ્તાન=એશિઆ ખ ડની પશ્ચિમમાં દેશ છે
તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાન ની ઉત્તરમા દેશ છે [એને એશિઆઇ તુર્કસ્તાન કહે છે]
અદેશો=મોટા દેશો
પેગ બર=ઉપદેશ કરવા મોકલેલા પુરૂષ (પૈગામ=સ દેશો+બર=લાવનાર) ઈશ્વરને ત્યાનો સ દેશો લાવનાર
કુરાન=મુસલમાનનુ ધર્મ પુસ્તક
ઉપવાસ=ભુખ્યા રહેવું
સીઆ=મુસલમાનનો એક ધર્મ [પથ]
ઇરાન=અરબસ્તાનની પૂર્વે દેશ છે
સ જાણ=સુરત જિલ્લાની દક્ષિણમા છે
ઉદવાડા=પારડી તાલુકામા પારસીનુ જાત્રાનુ ઠેકાણુ છે
ઝગડો=વઢવાડ, લડાઇ
શુદ્ધ વાણી=સાચુ બોલવુ તે
અવસ્તા=પારસીનુ ધર્મ પુસ્તક
જરથોસ્ત=જરથોસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર
મલબારકાઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કાઠો
બાઇબલ=ખ્રિસ્તીઓનું ધર્મ પુસ્તક
ઇસુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી ધર્મના સ્થાપનાર

પાઠ ૧૦.

વસ તઋતુ=ફાગણ ને ચૈત્ર મહીનો. (એ મહીનામા ઝાડને નવા પાદડા આવે છે. વર્ષની ઋતુ ૭ છે વસ ત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમ ત, શિશિર)
સ ક્ષિપ્ત=ટુ કો
ઇતિહાસ=આગળ થઇ ગએલા રાજાઓના ગુણ દોષ તથા તેમની રાજ્યનીતિનુ વર્ણન જેમા કરેલું હોય તે
શિલાલેખ=જેના પર લેખ કોતરેલો હોય તે પત્થર
તામ્રપટ=જેનાપર લેખ કોતરેલો હોય તે તાબાની તકતી
એલચી=એક રાજા બીજા રાજ્યમા પોતાના તરફથી માણસ મોકલે છે તે;પ્રતિનિધિ

ગ્રીક=ગ્રીસ દેશના રહેવાસી
ઉતારા=નકલો
કરકસર=જરૂરનો ખરચ કરવો તે
ગરબડાટ=ઘોંઘાટ
ભીડ=લોકોનો જમાવ
થાપણ=મુડી, ભંડોળ
સહી=મતુ, કબુલાત
સિક્કા=છાપ
સાક્ષી=સાહેદી
કાંડુ=પોંચો, હાથના પંજા આગળનો ભાગ
ન્યાયાસન=(ન્યાય+આસન)=ઈન્સાફ કરતી વખતે બેસવાની જગા
તહેનાત=હજુર
સલાહ=અભિપ્રાય
શ્રમણ=બૌદ્ધધર્મનાસાધુ
દર્ભ=એક જાતનુ ઘાસ
એકમન=એક ચિત્ત
ફરી=પરહેજી
ભરગચ્છી=ભરતકામ
ગ્નાઇ=ના

પાઠ ૧૧

પ્રાચીન=જુના,પહેલાના
લાગરેલી=લોઢાની મિલાડી નાખી શોભાવેલી
પુરાવો=સાબીતી
ઋગ્વેદસહિતા=ઋગ્વેદના મંત્રોનો સંગ્રહ
વરુણદેવ=જળનો દેવ
નાવ=હોડી, નૌકા
અશ્વિનીકુમાર=દેવોના વૈદ, અશ્વની અને કુમાર એ બે ભાઈ છે અને તે બે એક દેવ ગણાય છે
સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુસાફરીકરવાનો રિવાજ
ભરૂકચ્છ=ભ્રગુપુર
ભૂશિર=જમીનની અણી લાબી થઇને સમુદ્રમા ગએલી હોય તે
ખલાસી=વહાણ કે આગબોટ ચલાવનાર
લંકા=સિંહલદ્વીપ
ના'વે=આવે નહિ

મંદિર=ઘેર
સુમાત્રા=એશિઆમા બેટ છે
જાવા=સુમાત્રાના અગ્નિકોણમા બેટ છે
પગીઆના પગીઆ=છોકરાના છોકરા
પગીઆ=પેઢી, ઓલાદ

પાઠ ૧૨.

કવિતાના અર્થ.

કેરૂ=નુ
વિખુટુ=જુદુ, છુટુ
ઉંચ=ઉંચા
ગિરિ=પર્વત
શૃંગ=શિખર
સંગ=સાથે
સમ=બરાબર, જેવું
સોહાય=શોભે, સારૂ દેખાય
શિલા=પત્થર
શ્યામ=કાળુ
કરૂણ=દયા ઉપજે એવો
રવ=નાદ; અવાજ
મંદ=ધીમો

સહજ=પોતાની મેળે, કુદરતી	ધવળ=ધોળી	વેળ=વેળા, વખત
પડઘા=સામા અવાજ	સુહાય=શોભે	સે'લ=સહેલાઇથી
ભમાય=છેતરાય	ગાટ=ખિચોખિચ, ગીચ	ગોડ=પાસુ, સોડ
મોરી=મારી	ઘોર=ભયકર,બિહામણી	અજ=બકરી
માય=મા	સાવજ=વાઘ	ચુબન=બચ્ચી, બોકી
અધિક=વધારે	ગાજ=અવાજ	કઠણ=અઘરી, મુશ્કેલ
અકળાય=ગભરાય	શ=કેવુ	મીઠુ=વહાલુ
ઉચો=મોટો, ભારે	સોડ=પાસુ	શાવ=બચ્ચુ
નાદ=અવાજ	લપાય=દબાઈ જાય	તૃપ્ત=તરપત, ધરાયલુ
ધરતુ=રાખતુ	ધર=રાખ	શિશુ=બચ્ચુ
યાદ=સ્મરણ, ફોરમ	વા'લા=પ્યારા	ઉછર ગ=ઉમગ
	તત્કાળ=તરતજ	નાચ્યુ=ઉછળ્યુ

કવિતાની સમજુતી.

પેલુ બકરીનુ બચ્ચુ આ વખતે તેની માથી છુટુ પડેલુ છે, તે ઉચા પર્વતની ટોચે ઉભેલુ છે, અને એની પાસે કોઇ નથી (૧) બરફના જેવુ સફેદ રગનુ (તેથી) સારૂ સાડ દેખાય છે અને તેની પાછળ કાળા રગનો પત્થર જણાય છે તે પોતાની કુદરતી મજા ભુલી જઇને દયા ઉપજાવે એવો ધીમો અવાજ કરતુ (૨) તેના પર્વતની અદર સામા અવાજ થાય તે સાભળીને તે ભૂલથી છેતરાય છે, કે જાણે મારી મા બોલી, પણ તેને નહિ દેખવાથી તે વધારે ગભરાય છે (૩) તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતુ અને માનુ સ્મરણ કરતુ, તે બચ્ચુ ચારે તરફ જોતુ જાય તે વખતે તેની ધોળી વાકી ડોક શોભે છે (૪) નીચે ઘણી ગીચ અને ભયકર ઝાડીમા વાઘનો અવાજ થતો,

તે સાભળી બચ્ચુ ગભરાય ! અન જાણે કે માની સોડમા દબાઇ જવાય ! (૫) હે ! વહાલા બચ્ચા તુ ધીરજ રાખ, આ હું હમણા આવુ છુ એમ બોલી મે તે વખતે ટેકરીની ટોચપર સહેલાઈથી જઇ કહ્યુ (૬) તે બકરીના બચ્ચાને સોડમા લીધુ અને દસબાર બચ્ચીઓ કીધી, પછી પર્વતનો અધરો રસ્તો ઉતરીને જ્યા તેની મા હતી ત્યા બચ્ચાને મૂકયુ (૭) મારૂ વહાલુ બકરીનુ બચ્ચુ તરતજ ધાવવા લાગ્યુ. અરે જો ! નદીમા બકરીનુ બચ્ચુ માને હેતથી ધાવે છે (૮) ધાવી ધાવીને ધરાયુ એટલે એ છુટુ પડ્યું, અને તેનુ ઉજળુ શરરીર વધારે દીપી રહ્યુ, પછી તે બચ્ચુ ઉમગથી નાચ્યું અને તેની સાથે મારૂ અ ત કરણ પણ (ઉમગથી) ઉછળ્યુ (૯)

પાઠ ૧૩

ઉગરતા=બચતા
વાડ=કાટાની આડ
છીડુ=બાકું
નિર્મળ=વાદળા વગરની
વહોરો છો=માથે લો છો
સ્વર=અવાજ
શ ખ=મોટો શ ખલો,
બોખરા કરશે=મારશે
શાસ્ત્ર=સમાન્ય નિયમ સ ગ્રહ, અનુભવનો ભડોળ
ગ્રામ=સૂરસ બ ધી એક માપ
મૂર્ચ્છન=રસૂને એકવાર ચઢાવવા ને પાછા ઉતારવા તે
તાલ=ગાવામા માત્રા પ્રમાણે જે માપ તે
રાગ=ગાયનની રાહ
દાઝ=રીસ; ગુસ્સો
ખાણીઓ=લાકડાની મોટી ખાડણી
કુણ વળી=કુ ખ નરમ પડ્યુ

પાઠ ૧૪.

મુલતવી=મોકુફ, વાયદા પર
ઢીલ=આળસાઈ
અનુભવ=જાત માહીતી
ઉ ચે=ઉપલે ન ંબરે
નિબ ધ=અમુક બાબત પર સારી ઈબારત વાળુ લખાણ
નોટ=રૂપીઆને બદલે વપરાતો ચલણી કાગળ
ચેપ=અડકવાથી એક-નો રોગ બીજામા આવવો
હેવાલ=વૃત્તાત, હકીકત

પ્રસિદ્ધ કર્યુ=જાહેરમા મૂકયુ
અસરકારક=અસર કરે એવુ
જડ=મૂળ
વીમો=અમુક રકમ વરસો વરસ લઇ નુકસાન થયેથી નુકસાની ભરી આપવી તે

પાઠ ૧૫

બુઢ્ઢી=ઘરડી
યમન=અરબસ્તાનમા એક પ્રાત છે
શેખ=અરબ લોકોની મોટી ટોળીનો સરદાર
અખૂટ=(અ+ખૂટ)=ઘણોજ
ખોટ=તગી, તગાસ
ઇશ્વરને માર્ગે=દાનમા
સખત શબ્દ=કઠોર વચન
મગ્ન=ખુશ
દાદ=ઇન્સાફની માગણી
ફરિયાદ
ફરિયાદ=દાવો
અદ્ભુત=નવાઇ જેવી
એકલપથી=સાથી વિનાનો મુસાફર
ડોળ=ખોટો દેખાવ
સ્તમ્ભ=હાલે ચાલે નહિ તેવા, સ્થિર
ફાસીઆ=ફાસો દઇ મારી નાખનાર (એવા ફાસીઆનો હિંદમાથી ઇ. સ ૧૮૩૫માલોર્ડ વિલ્યમ બેન્ટિકે નાશ કર્યો હતો)

પાઠ ૧૬

ઉડાઉપણુ=ગજા ઉપરાત ખરચવુ તે
જહાપનાહ=દુનિયાનુ રક્ષણ કરનાર, પાદશાહ
વિચિત્ર=નવાઇ જેવો, તરેહવાર
ખુલાસો=સમાધાન
જમા ઉધાર=આવક જાવક, ઉપજ ખરચ
અડસટ્ટો=આસરો, સુમાર
પગરણ=અવસર, સારૂ ટાણુ
અચાનક=ઓચિંતો, એકાએક
જોગવાઈ=તજવીજ, ગોઠવણ
નિંદવા=વખોડવા
દોષ=ખોડ, ખામી
ગૃહસ્થાઇ=ગૃહસ્થના લક્ષણ
લેણદાર=માગનાર
ઉઘરાણી=માગતા પૈસા લેવા આપવા તે
ચિઢીઆ કરે=ખીજવાય ગુસ્સે થાય
કોરટ=ઇન્સાફ કરવાની કચેરી
ચેનબાજી=મોજ શોખ
મિથ્યાભિમાન=ખોટો ડોળ, ખોટી મગરૂરી
ખરચાળ=ઉડાવ

પરતંત્ર=પારકાને તાબે
વાહવાહ=વખાણ
વળતો=બીજો
જપ્ત=કબજ, સરકાર હરાજ કરી લઈ જાય તે
દયામણી=દયા ઉપજે-એવી
ગુલામ=વેચાણ લીધેલો ચાકર
હાથ પહોંચતો હોય= પૈસાની સીલક હોય
પ્રસંગે=અવસરે
પેટે પાટા બાંધી=ગરિબાઈથી ગુજરાન ચલાવી, ભૂખ તરસ વેઠી

પાઠ-૧૭

મમતા=માયા, હેત
વેઠ=મફત મજુરી
વૈતરૂ=સખત મજુરી
અમસ્તી=ફોગટ
ધડો=દાખલો
ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર
ગરાસણી=ગરાસીઆની માયડી, રજપુતાણી
આવડ=આવડત
ત્રેવડ=ગોઠવણ, વેતરણ
વર્ગ=જાત
થાણદાર=થાણાનો અમલદાર, ફોજદાર
વહીવટદાર=વહીવટ કરનાર, મામલતદાર
સૂચના=અગમચેતી, ચેતવણી
સહવાસ=મેળાપ, સમાગમ
પાઠશાળા=કોલેજ
કુટુંબ પ્રીતિ=કુટુંબના માણસ જેવો ભાવ હોય તેવો ભાવ
રસભેર=મજા સહિત
પાદર=ગામના ઝાંપા બહારની જગો
ગોરજ=ગાયના પગથી ઉડેલી ધૂળ
બંદર માર્ગે=જળ માર્ગે
જમીનમાર્ગે=સ્થળમાર્ગે સડકને રસ્તે
વેતરણ=તોડ, નિકાલ, ગોઠવણ
જૂજ=થોડું
દેવાદાર=દેણદાર
ચેપ=અસર, લાગણી

પાઠ

બડવો=જનોઈને લગતી ક્રિયાનો એક ચાલ, બટુક, (એક છોકરો દોડ છે અને મામો તેને પાછો ઘેર પકડી લાવે છે)
વિધિ=ક્રિયા
દેવસાખે=દેવનીસાક્ષીએ
પહેરામણી=કન્યાનો બાપ વરને તથા તેના સગાઓને જે રકમ આપે છે તે
પરસ્પર=એકબીજાનો
પલ્લુ=છોકરીને દરદાગીના માટે આપવાની રકમ
વિભાગ=ભાગના ભાગ
શસ્ત્ર=હથિઆર
ધર્મોપદેશ=(ધર્મ+ઉપદેશ)=ધર્મનો બોધ

મંડળ=ટોળુ
પૂર્વે=પહેલા
કાળીદાસ=ભોજ રાજાના વખતમા પ્રખ્યાત કવિ થઇ ગયો છે.

પાઠ ૧૯

કવિતાના અર્થ

કશ્યપ=મરિચી, પ્રજાપતિના પુત્ર
કુમાર=બાળ
હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકશ્યપ=પૂર્વ જન્મે એઓ વિષ્ણુ પરમાત્માના જય અને વિજય નામના બે પોળીઆ હતા ઋષિ સનકાદિકના શ્રાપથી એઓ રાક્ષસ થઇને કશ્યપની સ્ત્રી દિતીને પેટે જન્મ્યા હતા
બળવંત=જોરાવર
નીરધાર=નક્કી, ખચીત
પીડે=દુખ દે
આગળે=આગળ

અનુમાન=આશરે શુમારે
સાહી=પકડી, ઝાલી
સહિત=સાથે
વિમાન=દેવની પાલખી
આભ=આકાશ
ત્રાસ=બીક, ભય
ત્રાસ પમાડે=બીવડાવે
નીરખતા=જોતા
દિગપાળ=દિશાનુ રક્ષણ કરનાર દેવો(એ દસછે)
ડોલે=હાલે, ધ્રૂજે
ભોગ=પૃથ્વી
ખળભળે=ટળવળે,ઉથલપાથલ થાય
ખંડ=પૃથ્વી
મહી=પૃથ્વી
મેલે=મૂકે, છોડે
માન=મોટાઇ, ગુમાન
દાનવ=રાક્ષસ
પૌઢા=મોટા
થરથરે=કંપે
પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો ભાગ (એ સાત છે) અતલ, વિતલ, સુતલ મહાતલ, રસાતલ, તલાતલ, પાતાલ)

પરવરે=જાય
દ્વેષ=કીનો,અદેખાઇ, વેર
પૃચ્છ=પુછડુ
પન્નગ=શેષનાગ, સાપ
વરૂણ=પાણીનો દેવ
અધોર=ઉંચે
નીર=પાણી
કેર=ના
નાથ=ધણી
અસુર=રાક્ષસ
ભોગ=બળિદાન
અમર=દેવતા મરે નહિ તે
આથડે=લઢે, વઢે
સબળો=જોરાવર
ક્રોધ=ગુસ્સો, રીસ
જગન=યજ્ઞ, હોમ
પ્રબોધ=(પ્ર=ઉલટો+બોધ)ઉલટી શિખામણ
અદાવત=વેર,દુશ્મનાવટ
ઇંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા

સુર=દેવ	ત્રિલોક=ત્રણલોક(સ્વર્ગ મૃત્યુ, પાતાળ)	દુર્મતિ=નઠારી
શું=સાથે	વિશ્વ=બ્રહ્માંડ	વાધીઆ=વધ્યા
ભુવન=પૃથ્વી	બાધુ=બધુ, આખુ	પુષ્ટ=જોરાવર
ગદા=આકડાના ફૂલના ઘાટનું ભારે પત્થરનુ હથિયાર	દંત=દાંત, દંતુશળ	અચલ=પર્વત ખસે નહિ તે
ગ્રહી=પકડી, ઝાલી	સહાય=પકડે ઝાલે	ચોખુંટ=ચારે દિશા
ચૌદભુવન=સાત પાતાળ ને સાત સ્વર્ગ	વારી=અટકાવી રોકી	જીભશુ=જીભ વડે
કોપવાન=ગુસ્સાવાળો, ક્રોધી	ક્રીડા=વિલાસ, મોજ	વિખે=વિષે, મા
કુબેર=ભંડારના દેવ	લાતોલાત=લાતબાજી	અળવે=પુષ્કળ, ઘણું
ત્રાહે ત્રાહે=તોબા કરે	ભેળાવે=મેળવે, કરે	પરહરીને=છોડી દઈને
	ભેળા=એકઠા	પડે=પોતે
	ઉલટે=ચઢે	આચરે=કરે,ચાલે
	ઉતપાત=તોફાન	

કવિતાની સમજુતી.

કશ્યપઋષિને ઘેર તે (જય વિજય) દુષ્ટ રૂપે છોકરા થઈને જન્મ્યા, તેઓ બહુ જોરાવર હતા (૧) આશરે એક વર્ષના થયા એટલામા તો બારણે આવી (લોકને) દુ ખ દે છે (ટેક) અને આકાશમાથી દેવોની પાલખીને સુરજ સાથે પકડી લાવે (ટેક) તેઓ વાદળને બાળગે અને તારાઓને બીવડાવે (ટેક) ચ દ્રમાને હાથમા રાખે અને આકાશમા ફરે (ટેક) (૩) તેમને જોતા દિશાના દેવો કાપે અને તેઓ પર્વતના શિખરો પણ પાડે. (ટેક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો ભાર લાગતો તેથી નવે ખડ કંપી ઉઠતા (ટેક) (૪) નાનપણમા તેમનુ જોર એવું હતું કે પૃથ્વી પણ પોતાની મોટાઇ મુકી દેતી, (ટેક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થાય ત્યારે આખી સૃષ્ટિ ધ્રુજવા લાગી (૬) રાક્ષસો પાતાળમા

જાય અને દ્વેષ વધારે (ટેક) સાપનુ પુછડુ તાણે અને સુતેલા શેષનાગને જગાડે,(ટેક) (૬) પાણી ઉચુ ઉડાડીને પાણીના દેવ સાથે લડવાનુ કરે, (ટેક) (એવી રીતે) વરૂણ પાસે તે રાક્ષસો બળિદાન માગે. (ટેક) (૭) દેવોની સાથે લડે અને તેમના પર ઘણો ગુસ્સો કરે, (ટેક) યજ્ઞમા (દેવોની પેઠે) હિસ્સો માગે અને બીજાને એમ કરવાનો ઉલટો બોધ કરે (ટેક) (૮) દેવોની સાથે વેર રાખે, અને ઇંદ્રની સાથે પણ દુશ્મનાવટ કરે, (ટેક) ગદા પકડીને આખા બ્રહ્માડને ચારે તરફ ફેરવે. (ટેક) (૯) કુબેરની સાથે ગુસ્સે થઇને તેમની પાસે રોકડા રત્નો માગે, (એવી રીતે) આખી દુનિઆને હેરાન કીધી તેથી ત્રણે ભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)ના લોક તોબા તોબા પોકારે (ટેક) [૧૦] દિશાના દેવોના હાથીઓના દતુશળ પકડીને તાણે [ટેક] ને તેમની સુઢ પકડીને ફેરવે પણ તેમને કોઈ અટકાવી શકે નહિ, [ટેક] [૧૧] દરીઆમા જઇને વિલાપ કરે અને લાતાલાતી રમે [ટેક] [૧૨]એ નઠારી બુદ્ધિવાળા અને ઘણા પાપી રાક્ષસો ઋષિઓ સાથે દુશ્મનાઈ કરે, [ટેક] જ્યારે તેઓ મોટાને જબરા થયા ત્યારે બ્રહ્માડ (આકાશ) સુધી ઉચા વધ્યા, [ટેક] [૧૩] મોટા પર્વત ઉચા કરીને ચારે દિશાએ ફેરવે (ટેક) અને જેમ ઝાડને ઉટ વળગે તેમ આકાશને જીભથી ચાટે, (ટેક) (૧૪) તેઓ મનમા જરા બીક રાખે નહિ અને પોતે પોતાના ઘણા વખાણ [આપવડાઇ] કરે, (ટેક) આમ ધર્મના રસ્તા છોડી દઇને તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે, (ટેક) [૧૫]

પાઠ ૨૦	ગુફા=પહાડની પોલાણ, પહાડની બકોલ	=દેવને રહેવાનુ ઠેકાણુ, દહેરૂ
ઘાટ=પશ્ચિમ ઘાટ, સહ્યાદ્રિ	દેવાલય=(દેવ+આલય)	ચિતા=ચેહ

શિલ્પકામ=કોતરકામ
પાવડીપટે=પાઘડીની પેઠે લાંબો ને સાંકડો
ચૈત્ય=પર્વતમા કારેલુ બૌદ્ધ લોકનુ દહેર
પટ=પહોળાઇ
દાગબ=ધાતુગર્ભ, પુજાનુ ઠેકાણુ
સ્તંભ=થાભલો
વિહાર=મઠ, બૌધ્ધ સાધુને રહેવાની જગા
ભિક્ષુક=ભીખ માગી ગુજરાન ચલાવનાર
ક્ષણભંગુર=પલકમાનાશ થાય એવુ
વૃત્તિ=વલણ, ઇચ્છા
નિર્વાણ=શાંતિ, મુકિત, મોક્ષ
કલ્પનામા=આખ મીચી ને,મનની નજરઆગળ
નચર્યા=સાધુએ રોજ શુ કરવુ તે
ચોઃ૧=(સૂર્ય+ઉદય) = સુરજનુ ઉગવુ તે
દોષ=અવગુણ
ભિક્ષાપાત્ર=ભિક્ષાનુ વાસણ
શંકા=શકપડતીબાબત, નહિ સમજાએલી વાત

પાઠ ૨૧.

નહેર=નદીમાથી દૂર પાણી લઈ જવા માટે ખોદેલી ખાઇ
મોલ=તૂલ
હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ પુસ્તક
સગવડો=જોગવાઇ
ઝૂકી=લચી
બળદેવ=શ્રી કૃષ્ણના મોટા ભાઈ
રસાળ=(રસ+આળ)= ફળદ્રુપ
કંપનિ=વિલાયતનુ એક વેપારી મંડળ, (એના હાથના આ દેશની સત્તા સને ૧૮૫૮ સુધી હતી)
શાખા=ફાટો
સદી=સો વરસનો કાળ, સૈકો
આબાદ=સુખી

પાઠ ૨૨.

સંપ્રદાય=પંથ
સરાણ=ધાર કાઢવાનુ ઓજાર
કાવ્યકળા=કવિતાના ખૂબી અને યુકિતઓ
સમાગમ=મેળાપ, મુલાકાત
ભાટ=એક જાતના બ્રાહ્મણ, ખરા ખોટા વખાણકરનાર,બારોટ
ચારણ=રાજાનાઆશ્રીત વર્ગમાની એક જાત (એનો ધંધો રાજાના વખાણ કરવા,રાજાની આગળ નાચવુ ગાવું વગેરે ખેલ કરવાનોછે)
દંતકથા=મોઢેથી ચાલતી ખરી ખોટી વાત

કદર=બુજ, જાણ
હિતેચ્છુ=(હિત+ઈચ્છુ)=ભલુ કરનાર
સોસાયટી=મડળી
હેતુ=મતલબ, ધારણા
સબધ=પરિચય
ડરેલ=ડાહી
વેનચરિત્ર=વેન રાજાની હકીકતનુ પુસ્તક
વર્નાક્યુલર સોસાયટી=ચાલતી દેશી ગુજરાતી ભાષા સબધી મડળી
પદ્ધતિ=ધારણ, રીત
પ્રમુખપણુ=અધ્યક્ષપણુ ઉપરીપણુ
ઋતુવર્ણન=એ નામનુ કાવ્ય
કાવ્ય=કવિતાનુ પુસ્તક
આબરૂતો=આબરૂવાળો
ખિતાબ=ઇલકાબ, ઉપનામ
સી આઈ ઈ=હિંદના રાજ્યનો દોસ્ત
વર્ષાસન=વરસનો પગાર
દોર્યું=ખેચ્યુ
શોખ=ચાહના, પ્રેમ
જમાનો=જુગ, કાળ

પાઠ ૨૩

ધાર્મિક=ધર્મપર આસ્થાવાળો
નિરાધાર=આધાર વગરનો વસીલા વગરનો
મરકી=ઘણા માણસ મરી જાય એવો રોગ કોલેરા, પ્લેગ વગેરે
પજો=સપાટો
ગુમાસ્તાગીરી=ઉઘરાણી ને નામાનુ કામ
વાકેફ=માહીતગાર જાણીતો
ફુરસદ=નવરાશ
વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો તોડનાર
સપૂર્ણ=(સ+પૂર્ણ) પુરેપુરો
અત્યત=(અતિ+અત) =ઘણીજ
ઉચાપતકરવુ=ઓળવવું તે, ઉપાડી જવુ તે
ખોટ=ખાધ
સીક્કો=રોકડ નાણું

પાઠ ૨૪.

કવિતાના અર્થ

ભાવ્યા=ગમ્યો, પસદ પડયો
મેહ=વરસાદ
દેવતા=દેવ
વીજ=વીજળી
આબુ=ગુજરાતની ઉત્તરમા પર્વત છે
ગિરિરાજ=પર્વતનો રાજા, મોટો પર્વત
તિથિ=દહાડો, દિવસ
ટાણે=વખતે
ઘટ=કાસાની વગાડવાની ઘડિયાળ
દીપે=શોભે
આખ ફાડી=ધ્યાન દઈ
ઝુકી=નમી, લચી

ઝુંડ=જથો, ટોળુ	વાવ=પીવાના પાણીને	પાસ=પાસે
સ્વાદુ=સ્વાદવાળો	માટે ખોદેલા કુવામા	વેંત=વાર
મિષ્ટ=મીઠો	ઉતરવાના પગથીઆ	જુક્તિ=તદબીર
વસે=રહે	મૂકયા હોય તેવો કુવો	જણાવે=દેખાડે
ઝરે=વહે, નીકળે	ઓપે=શોભે,સારોદેખાય	ધુણી=તાપણી
ઝરણા=ઝરણુ, વહેળા	વડા=મોટા	ટેવો=અનુભવો, માનો
શીળો=ઠંડો, ટાઢો	દેવળ=દહેરૂ	સ્થાન=ઠેકાણુ, જગા
સુગંધી=સારી વાસ, ખુશબો	દેવ=પરમેશ્વરના અંશની મૂર્તિ	ખ્યાત=પ્રખ્યાત, જાણીતી, નામીચી
વહે=જાય, ચાલે	બંગલા=વાડી વચ્ચે બાંધેલુ ઘર	દેવી=માતા
ફૂલી=ખીલી		અર્બુદા=આબુદેવી
ફૂલવાડી=જે વાડીમા ફૂલ થાય તે વાડી	પ્રસેવો=પરસેવો, પસીનો	કથા=વાતહકીકત,બીના
	પગ=આઘેના, દૂરના	જોગ=લાયક

કવિતાની સમજુતી

જેમ આકાશમા વરસાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આબુ પર્વત) આઘેથી જોતા મનને ઘણો સારો લાગ્યો, તે પગના કુંડમાનો અગ્નિ વીજળી જેવો દેખાય છે (કુંડમાનો અગ્નિ તે જાણે ચઢેલા વરસાદમા વીજળીનો ચમકારો થાય તેવો દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાજા (પર્વતમા શ્રેષ્ઠ) આબુ આજે જોયો (૧) શોભીતી પુનમની સાંજને વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર બે ઘંટ બન્યા હોયની! કોઇ કહે કેવો દેવના હાથી જેવો (આબુ પર્વત) શોભી રહ્યો છે! (ટેક) કદાચ તમે ઉપર જઇને નિહાળીને (ધારીને) જુઓ તો જણાશે કે ઝાડના જથાની ઘણી ઝાડીઓ નમી રહી છે, અને ત્યા સ્વાદિષ્ટ મીઠો મેવો

જોઇએ તેટલો મળે છે, (ટેક) ત્યા વાઘ, વાદરા, સિંહ અને હરણો રહે છે અને ચોકખા પાણીના ઝરણો હમેશા વહે છે, ને ઠડો અને સુગધીદાર પવન વાય છે (ટેક) ત્યા સારા (ખુશબોદાર) ફૂલોની ફૂલવાડી ખીલી રહી છે, તેમજ ત્યા આગળ કુવા, વાવ ને કુડ ઘણા શોભે છે, મોટા દહેરાઓમા દેવોનો વાસ છે (ટેક) ત્યા બગલા બધાયા છે ને બજારો થયા છે વેપારીઓ સારો (ઘણો) વેપાર કરે છે તેથી માલ લેનારને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યા મળે છે (ટેક) ત્યા તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમા ફરતા અગિઆર ગામના લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે, ને જ્યા જેઠ મહીનામા પણ પરસેવો દેખાતો (થતો) નથી (કારણ કે પર્વતપર ઘણી ઠડક રહે છે) (ટેક) અષાડ મહીનામા છેટેના વાદળા પાસે આવે છે અને જતા વારજ જોવાની ખુબી બતાવે છે, તે વખતે તમે વાદળાને ધુણીનો ધુમાડોજ ધારો (સમજો) (ટેક) જેમા જૈનના અને હિંદુના જુના દેવસ્થાનો છે, અને તેમા પ્રખ્યાત અર્બુદા માતા છે, આ બધી વાત જાણવા લાયક અને કામની હોવાથી કહી છે, આ સારા છદ દલપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે.

પાઠ ૨૫.

અડવો=એવકુફ
તોલ=બરાબર
સુખડુ=ગોળપાપડી
વળાવવા=વિદાયકરવા
વાસોરહેજે=મુકામકરજે
ખોડી બારૂ=ખેતરની વાડમાથી જવા આવવા માટે છીડુ પાડી વચમા બે પાખીઆ વાળુ દાટેલુ લાકડુ
કુપ્પા=કુલ્લા, ચામડાના કુડા
શાવકાર=શાહુકાર
ઘેરૂ=છોડથી ખૂબ ઢકાઈ રહેલી જગા
હારે=સાથે
બુકાની=માથેથી દાઢી નીચે લઇ બાધેલો લુગડાનો કકડો
તીર=બાણ
કામઠુ=ધનુષ
સેરે=છે
હોકારા=બુમાડા

સે=છે
ધોલ=થપ્પડ
ઝપાટ=ઝૂટ
પતીજ=ભરોસો
પરખાવો=તપાસાવો પરીક્ષા કરાવો
આડ=પાર, હદ
વ્યસની=વ્યસનવાળો ગંજેરી, અફીણી, દારૂડીઓ વગેરે
આળ=તહોમત, બટ્ટો,
પાપનો ઘડો ફુટવો= છુપુ રહેલુ પાપનુ જાહેર થવુ
ગો કોઇનો સગો નહિ= પટથી કોઈ પાર પડતુ નથી
ઝાડો=જડતી, તપાસ
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર

પાઠ ૨૬.

સર્વદમન=રાજા દુષ્યંત અને શકુન્તલાનો પુત્ર ભરત, અખાને દબાવનાર
બાળચેષ્ટા=બાળકની રમત ગમત
તાપસી=તપશ્ચર્યા કરનાર સ્ત્રી
તપોવન=તપ કરવાનુ જંગલ, ઋષિ આશ્રમ
કાળજુ=અંતર મન
અંડુ=ઊંડુ
ચક્રવર્તી=જેની આણ નાના મોટા ઘણા રાજ્યો પર વર્તાતી હોય એવુ
લક્ષણ=ગુણ
સતાવતો=પજવતો
દીસતી=દેખાતી
દંતકળી=ઊગતા દાંત
વણ=વગર, વિના
નિમિત્ત=સબબ, કારણ
કાલીકાલી=કાનને પ્રિય લાગે એવી
બોલી=ભાષા, બોલ
તોતલી=તોતડી બોબડી
પુત=છોકરો
મલિન=મેલુ
લેખીએ=ગણીએ
આશ્રમ=મઠ તપોવન
આકૃતિ=ઘાટ, ચહેરો
ચેષ્ટા=રમત ગમત
આશ્રમસ્થાન=તપસ્વીઓનુ રહેઠાણ
મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર
ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે પરણેલી સ્ત્રી, લગ્નના સંબંધથી જોડાએલી સ્ત્રી
દારા=સ્ત્રી
ત્યાગ કર્યો=તજી દીધો
પુછપરછ=તપાસ
શકુંત=પક્ષી, મોર
શકુંતલાવી=(શકુંતલા+આવી) શકુંતલા આવી અથવા શકુંત એટલે મોર લાવી
માઘેલો=(મા+ઘેલો)મા ઉપરના પ્યારથી ગાંડો થએલો હોય એવુ

તરજુમો=એક ભાષામાં થી બીજી ભાષામા સમજણ પાડની તે
વગર કાગળે હસવાથી જરા જરા દાતની કળીઓ દેખાય છે,અને
સમજાય નહિ એવી ઓબડી અને કાલી કાલી બોલી બોલેછે
ખોળે ચઢીને (ખોળામા) બેસવાને આતુર એવા છોકરાને જે માણસ ખોળામા લે અને તે છોકરાના શરીરે વળગેલી ધૂળથી જેનુ શરીર મેલુ થાય તેને નસીબવાન સમજવો

પાઠ ૨૭.

શિક્ષણ=કેળવણી
વહાણવટી=વહાણ ચલાવનાર
મથી=મહેનત કરી
ઇરાદો=વિચાર
ખડ=જેમા ઘણા દેશો આવેલા હોય તે (જેમકે એશિયાખડ)
સ્પેન=યુરોપ ખડની પશ્ચિમમા દેશ છે
ટાપુ=બેટ
શુદ્ધ=ખરેખર,ખરેખરી
પવન પડેલો હતો=પવન બધ હતો
આભ=આકાશ, ગગન
અધીરા=ધીરજ વગરના
ફોસલાવી=પટાવી
ધમકાવી=ધમકી આપી
કટાળ્યા=કાયર થયા
અશક્ય=(અ+શક્ય,=થઇ શકે નહિ એવુ
સ્પષ્ટ=ખુલ્લા
જમીનના પક્ષી=જમીન પર રહેનાર પક્ષી
આશા=ભરોસો,વિશ્વાસ
આખ ન મીચતા=ઊઘી ન જતા
આનદ ભર્યા શબ્દો=ખુશાલીના પોકાર
પહો ફાટવો=સુરજ ઉગતા પહેલા અજવાળુ પડવુ તે
કઢગત=ઢંગનગતિ
ચુબન=બોકી, બચ્ચી
સ્વાર્થ=સ્વ=પોતાનો
અર્થ=લાભ) પોતાનો લાભ.
ખાતર=માટે

પાઠ ૨૮

સત્યવાદી=(સત્ય+વાદ +ઇ) સાચુ બોલવા વાળો
યજ્ઞ=હોમ
દક્ષિણા=ગુરૂ કે બ્રાહ્મણને જમણે હાથે દાનમા અપાતી રકમ
કસોટી=પરીક્ષા, તપાસ
તેજ ક્ષણે=તરતજ
માર્ગ=રસ્તો, વાટ
સર્વસ્વ=બધુ, સઘળુ

મુદત=મહેતલ, વખત
વેરેલ=વેરેલે
સ્થાનક=ઠેકાણુ જગા
અયોગ્ય=(અ+યોગ્ય)= લાયક નહિ
કંટકવન=કાંટાવાળુ જંગલ
સુંવાળી=દુઃખ સહન ન કરી શકે એવી
ક્ષત્રિયાણિ=(ક્ષત્રિય+ આણી) ક્ષત્રિયની બૈરી
બોલ=વચન, કોલ
આગ્રહ=મમત
નિંદી=વગોવી
અર્ધાંકાયા=અર્ધાંગના
મુલ=કીંમત
સ્તબ્ધ થવુ=ઠરી જવુ
પાલવ=છેડો
ચંડાળ=ભંગીઓ, નીચ કામ કરનાર
આચકો ખાય છે=ખચકાય છે

મુડદુ=લાસ, મરેલુ પ્રાણી
જાળામાથી=દરમાથી
અનાથ=(અ+નાથ)= ધણીવગરની નિરાધાર
મસાણ=મુડદા દાટવા બાળવની જગા
દેવુ=દેણ, કરજ
ફૂલ પાથરેલી જગાએ ચાલવાને બીલકુલ લાયક નહિ એવી જે કોમળ અને રૂપાળી સ્ત્રી તે જેની અંદર ઘણાજ કાંટા છે એવા વનમા ધણીની પછવાડે ચાલવા લાગી

પાઠ ૨૯

સૂરપાણનો ધોધ=માકડીઘાટ મોખડીઘાટ
જળધોધ=જોરથી પાણીનો પડતો મોટો પહોળો ધોધવો

ચાણોદ=ડભોઇ પાસે નર્મદા કંઠે જાત્રાનું ઠેકાણુ
સામે વહેણે=વહેતા પાણીનીસામે, ઉપલાણે
પનાઇ=ચપટા તળીઆની નાની હોડી
બાહુ=ભુજ, ખભાથી કોણી સુધીનો હાથ
ફેફસા=શ્વાસની ધમણો
આદિત્યેશ્વર=સુર્યે સ્થાપેલા મહાદેવ
છાછરા=થોડા ઉંડા
રાજપીપળા=એ રેવાકાંઠા એજન્સીમા સંસ્થાન છે
કાળભૈરવ=શિવનુ ભયંકર રૂપ
હરણ ફાળ=હરણના કુદકા જેટલુ પહોળું
ઘેરૂ=મધુરૂ
વારિ=જળ, પાણી
ઢાળ ઉતાર=ઢાળપડતી

પાત્ર=નદીને વહેવાનો માર્ગ
=ધોળા પરપોટા
ભાસ=દેખાવ
અનંત=(અન્+અંત)=છેડા વગરની, પાર વિનાનો, ઘણાજ
પરકમાવાસી=પ્રદક્ષિણા કરનાર
સદાવ્રત=(સદા+વ્રત)=ગરીબ મુસાફરોને ધર્માદા સીધું આપવું તે

પાઠ ૩૦

કવિતાના અર્થ

સપુત=(સ+પુત)સારો છોકરો
તેહ=તે
સીધો મારગ=પ્રમાણિકપણે
અધર્મ=(અ+ધર્મ)પાપ
ટાળે=દૂર કરે, મટાડે
સ્વજન=(સ્વ+જન) પોતાના માણસ, સગા વહાલા નોકરચાકર વગેરે
દીન=ગરીબ
દુઃખડાં=દુઃખ, આફત
અરચીઆ=ભજ્યા
દામ=પૈસા
પરમારથ=(પરમ+અરથ)=પારકાનું ભલું
જોડે=મેળવે
ગર્થ=પૈસો
હરિ=પરમેશ્વર
અર્થે=માટે, વાસ્તે
ચાડી=ચુગલી
નવ=નહિ
અપયશ=(અપ+યશ=અપકીર્તિ, ગેરઆબરૂ
અવનિ=પૃથ્વી
અવતાર=જીંદગી
સમશ્યા=ઉખાણા, કોયડા, ઉત્તર મેળવવાને સંકેતવાળી ભાષામાં કહેવું તે
ગોરી=સ્ત્રી
ગોખ=ઝરૂખો, માળનો આગળનો વધારેલો ભાગ
તળે=નીચે
નદીકેરે=નદીના
નીરે=પાણી ઉપર
નદી કેરે નીરે=નદીના પાણી ઉપર નદીનું પાણી તેની ઉપર
તીરે=કાંઠે
ચોથ સવાયો=ચોથા ભાગનું સવાગણું, ૫/૧૬
કચરે=કાદવમાં
અડીયા=પહોંચ્યા, મરી ગયા
સેવાલ=લીલ
કામની=સ્ત્રી
છત=સીલક
ચંપક વન=ચંપાના ઝાડ ઘણા હોય એવું જંગલ
તમમાંથી=તમારામાંથી
બેય=બેઉ
ગણ=ગણતરી કર
સંદેહ=વહેમ, શક
શાસ્ત્ર=ગણિત શાસ્ત્ર
સાક્ષી=સાબિતી
દે=આપે
સાચ=સાચી

કવિતાની સમજુતી.

જે પ્રમાણિકપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય જે પાપને દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે પોતાના સગાવહાલાને સુખ આપે છે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે ગરીબોના દુખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય, વળી જેણે પરમેશ્વરને હેતથી ભજ્યા તેનુ નામજ સારો છોકરો છે શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારકાના ભલાને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગેરઆબરૂથી બીતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જોતા જેનામા ઘણાજ સારા ગુણો માલમ પડે તેજ સારા છોકરાને સ્વર્ગમા સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિયામા તે માણસની (જેને સપુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) જીદગીને ધન્ય છે મતલબ કે તેજ ખરેખરો જીવતો છે

ગણિત સમસ્યા છપ્પા.

નીચે નદીનુ પાણી તેની ઉપર આવેલા ઝરૂખામા એક સ્ત્રી બેઠી હતી, તેનો મોતીનો હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાઠાપર જઈ પડયો જરા વારમા અર્ધા મોતી પાણીમા જઇને પડયા, બધા મોતીનો $\frac{૫}{૧૬}$ ભાગ અર્ધો કાદવ અર્ધો કચરો એવામા જઇને પડયા, વળી છઠ્ઠા ભાગના મોતી લીલમા ગબડી ગબડીને ગયા, અને તે સ્ત્રીના હાથમા બે મોતી રહ્યા ત્યારે કહો કે મોતી કેટલા હતા? **જવાબ-** સીલકમા છન્નુ મોતી હતા, તેના ચોથા ભાગનુ સવાયુ કરીએ એટલે ૩૦ અને છઠ્ઠે ભાગે એટલે ૧૬, અને હાથમા બે મળી ૪૮, પ્રથમના અર્ધા એટલે ૪૮ જળમા ગયા તે મળી કુલ મોતી ૯૬

પક્ષીના બે ટોળા આકાશમા ઉડતા ઉડતા ચંપાના વનમા આવ્યા, તે બેઉને (એક બીજાને) સારા ગમ્યા (બે ટોળામાથી) એક ટોળુ બોલ્યુ કે તમારમાથી એક (અમારામા) આવો, તો આપણે બને ટોળા (ટોળાના પક્ષીઓ) સરખા થઇએ તેથી બધાના મનને આગ લાગો ત્યારે બીજુ ટોળુ બોલ્યુ કે જો તમે અમને એક પક્ષી આપો તો અમે તમારાથી બમણા થઇએ ત્યારે અમે પૂછીએ છીએ કે એ બને ટોળામા પક્ષી કેટલા હતા તે ગણીને કહો **જવાબ**— એમા વહેમ શો છે ? શાસ્ત્ર (ગણીતજ) સાચી સાબિતી દે છે કે બધા મળીને ૧૨ પક્ષી હતા એકમા સાત અને બીજામા પાચ (પહેલુ બોલ્યુ તેમા પાચ અને બીજુ બોલ્યુ તેમા સાત)

પાઠ ૩૧

કનકમૃગ=સોનાનોહરણ
પંચવટી=પાચ વડનો જથો, દંડકારણ્ય, નાશકને સામે ગોદાવરી નદીને કાઠે એ સ્થાન છે
નેત્ર=આખ
ઠારે છે=સંતોષ પમાડે છે
અલૌકીક=દૈવી, અદ્ભુત આ લોક (પૃથ્વી)મા નહિ એવો

મૃગલો=હરણ
નિર્ભય=(નિર+ભય)= ધાસ્તી વગરના
બુટ્ટી=તરેહ
આર્યપુત્ર=એ શબ્દ ધણીને બોલાવવામા વપરાતો હતો, સ્વામી રામ
અયોધ્યા=(ગાગરા) સર્યુ નદીને કાઠે શહેર છે
છક=દંગ, તાજુબ
મૃગચર્મ=હરણનુ ચામડુ
જાનકી=સીતા
આસન=બેઠક

અસુર=દૈત્ય
વેષે=રૂપથી
ડારમી=વિકરાળ, બિહામણી, ભયંકર
ચીસ=ગભરાટમા બૂમ પાડી તે
પર્ણકુટી=ઝુંપડી
ફાળ=ધ્રાસ્કો
વલોવાઇ=ઉથલ પાથલ થઈ
કઠોર=વજ્ર, કડવા
હરિઆળી=લીલોતરી વાળી

અલખ=બ્રહ્મ, ધ્યાનમા નહિ આવે એવા પરમાત્મા (એ શબ્દ જોગી વાપરે છે)
જગાવતો=બોલાવતો
ગોદાવરી=સહ્યાદ્રિ પર્વતમાથી નીકળી ઉત્તર સરકાર પ્રાતમા વહી બગાળી ઉપસાગરને મળે છે તે (એને કાઠે નાશક ત્ર્યબક, રાજમહેદ્રી ને યાનાન છે)
અતિથિ=ભિક્ષા માગવા આવેલા માણસ
રાતા થઈ=ગુસ્સે થઈ
ભ્રમર ચડાવી=ડોળા કાઢી
વિકરાળ=બીહામણુ
ધારણ કર્યું=પ્રકાશ્યુ
રથ=ચાર પૈડાની ઘુમટ વાળી ગાડી

પાઠ ૩૨

કજુશ=કૃપણ, બખીલ દળદર ગરિબાઇ
વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=ભીખ માગવી તે, અસલ વિદ્યાર્થીઓ ભિક્ષા લાવીને ખાતા
ઝીક મારવી=પત્થરપર પછાડી ધોવુ
વારસો=વડીલો તરફથી મળેલી પુજી
વધ્યાસધ્યા=વધારાના
સકલ્પ=ઠરાવની નિશાની તરીકે હાથમા પાણી લઈ જમીનપર મુકવુ તે
કૃપણ=કજુસ

પાઠ ૩૩

બનાવટ=રચના ગોઠવણ
નાસ્તિક=ઇશ્વર નથી એમ માનનાર
કર્તા=બનાવનાર,રચનાર
અસાધારણ=ઘણીજ
કીમતીપણુ=ઉપયોગીપણુ
મેદ=ચરબી(એ જાડા માણસમા વધારે હોયછે)
કોમળપણુ=નાજુકાઇ
આરામ=વિસામો
સરળતા=સહેલાઇ
સરક્ષણ=સારી સભાળ
ભમર=ભવા
છાજલી=છજુ
જતન=રક્ષણ સભાળ
ડોળો=આખનો ગોળો
વાટે=રસ્તે, રાહે
નસકોરા=નાકના દમ લેવાના બે કાણા
બ્રહ્માડ=આકાશ ચોમેરથી અડ(ઈંડા) જેવુ જણાય છે તેમા રહેલી તમામ સૃષ્ટિ
અધેર=ગેરવ્યવસ્થા
ગરજ સારે છે=કામ કરે છે
સાખ=સાહેદી, પુરાવો

પુરે છે=આપે છે
બખી=તાસીર,બલીહારી

પાઠ ૩૪.

કવિતાના અર્થ.

અરજ=પ્રાર્થના,વિનતી
અવિનાશી=(સ) અ=નહિ+વિ+નાશ+ઈ=વાળા)=જેનો નાશ નથી એવા પરમેશ્વર
દયાળ=દયાળુ
આશા=આશ, ઈચ્છા
લેશ=જરા
ઉદાસ=દીલગીર
ભેળા=ભેગા
નિરાશ=(સ) નિર=નહિ +આશ=આશા) =આશા વગરનો, નાઉમેદ
શુભ=સારા
કચાસ=ખામી, ખોડ
મતિ=બુદ્ધિ
સમાશ=સમાવેશ,મેળાપ
નિર્મળ=(સ) (નિર=નહિ+મળ=મેલ)=મેલ વિનાનો, ચોકખો
નિશદિન=રાતદહાડો, હમેશા
પસરે=ફેલાય
સુવાસ=સારી વાસ, આબરૂ
અંતર=મન
ઉજાસ=અજવાળુ, નિર્મળપણુ
આધાર=આસરો, ટેકો
હાશ=નિરાંત, શાંતિ
કુધારો=ખરાબ રિવાજ નઠારી રીતભાત

કવિતાની સમજુતી

હે પરમેશ્વર વિનતી સાભળો, હે નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે અમારી પ્રાર્થના સાભળો, અમે બાળક (ઓછી બુદ્ધિવળા) છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો, અમારી એક ઇચ્છા છે હે નાશ વગરના પરમેશ્વર અમારી પ્રાર્થના સાભળો અમે છોકરાઓ તો ઘણાએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે લગાર પણ દીલગીર થશો નહિ (ટેક) અમે બધા વિદ્યા ભણવાને ભેગા થઇએ છીએ તેમા તમે અમને નાઉમેદ કરશો નહિજ (ટેક) અમે બધા સમજીને સારા ગુણુ લઇએ કે જેથી જરા પણ ખામી રહે નહિ, (ટેક) સારા ગુણોની સાથે અમને સારી બુદ્ધિ આપો કે જેથી કરીને અમે બધામા મળી જઇએ (ટેક) અને રાત દહાડો ચોકખા મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સારી આબરૂ ફેલાય,

(ટેક) અમે મોઢેથી એવુ માગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમા જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય, (ટેક) આપની મદદ મળવાથી મનમા નિરતર રહે છે (ટેક) કોઈપણ વખત અમારામા જરાપણ નઠારી ચાલ રહે નહિ અને સુખ જતુ રહે નહિ (કાયમ રહે) (ટેક)

કવિતાના અર્થ

નિધિ=ભડાર
દયાનિધિ=દયાનો ભડાર, પરમેશ્વર
અશરણ=આધાર વગરના, નિરાધાર
શરણ=આધાર
અશરણ શરણ=આધાર વગરનાનો આધાર
ચા'ર=મદદ
લીલા=ખુબી, શોભા
અકળ=સમજાય નહિ તેવી જાણી ન શકાય એવી
આકાર=મૂર્તિ, ઘાટ
જર-કૈમે
સકળ=સઘળી, બધી
વિકળતા=ગભરામણ, મુઝવણ
ટાળી=મટાડી, દૂર કરી
વીખ=ઝેર
વાર=અટકાવ
બાનુ=નામ, નિમિત્ત
પત=ટેક
પતિતોદ્ધાર=(સ)(પતિત=પાપી+ઉદ્ધાર)=પાપીને તારનાર, પરમેશ્વર
અભય=બીક વગરનુ
અચળ=ચળે નહિ એવુ; કાયમ
યાચુ=માગુ, જાચુ
વારવાર=વારે વડીએ
તારી=ઉગારી, બચાવી,
પાર=છેડા
લહુ=મેળવુ
વિસ્તાર=વિશાળપણુ, આત્માનુ મોટાપણુ
પદ=પદવી

હે દયાના ભડાર (પરમેશ્વર) તુ મારો આધાર છે મને તારો એકલાનોજ આશરો છે તારૂ સારૂ નામ નિરાધારનો આધાર છે માટે તુ મને મદદ કર (ટેક) હુ જ્યા જોઉ છુ ત્યા તારી ઘણીજ ખુબી જણાય છે અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ એવા છે [ટેક] આ દુનિયાના માણસોનુ હેત રૂપને લીધે, રગને લીધે કે પૈસાના લોભને લીધે છે (ટેક) તુ સઘળી ગભરામણ મટાડી દઈને

ઝેર રૂપી વિષયો (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ)થી દૂર રાખ. (ટેક) હે પાપીઓને તારનાર ધણી તું હેતથી તારા નામનો ટેક રાખ (ટેક) તારૂ બીક તારૂ બીક વગરનું અને ચળે નહિ એવું (કાયમનું) સારૂ ઠેકાણું (પદ) હું હરઘડી માગું છું (ટેક) જો કે તું ઈનસાફી છે છતા પણ અમને માફ કરી (આ દુખરૂપ સંસારમાંથી) ઉગારીને પાર ઉતાર મતલબ કે જન્મ મરણનો ફેરો ટાળ (ટેક) કહાન કવિ કહે છે કે હું તને પસંદ પડતા કામ કરીને આત્માની મોટાઈ મેળવું (ટેક)

કવિતાના અર્થ.

પરેશ=પરમાત્મા, મોટા ધણી પરમેશ્વર
વિશ્વેશ=વિશ્વનો સ્વામી પરમેશ્વર
અકલિત=સમજાય નહિ એવી
ગતિ=શકિત
હિતાર્થે=લાભ માટે
જગપતિ=જગતનોધણી પરમેશ્વર
ભારી=મોટુ [જોઇ
નિરખી=ધારી ધારીને
મથી=મહેનત કરી [કરી
મથીમથી=મહેનત કરી
શો=કેવો
દીસે=દેખાય
જળનિધિ=પાણીનો ભંડાર, સમુદ્ર
નૃત્ય=નાચ
તરંગે=મોજા
મધુ=મીઠા
સૂર=અવાજ
આલપતો=ગાતો
ઝુકી=નમી, લચી
લહેર=સપાટો, સુરખી
નમન=નમસ્કાર
પ્રતિ=તરફ
રમણા=ખુશકારક, શોભિતા
દર્શાવે=દેખાડે, બતાવે
કળા=યુકિત, તદબીર
મણા=ખામી, ખોડ
વ્યાઘ્રો=વાઘો
ગર્જન=ગર્જના
ઘોર=ભય કર, બિહામણી
ભયભીત=ભય કર, બિહામણી
અગણિત=અસંખ્ય
વિરાજીત=શોભિતા
જંતુ=જીવડા
વૃક્ષ=ઝાડ
દીપસમ=દીવા જેવા
તરૂવર=મોટાઝાડ
મઢી=જડી
પોકારી=બૂમો પાડી
કે'=કહે
વડી=મોટી

હે ! મોટા ઈશ્વર, હે બ્રહ્માંડના સ્વામી ! તારા કામ અને શકિત સમજાય નહિ એવા છે હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર)તે આ બધુ માણસના સુખને માટે બનાવ્યુ છે તારા ભારે કામ જોઇને માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આથા ખસે છે તારા ગુણો ગાવાને માટે માણસની બુદ્ધિ જરા પણ ચાલતી નથી (મતલબ કે તારા ગુણોની ગણતરી કરવાની શકિત માણસમા નથી) (૧) અહો ! આ સમુદ્ર કેવો મોટો નાચ કરતો (હાલતો) જણાય છે ! મોજા ઓ ઉછાળીને જાણે મીઠા અવાજથી ગાજતો હોયની ! બાગો અને વાડી-ઓમા ફળ અને ફુલથી ડાળીઓ ઘણી નમી રહેલી છે તે જાણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમતી હોયની ! (૨) ખુશકાક પક્ષીઓ વારવાર મધુરું ગાઇને ખુશ થાય છે વળી વાઘો અને સિંહો ભયકર અવાજ કરીને કરતા તેથી પાસેના પહાડ ફરીને ભયકર શબ્દો કરતાં (પડઘા પાડતા) તે એમ બતાવી આપે છે કે પરમેશ્વરની સમજાય નહિ એવી કળામા કાંઈ પણ ખામી નથી (૩) દીવાબત્તીને વખતે જોતા ઉડતા શોભિતા અસખ્ય ઝીણા જીવડાઓ ઝાડપર દીવા જેવા ચળકતા દેખાય છે તે ચળકે છે તેથી જાણે મોટા ઝાડો શુ હીરાથી જડી લીધા હોયની ! માણુસો બુમ પાડી (આશ્ચર્ય પામીને) કહે છે કે અહા ! પરમેશ્વરનુ કામ કેવુ મોટુ છે !(૪)

પાઠ ૩૫.	ભૂસ્તર વિદ્યા=પૃથ્વીના પડ ઓળખવાનીવિદ્યા	મુખ્ય મહેતો
વિસારે મુકયા વિના= ભૂલી ન જતા		અગત્ય=જરૂર
	ચિહ્નો=નિશાની	ધ્યાન=લક્ષ
પરસ્પર=એક બીજાનો	ખોળ=તપાસ	આધારે=ભરોસે
એદીપણુ=આળસાઇ	મુનીમ=કારભારી,	ખોદાણુ=ખોદકામ

સ્વાશ્રય=પોતાની મદદ
કાળજી=ચોટક, ખ ત
કર્મ=નસીબ
ધારો=નિયમ, કાયદો
ફળ=પરિણામ
અદકો=મોટો
આપ=પોતાનો
પુર=પુરા
પ્રતાપ=પરાક્રમ
બધાથી મોટા પોતે
ઉદ્યમ ઉદ્યમ ઉદ્યમ(જ)
છે, નસીબ બિચારૂ
રાંકડુ (કંગાળ) છે
પણ ઉદ્યમનુ પરાક્રમ
પુરેપુરૂ (મોટુ) છે

પાઠ ૩૬

સફર=લાંબી મુસાફરી
ધનાઢ્ય=પૈસાદાર
દરીઆમાર્ગે=જળ માર્ગે
વહાણ વાટે
વતની=રહેવાસી
ખ્રિસ્તી=ઇસુખ્રિસ્તને
માનનાર
વહાણવટી=ખલાસી
કેપ=ભૂશિર
ઓફ=ની
ગુડ=સારી
હોપ=આશા
લિસ્બન=પોર્ટુગલની
રાજધાનીનુ શહેર છે
નાતાલ=અંગ્રેજની દિવાળી, તા ૨૫મી ડિસેંબરથી આઠ દિવસનો તહેવાર, ખ્રિસ્તમસ
ભાવ=પ્રીતિ
ભોમીઓ=જાણીતો
કાલીકટ=મલબાર કાંઠે
બંદર છે
મથક=મુખ્ય ઠેકાણુ
સિંહલદ્વીપ=લંકા
પરવાનગી=રજા, મંજુરી
આવકાર=આદરસત્કાર
સમૃદ્ધિ=દોલત
છક=દિંગ, તાજુબ
નજરાણુ=ભેટ
છૂટ=પરવાનગી, રજા
ધક્કો=નુકશાન
પૂર્ણ=પુરેપુરી
માહીતી=અનુભવ
હિત=ભલુ
પ્રવેશકર્યો=દાખલ થયો

પાઠ ૩૭.

ઉમરાવ=અમીર
કીટલી=ચાદાની
નાળચુ=નળી
પ્રયોગ=અજમાએશ
અનુભવ=માહીતગારી
સ્કોટલાંડ=ગ્રેટબ્રિટનમા દેશ છે
બુદ્ધિશાળી=અક્કલબાજ
ગ્લાસગો=સ્કોટલાંડમા મોટામા મોટુ શહેર છે
નમુનો=ઘાટ, આકાર
ખામી=ખોડ
આરંભ=શરૂઆત
ધુમકેતુ=પુંછડીઓ તારો
કલાઇડ=સ્કોટલાંડમા નદી છે
આટલાંટિક=એ નામનો મહાસાગર છે (એમાં

પાણી ૩૫૦ લાખ ચોરસ મૈલ છે)
ઉપરાઉપરી=એક પછી એક
ઈજનેર=બાંધકામ ખાતાનો અમલદાર
દરજ્જો=પદ્દી, હોદ્દો
જાતબુદ્ધિ=પોતાની અક્કલ
અપૂર્વ=પહેલા નહિ થએલી એવી
રેલવે=લોઢાની સડકનો રસ્તો
ફ્તેહમંદી=જીત
નર્ભય=બીક વગર
ખંત=કાળજી, ચેતક
નવાઇ=અચરતી
હવાઇ=હવામા ઉડે એવુ એક જાતનુ દારૂખાનુ
જહોજલાલી=આબાદી
પાઉડ=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો

કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૩૮.

શ્રી=સારા, શોભાયમાન
રઘુવીર=રામચંદ્રજી
રઘુ=એક કુળનુ નામ
વિરાજતા=શોભતા
સંગે=સાથે
કુળનો ધર્મ=બાપદાદાથી ચાલતો ધર્મ
પાલતા=ચાલતા
લીલા=વિલાસ, ક્રીડા
નૌતમ=નવીન
રંગ=મજા
નિર્મળ=પવિત્ર, ચોકખુ
મઠ=આશ્રમ
છાઇ=છવાઈ
ધીર=ધીરજવાળા, ધૈર્યવાન
પર્ણકુટી=છાલ ડાળાની ઝુંપડી
વૃંદ=જથો, ટોળુ
જાય }
જુઇ } =ફૂલના વેલા

મકંદ=એક જાતનું ઝાડ
ખટપદ=ભમરો
ગુંજે=બોલે
મધુમકરંદ=મીઠા ફૂલનો રસ, મધ
ચંપક=ચંપાનુ ઝાડ
હિંડોળા=હિંચકા
કરેણી=કરેણીના ફૂલનું ઝાડ
આંબાસાખ=આંબાપરજ પાકપર આવેલી કેરી
જામફળી=જમરૂખી
કદરી=કેળ
મંડપ=માડવો
લટકે=ઝૂલે, લબડે
લૂમી=લૂમ, ઝુમખા
દ્રાક્ષ=દરાખ
નારિકેળ=નાળિએર, શ્રીફળ
જંબીર=જાંબુ
ફણુસ=ચાપાનું ઝાડ
ફોફળી=સોપારણ
સીતાફળી=સીતાફળનું ઝાડ

શતપત્રી=સો પાંદડાની વેલી	ચાતક=બપૈયા	જૂથ=ટોળું
કુંદ=એક જાતનો છોડ	ચકોર=એક જાતનું પક્ષી	વનફળ=વનમા થતાં ફળ
મસમસતો=મધમધતો	કોકીલ=કોયલ	પડીયા=દડીઆ
મેંહેક=મહેકે, સારી વાસ આપે	કપોત=હોલો	જનકસુતા=જાનકી જનક રાજાની પુત્રી; સીતા
ફુલ્યા=ખીલ્યા	ખંજન=એકજાતનુ પક્ષી	રૂપ=કાંતિ
અપાર=ઘણા	આદે=આદિ, વગેરે	ચકિત=દિંગ, તાજુબ
તરૂ=ઝાડ	લલિત=સુંદર	સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર; લક્ષ્મણ
શોહામણા=શોભિતા	વિહંગ=પક્ષી, પંખી	આરોગાવી=ખવડાવી
અંક=અગલો	ભુમિ=જમીન	વળતા=પછી
પરાવત=કબુતર	કળા કરવી=પીંછા ઉંચા પહોળા કરવા તે	ગ્રાસ=કોળીઓ
મૃગ=હરણ	જય જમ=જે જે	ગ્રાસ કરે=ખાય
કારંડવ=બતક	ખગ=પક્ષી	
	ભીલડી=ભીલની સ્ત્રી	

કવિતાની સમજુતી.

પંચવટીમા શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે સીતા અને લક્ષ્મણ હતા તે સેવા કરતા હતા એમ સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતા અને હમેશા નવીન મઝા અને વિલાસ કરતા હતા પંચવટીમા શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા (૧) તેની (પંચવટીની) પાસે ગોદાવરી નદીનુ પવિત્ર પાણી વહે છે અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમો આવી રહ્યા છે, ઝુંપડીની પાસે સીતાજીએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમા તુળશીના છોડના જથા વાવ્યા હતા. તેમાના ફુલનો મીઠો રસ-મધ ભમરાઓ ચૂસતા,

અને ગુંજારવ કરતા, (ટેક) (૨) વળી તેમા (વાડીમા) ગુલાબ, ચંપો, ડમરો, ચંપેલી અને માલતી હતા, કરેણી અને આંબા પર પાકવા આવેલી કેરી (પવનથી) હાલતી હતી, અને જમરૂખી, દાડમડી, નારંગી, અને કેળ પણ હતી, તેમજ દરાખના માંડવા ઉપર તેની લૂમો લચી રહી હતી, (ટેક) (૩) વળી તેમા નાળિએરી, જાંબુડી, ફણસ અને સોપારણ તેમજ સીતાફળ, શતપત્રી, કુંદ, કલ્હારના ઝાડ હતા, કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા, એમ જાત જાતના ઘણા ફૂલો ખીલ્યા હતા, (ટેક) (૪) ઝાડોપર બગલા કબુતર ચકવા, ચકવી, હંસ, ચકોર, બપૈયા, કોયલ, હોલા, ખંજન, બતક વગેરે સુંદર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણ વગેરે પશુઓ મધુર અવાજ કરતા હતા (ટેક) (૫) જમીન ઉપર મોર કળા કરીને નાચતા હતા, અને મેના તથા પોપટ જયરામ જયરામ બોલતા હતા, શોભિતા પક્ષીઓ સારા મીઠા શબ્દો બોલતા હતા એવા પક્ષી અને હરણોને જોઇને સીતાજી મનમા ખુશ થતા હતા, (ટેક) (૬)

સારંગ.

રામ પંચવટીમા રહ્યા છે અને તેમના દિવસ મજામા જાય છે, લક્ષ્મણ અને સીતાજી રામચંદ્રની સેવા હોંસથી કરે છે (૧) ભીલડીઓના ટોળા મળીને સીતાજીને જોવા આવે, અને જાત જાતના વનમા થતા ફળના તથા મેવાના દડીઆ ભરી ભરીને લાવે (૨) સીતાજીની વાડીમા હરણોના ટોળા ચરવા આવે, અને તે (ટોળા) બધા સીતાજીની કાંતિ જોઇને ત્યા દિંગ થઈ જાય (૩) હમેશા લક્ષ્મણ ફળ લાવીને સીતાજીની પાસે મૂકે, અને (સીતાજી) શ્રીરામને (ફળ) ખવડાવીને પછી પોતે ફળ ખાય (૪)

પાઠ ૩૯

મતભેદ=વિચાર ફેર,દરેક જણનુ જુદી જુદી સમજનુ કહેવુ તે
એક દર=સામટો, કુલ
પુરાવો=સાબીતી
પણ=બાધા, નિયમ
નિશ્ચય=ઠરાવ
આખ્યાન=વાર્તા, કથા
શોખ=ઇચ્છા
શામળ=નરસિંહ મેહેતાનો છોકરો
શીઘ્ર=તરત ને તરત કરેલી
નળાખ્યાન=નળ રાજાની વારતા
મામેરૂ=મોસાળુ
કવિત્વ=કવિપણું
કવિત્વશક્તિ=કવિતા બનાવવાની આવડ
આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
ઓખા=બાણાસુરની કન્યા, અનીરૂદ્ધની સ્ત્રી
સુભદ્રા=દેવકીની પુત્રી, કૃષ્ણની બેન, અર્જુનની સ્ત્રી, અભિમન્યુની મા
સુધન્વા=ચંપાવણીના રાજા હંસધ્વજનો પુત્ર
પાત્ર=વિષય
રસીલા=રસિક

પાઠ ૪૦

રહેણી=રીતભાત
ખલીફા=મહંમદ પેગંબરના વારસ
વંશપરંપરા=ઓલાદથી ઉતરી આવેલો, પેઢી ધર પેઢી
દમાસ્કસ=એશિઆઇ તુર્કસ્તાનમા શહેર છે, એ દુનિયામા જુનામા જુનુ શહેર છે
પ્રપૌત્ર=દીકરાના દીકરાનો દીકરો
ખલિફાત=ખલિફાની ગાદી
બગદાદ=એશિઆઈ તુર્કસ્તાનમા શહેર છે
વૃદ્ધિ=વધારો
ધર્માધ્યક્ષ=ધર્મગુરૂ
મુરબ્બી= મોટો
દિનાર=અઢી રૂપીઆની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો એ પહેલા ચાલતો હતો
તાજુબી=નવાઈ
ખજાનચી=ખજાનાનો ઉપરી, ત્રિઝેરર
દષ્ટિ=નજર
જનાનખાનુ=બૈરાને બેસવા ઉઠવાની જગા, રણવાસ
દામ=નાણા
સૂધ=ભાન, સમજ
અલરશીદ=ઇન્સાફી

પાઠ ૪૧.

દેશાટન=દેશે દેશ ફરવું તે, મુસાફરી

શ્લોક=એલીટીનીસ રકૃત કવિતા
મિત્રતા=દોસ્તી, સોબત
આપવડાઇ=જાતની મોટાઈ. આપબડાસ, પતરાજી
કુષ્ટો=દુખો
વાધો=હરકત, અડચણ
જાતહિમત=પોતાની હિમત
કૃતિ=કામ, કાર્ય
નિહાળવુ=ધારીને જોવુ
અપાર=પાર વગરની, ઘણીજ
મિઠાશ=મજા, આનદ
સ્મરણ=યાદદાસ્ત
ભાવ=પ્રીતિ
પુરતી=પુરેપુરી

પાઠ ૪૨.

ખારીલાપણુ=દુશ્મનાવટ
અવગુણ=દોષ
અર્થ=મતલબ,સાર
ઉદાર=મોટા મનનો
પ્રેમી=માયાળુ
નીચ=હલકા મનનો
દ્વેષી=કીનાખોર, અદેખો
ઉજળો=ખરો
ક્રુરપણુ=ઘાતકીપણુ
દ્વેષ=અદેખાઈ, વેર
પ્રગટ થતી=શરૂ થતી
ઘોળાયા કરતો=મનમા રમ્યા કરતો
ઘુટાયા કરતો=ગોખાયા કરતો
લુણો=છો, ઈંટ, માટી વગેરેમા જે ખાર જામે છે તે
ખારીલા=કીનાખોર, દ્વેષી
હૃદય=અંતઃકરણ, મન
ખાર=અદાવત, વેર
કાયમ=હમેશા
પ્રફુલતા=આનદથી ખીલવુ તે
કૃત્ય=કામ, કાર્ય
સાધવામા=પારપાડવામા
ફલાણો=અમુક
દ્વેષીલા=ખારીલા
ધિક્કાર=તિરસ્કાર
કોશળદેશ=હાલના બિહાર, અયોધ્યા તથા આગ્રા પ્રાતો,
ઘાતકી=ક્રુર, નિર્દય
દુશ્મનાવટ=દુશ્મનાઇ
પ્રેમ=માયા, હેત
હજુરમા=પોતાની પાસે
વીર=બહાદુર, યોધ્ધો
ભૂષણ=શણગાર

પાઠ ૪૩.

શાતિભરી=ધીરજવાળી
કરિઆણુ=તજ, લવીંગ એલચી, મરી, વગેરે
વખાર=જથાબધ માલ રાખવાનુ ઠેકાણુ
છુટકો=ઇલાજ, ઉપાય
ધ્રાસ્કો=એકદમ પડેલી ફીકર
મોગરો=દીવાની વાટની સળગતી ચીણગારી

જ્યોત=સળગતી વાટ
રચ્યો=બનાવ્યો
સ્થિર=શાંત
ખાસ=ઘણી, બહુ
માર્ગ સૂઝી આવ્યો =ઉપાય જડયો

પાઠ ૪૪.
હિતના વચનો.

હિત=ભલું
બધિર=બહેરો
સ્વાધિન=તાબે, વશ
સમ=સરખો, જેવો
સારૂ=મીઠું, મધુરૂ
મૂંગ=મૂંગો, ગુંગો
નીત=હમેશા
પરઉપકારી=પરોપકારી
ધીર=ધીરજવાળો
રણે=લડાઈમાં
નિર્ભય=નીડર, બીક વગરનો
ભારી=ઘણા
મનનો સુખી=સંતોષી
સ્તુતિ=વખાણ, તારીફ
ખતા=ઠોકર
પીઠપાછળ=ગેરહાજરીમાં
અનાદર=તિરસ્કાર તુચ્છકાર
કાળે=વખતે, સમયે
દશા=હાલત, અવસ્થા, સ્થિતિ
સહી=નક્કી, નિશ્ચય
હિત=ભલું ઇચ્છનાર, હિતેચ્છુ
શીખ=શિખામણ
ભાષણ=વાક્ય, બોલ
તોય=તોપણ
હિતકાર=ભલું કરનાર
છાની=ગુપ્ત, છુપી
સાચ=સાચો, ખરો
સ્નેહી=પ્રીતિવાળો
આમદાની=આવક, પેદાસ
સાવધ=હોશિયાર
વહેવારે=વ્યવહારમાં, ખરી રીતે
શરમ=લાજ
હાની=નુકસાન
હારી લે છે=ખમે છે
વારતા=વાત, શિખામણ
પતે=પતી જાય, મટે
ઘર મેળે=માહોમાહે
કાજી=ન્યાયાધીશ
કો=કોઇનું
સર્વથા=સર્વ પ્રકારે બધી
વેરભાવ=દુશ્મનાવટ[રીતે
કથા=વાત
ડોકી બા'ર ન કાઢ= આગેવાન ન થવું
પુરૂ=સમાપ્ત, ખલાસ
હાથ ઘાલવો=શરૂ કરવું
વિચાર=અભિપ્રાય, મત
આલવો=આપવો

કવિતાની સમજુતી.

ભલાને માટે કહીએ તે સાંભળે નહિ (મનમાં રાખે નહિ) તેને બહેરા જેવો જાણવો, જે માણસ ગુસ્સાને તાબે હોય (ગુસ્સો કરે) તેને

આંધળા જેવો સમજવો (૧) જે માણસ મધુર બોલી જાણતો નથી તેને ગુગા જેવો સમજવો સારૂ માઠુ નહિ સમજતો હોય તેને ઢોર સમજીને કાઢી મૂકવો. (૨) જે હમેશા પારકાનુ ભલુ કરનારો છે તેનેજ મોટે (માણુસ) સમજવો, જે લડાઇમા ઘણો નીડર છે, તેનેજ ધીરજવાળો માનવો (૩) જે માણુસ પૈસા, જુવાનીને ઉમર પર ભરોશો રાખતો નથી તેનેજ ડાહ્યો ને સંતોષી સમજવો (૪) આપણા વખાણ સાભળીને ભોળાઇને છેતરાવુ નહિ, કારણકે મતલબને માટે લુચ્ચા લોકો ઘણુ જુઠુ બોલે છે (૫) કોઈ આપણી બદબોઇ કરે તો તે સાભળીને લડવુ નહિ કારણકે જે નીચ માણસ હોય ને આપણી ગેરહાજરીમા ભુડુ બોલે છે (૬) કોઇને ગરીબ જોઇને તેનો તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણકે કોઈ વખતે આપણા પણ એવા હાલ નક્કી થાય. (૭) ભલુ કરનાર માણસની શિખામણનુ વાકય કડવું હોય છે ખરૂ, તોપણ તે ભલુ કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુશ્મનાઈ શા માટે કરવી? (મતલબ કે દુશ્મનાઈ કરવી નહિ. (૮) આપણી ગુપ્ત વાત હોય તે કોઇને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ પણ જે આપણો ખરો પ્રીતિવાળો હોય તો તેને ભરોસો નક્કી કરવી (૯) લોકો ઉપજ અને ખર્ચ લખવામાં હોશિયાર રહે છે; પણ જે વહેવારમા (આપ લેના સબંધમા) શરમ રાખે છે તે નુકશાન ખમે છે (૧૦) બાળકો પાસેથી પણ ડહાપણની વાત શીખી લેવી જ્યા સુધી કજીઓ ઘેર મેળે પતે ત્યા સુધી ન્યાયાધિશ પાસે જવુ નહિ (૧૧) મુએલા માણસનુ નક્કી કોઈ દિવસ પણ ભુડુ બોલો નહિ, કોઈની સાથે લડાઇ રાખવી નહિ અને કોઈની છાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૧૨) ગળ્યું ખાવાને માટે જીભને ઘણો મહાવરો પાડવો નહિ (મત-

લભ કે ગળ્યુ ખાવાની ઘણી ટેવ રાખવી નહિ) બીજાનો કજીઓ માથે લેવાને આગેવાન થવુ નહિ (૧૩) એક કામ પુરૂ થાય ત્યારે પછીજ બીજુ કામ શરૂ કરવુ, એ જણની વાતમા ત્રીજા માણસે (આપણે) (સમજ્યા વગર) તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ

પાઠ ૪૫

આશ્વિન=આસો માસ
માવત=હાથીનો હાકનાર
ખવાસ=હજુરીઓચાકર
ભાડ=મશ્કરો
વાહન=બેસીને ફરવાનુ સાધન, (ગાડી, રથ, પાલખી વગેરે)
અધીરા=ધીરજ વગરના
જાગરણ=ઉજાગરા
ભીડ=ગીરદી, ઠઠ
આશ્ચર્યકારક=નવાઇજેવુ
સુ દરીઓ=સ્ત્રીઓ
રમણિક=સુ દર
સ્પર્ધા=ચુરસાઇ, હરિફાઇ
ઉત્સવ=તહેવારનો દિવસ
ભરપુર=ભરેલા
હર્ષને બહાર જવાનો રસ્તો આપતા હતા=આન દ દેખાડતા હતા
સવારી=વરઘોડા જેવુ સરઘસ
વકરો=માલ વેચતા ઉપજેલા પૈસા તિ
પારણા=અપવાસ મુકવો
અષ્ટખુણ=(અષ્ટ+ખુણ) આઠ ખુણાવાળો
બુરજો=મઢી, નાના કિલ્લા
કીર્તિસ્ત ભ=યાદગીરી રાખવા માટે ઉભો કરેલો ચણતરનો થાભલો
રાસ=શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓની દાડીઆ રમવાની ક્રીડા,
ચોઘડીઆ=ચાર ચાર ઘડીએ મંદિર વગેરેમા નોબત વાગે છે તે
નોબત=મોટુ નગારૂ
શ ખનાદ=શ ખનો અવાજ
શય્યા=પથારી
સમક્ષ =રૂબરૂ
મ ત્ર=દેવની સ્તુતિ સંબંધી શ્લોક

પાઠ ૪૬.

ભાગ ૧ લો

જોડુ=નરમાદા
પારધી=શિકારી, વાઘરી
લાગણી=દયાની અસર
સૂઝયું=સમજ પડી
રામાયણ=રામ અને સીતાના સ્નેહ સંબંધી તથા સીતાને હરી જનાર રાવણની ચાડી સ્થિતિ વર્ણનુ કાવ્ય
સુગ્રીવ=વાલી વાનરનો ભાઈ

હનુમાન=વાનર (એની ઉત્પતિ વિશે અંજની-ની કથા જોવી)
અંગદ=વાલી વાનરનો પુત્ર (એ બૃહસ્પતિનો અવતાર હતો)
જાંબુવાન=રામને સહાય કરનાર રીંછ (એ વિષ્ણુના બગાસામાથી ઉત્પન્ન થયો હતો)
વાનર=વાંદરા
પત્તો=ઠામ
અશોક વન=બગીચાનું નામ છે
એંધાણી-નિશાની
સમાચાર=ખબર
અનુચર=(અનુ+ચર) સેવક, દાસ
પડાવ=મુકામ
વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણું
વિભિષણ=રાવણનો ભાઇ
સમાધાન=સલાહ
સલાહ=અભિપ્રાય

કુંભકર્ણ=રાવણનો ભાઇ
ઈંદ્રજીત=રાવણનો પુત્ર
પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો
અયોધ્યા=રામનું રાજનગર
ભરત=રામનો ભાઈ, કૈકેયીનો પુત્ર
ગર્ભવતી=દહાડાવાળી
જોડકા=સાથે જન્મેલાં બે બાળક
અશ્વમેધ=બધા રાજાઓ પર જીત મેળવીને કરવામા આવતો યજ્ઞ
પતિપત્ની=ધણી ધણીઆણી
રાજાના ધર્મ=રાજાની ફરજ

પાઠ ૪૬
ભાગ ૨ જો

ભરતકુળ=ભરત રાજાનો વંશ
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૬૦ મૈલપર

પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું
ધર્મનોઅવતાર=ધર્માત્મા
ગદા=આકડાનું ફૂલના ઘાટનું લોઢાનું ભારે હથિયાર
બાણાવળી=તીર મારવામા હોશિયાર
કૌરવ=કુરૂના વંશના, ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા
નિષ્ફળ=નકામો, ફોકટ
સ્વયંવર=કન્યાએ પોતે વર પસંદ કરી પરણવું તે
મચ્છવેધ=ઉંચે ટાગેલા માછલાનું પાણીમા પ્રતિબિંબ જોઇ ઉંચે બાણ મારી તેની આંખ વીંધવી તે
વરમાળ=કન્યા પોતે પસંદ કરેલા વરને જે માળા પહેરાવે છે તે
ઈંદ્રપ્રસ્થ=જુની દીલ્હી (જમના નદીપર હતી)

રાજસૂય=રાજાએ કરવાનો યજ્ઞ
જુગટું=જુગાર
શકુનિ=ગાન્ધાર-કંદહારનો રાજા, દુર્યોધનનો મામો
મહાભારત=પાંડવ કૌરવના યુદ્ધનું પુસ્તક
દ્રોણાચાર્ય=અશ્વત્થામાના પિતા, પાંડવ કૌરવના ગુરુ
રૂધિર=લોહી
ભિષ્મપિતામહ=શંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર
વર્ણાશ્રમ=(વર્ણ+આશ્રમ =ચાર વર્ણ ને ચાર આશ્રમ
સ્ત્રીધર્મ=સ્ત્રીની ફરજ
સ્વરૂપ=ખરૂં રૂપ

પાઠ ૪૭.

અંગકસરત=શરીરને કસવું તે
નર્યા=નિરોગી
ભિન્ન ભિન્ન=જુદા જુદા
જ્ઞાનતંતુ=ભાન કરાવનાર તાંતણા
ચલનવલન=હીલચાલ
ઉત્સાહ=ઉમંગ
ઢીલા=કમજોર
કંતાઇ=તવાઈ
ગળી જાય=સુકાઈ જાય
જુઠા=અશકત, નકામા
સત્તા=જોર
બોજારૂપ=ભારે
ત્વરા=ઝડપ
પોષણ=પુષ્ટિ, બળ
શરીર હલકું ફૂલ થાય છે=જાગૃતિ આવે છે
કલેજું=પેટમાનો જમણી તરફનો એક ભાગ
બરોળ=પેટમાં ડાબી બાજુની ગાંઠ; તલ્લી
ગુરદા=મુત્રપિંડો, પેઢુમાં રહેલી પિશાબની ગાંઠો
મંદ=કમતાકાત, કમજોર
પુષ્ટિ=જોર
દસ્ત=ઝાડો
ખુલાસે=સાફ
અપચો=અજીરણ
કબજીઆત=ઝાડાનું રોકાણ
નિરર્થક=નકામા
ઘોડા=તરંગો, ખોટા બુટ્ટા
ધસધસાટ=જોઇએ તેવી
નિરૂદ્યમી=ઉદ્યોગી વગરના
વીતે છે=ખમવું પડે છે
ચેહરો=સીકલ
લાલી=લાલાશ, તેજ
વદન=મુખ, મોં
નિસ્તેજ=ફીકું, તેજ વગરનું
પથારીવશ=પથારીમાંથી ન ઉઠાય એવો માંદો
તાલીમબાજ=પહેલવાન
મગદળ=હાથ કસરતનું એક સાધન
બનેટી=બે છેડે ગઠ્ઠાવાળી કસરતમાં વપરાતી લાંબી લાકડી

દંડ=બે હાથ ને બે પગ જમીન સાથે ટેકી શરીર ઉચુ નીચુ કરવાની કસરત
વિનોદ=આનંદ, રમત ગમત,
નજર બેસે છે=ધ્યાન ચોટે છે
સંજોગ=વખત
આખ મીચીને=વગર વિચારે

કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૪૮

કાક=કાગડા
પપૈયા=ચાતક, બપૈયા
ઝખે=જોવાને ઇચ્છે
પીયુ પીયુ=પાણી પાણી
વડશાખા=વડની ડાળીઓ, વડના ફાટા
ટૌકાર=મધુર અવાજ
ઢેલ=મોરની માદા
વીણે=ચાટે
પલાશ=ખાખર
કોયલડી=કોયલ
ટહુકે=ટહુકા કરે
સ્વર ઝીણે=ઝીણા રાગથી
મંદ=ધીમો
સુવાસિત=(સુ+વાસ+ઈત) સારી વાસવાળો સુગંધીદાર
ટાણે=વખતે
અક્રૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા શ્રી કૃષ્ણના ભક્ત
ભોર=મળસકુ, સવાર
નરસઈયાનો સ્વામી=શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન
વિણ=વિના; વગર
સોર=અવાજ
જહારે=જ્યારે
ખટ=છ
સાધુ=જ્ઞાની
પરહરી=છોડી
સમરવા=યાદ કરવા
શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ
જોગીઆ=જોગી
જોગ=પરમેશ્વર સાથે મન જોડવુ તે
ભોગ=વિલાસ, મોજ
સદગ્રંથ બાધવા=સારી કવિતા રચવી
પતિવ્રતા=ધણીના હુકમમા રહેનારી
કંથ=સ્વામી
ચિત્તધરવુ=મનમાલાવવુ
મર્મ=ભેદ, છુપુ કારણ

ભાવાર્થ

અવતરે=જન્મે

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જાગ્યા, ત્યા કાગડા કા કા કરે છે, બપૈયા પક્ષી તો પીયુ પીયુ (વરસાદ) જોવાને તલપે છે, વડની ડાળીઓપર સુડા કો કો કરે છે (ટેક) મોર પીછા ઉચા ને પહોળા કરીને ટીહુક ટીહુક બોલે છે, (તે વખતે તેની) આખમાથી આસુ પડે

છે તે ઢેલ ઝીલે છે, (તેથી તેને ગર્ભ રહે છે) ખાખરના (ઝાડ) પર શોભિતા પોપટ બોલે છે અને કોયલ ઝીણા સ્વરથી ટૌકા કરે છે (ટેક) વાછરડા ભા ભા શબ્દ બોલે, તે સાભળી ગાયો બા બા શબ્દ બોલે (મતલબ કે બરાડે) ઠડો સુગધીદાર પવન ધીમો વાય છે તે લુગડા ઉરાડીને હાલે છે (ટેક) તે વખતે સવાર પડી ગઇ એમ સમજીને અક્રૂર જાગ્યા પણ નરસઇયાના સ્વામી (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન) સિવાય કોઈ જાણતુ નથી કે એ ગોપીઓનો સાદ છે (ટેક)

પ્રભાતીઉ.

જ્યારે પાછલી છ ઘડી રાત રહે ત્યારે સાધુ માણસે ઉઘને છોડી દઇને ઉઠવુ અને પરમેશ્વરનુ સ્મરણ કરવુ, અને તુ એક છે, તું એક છે એમ બોલવુ (ટેક) જોગીઆ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે મન જોડવુ અને સસારીઓએ ઉપભોગ છોડી દેવા જે વેદીઆ હોય તેમણે ઇશ્વરી જ્ઞાન વિચારવુ જે વૈષ્ણવ હોય તેમણે શ્રીકૃષ્ણનું ભજન કરવુ (ટેક) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બનાવવી અને જે દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવુ, સતી સ્ત્રીએ ધણીને પૂછવું અને ધણી કહે તે પ્રમાણે ચાલવું (ટેક) આપણે આપણી ફરજો બજાવવી અને કામનો ઝીણો વિચાર કરી જોવો, નરસિહના સ્વામીનુ (શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનુ) પ્રીતથી સ્મરણ કરે તો પુરૂષ અથવા બૈરીને બીજો જન્મ લેવો પડે નહિ મતલબ કે મોક્ષ પામે (ટેક)

પાઠ ૪૯	તે, પરકલ્યાણ	ઇત્યાદિ=વગેરે
પરોપકાર=(પર+ઉપકાર)	પુણ્ય=ધર્મનુ કામ	અનહદ=(અન=હદ)
પારકાનુ ભલુ કરવુ	પાપ=અધર્મનુ કામ	ઘણોજ

વિદ્યાલય=ભણવાનુ ઠેકાણુ
રૂચે=ગમે, પસંદ પડે
ભલમનસાઈ=ભલાઇ
કુશળતા=હોશિયારી
લોકોપકાર=(લોક+ઉપ-કાર)=લોકોનુ ભલુ
વૃત્તિ=ઇચ્છા
મરણ શય્યા=મરણ પથારી
ભારે=મુશ્કેલીવાળા
ગજુ=શકિત
ઘસાવુ=ખરચવુ
સાંકડુ મન=અખિલાઇ
દાખલો=દષ્ટાંત, ઉદાહરણ
લોક કલ્યાણનો માડવો રચે=પરોપકાર કરે
અહિત=નુકશાન, હાનિ

પાઠ ૫૦

વનદેવતા=વનની દેવી
ભગવતી=પવિત્ર સ્ત્રી
આત્રેયી=આત્રિ ઋષીની પુત્રી
પાવન થાઉ છુ=પવિત્ર થાઉ છુ
દંડકારણ્ય=નર્મદા અને ગોદાવરી નદી વચ્ચેના પ્રદેશોમા આવેલા વનો
પ્રવાસ=મુસાફરી
વિઘ્ન=હરકત' અડચણ
કાળજા ઠરે છે=મન સંતોષ પામે છે,
સંસ્કાર=નામ પાડવુ, વાળ ઉતારવા, જનોઈ દેવી વગેરે ધર્મ ક્રિયા
ગ્રહણ કરવે=સમજવે
વિમળ=સ્વચ્છ, નિર્મળ
સબિંબ=સારૂ પ્રતિબિંબ
ઠીકરી=નાનુ ઠીકરૂ
વજ્રપાત=સખત દુ ખ
અરૂંધતિ=વસિષ્ટની સ્ત્રી (એ સપ્ત ઋષિની સેવામા હંમેશ રહેછે)
રઘુકુળ=રામનો વંશ
મોટા=વડા
ઋષ્યશૃંગ=શૃંગમુનિ, દશરથનો જમાઇ
સુની=ખાલી
વજ્ર=ઇંદ્રનુ હથિયાર
કોમળા=કોમળ
મહાત્મા=મોટા પુરૂષ
વાસંતી=વનદેવીનુ નામ છે
અગસ્ત્ય=ઋષિનુ નામ વરૂણ ને ઉર્વશીના પુત્ર
વાલ્મિકિ=એ નામના ઋષિ રામાયણના કર્તા
ગુરુજી તો બુદ્ધિમાન અને ઠોઠ એ બંનેને એકજ રીતે શીખવે છે, તે ગુણીને સમજવાની શકિત આપતા નથી તેમજ ઠોઠની કોઇદિવસ ઓછી પણ કરતા નથી, તોપણ પરિણામે મોટો ફેર જરૂર નજરે પડે છે, જેમ સ્વચ્છ

મણિમા જેવુ સારૂ પ્રતિબિંબ પડે છે, તેવુ ઠીકરામા પડતુ નથી (મતલબ કે બુદ્ધિમાન અને જડમા મોટો ફેર નજરે પડે છે)
વજ્રથી પણ ઘણા કઠણ અને ફૂલથી પણ વણા કોમળ એવા મહા પુરૂષના મનને અહા ! કોણ જાણી શકે ? (મતલબ કે કોઈ જાણી શકે નહિ)

પાઠ ૫૧

પંચાગ=ટીપણુ, જેમાથી તિથિ, વાર, તારીખ, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ, વગેરે માલમ પડે છે તે
શક=વર્ષ, સાલ
વિક્રમ=ઉજ્જૈનનો પરમાર વંશનો રાજા
શાલિવાહન=પૈઠણ નગરીનો રાજા
હીજરીસાલ=મહમદ પેગંબર મક્કેથી મદીને ગયા ત્યારથી ગણાતુ મુસલમાની વર્ષ
પારસી સાલ=યઝદેજરદી વર્ષ
સંવત=વિક્રમનુ વર્ષ
પૈઠણ=ગોદાવરી નદીને કાંઠે શહેર છે
વેતાળ=ભૂતની એક જાત, પિશાચનો રાજા
અભિષેક=નવા રાજાને ગાદીએ બેસાડતી વેળા દૂધ પાણી વગેરેની ધારા, મંત્રો બોલીને કરવામા આવે છે તે

પાઠ પર

સદકાળ=હમેશા
રસ્યુ=ગીલીટ ચઢાવ્યુ
લહેર=ખુમારી
ભંગડ=ભાંગ પીનાર
ઝાંઝ=રીસ, ચીડ
ભાલો=એક શસ્ત્ર, વાસની અંદર બેસાડેલું લોઢાનુ ફળુ.
ખૂમરાટ=ખુમાટા
ઢાલ=બચાવ કરનારૂં ઢાકણા જેવુ હથિયાર
નાદાની=બેવકુફી
તરછોડી=ધિક્કારી
પરાણે=બળાત્કારે
દલીલ=કારણ, પુરાવા

પાઠ ૫૩

બારોટ=ભાટની એક જાત
પસાયતુ=ઇનામમા આપેલી જમીન
ઉર્મિ=ઉમંગ, એકાએક જે ઇચ્છા થઈ આવે
સંવાદ=સવાલ જવાબ, વાદવિવાદ
ભોજ સમોવડ ભૂપ=ભોજ રાજા જેવો મોટો, વિદ્યોત્તેજક;
સમોવડ=સરખો.

ઉ-તેજન=આશ્રય, મદદ
ઉર્દુ=મુસલમાની
સિંહાસનબત્રીસી=બત્રી-
સ પુતળીઓએકહેલીવાત
કડી=કવિતામાંનો ચાર
ચાર અથવા બબ્બે
ચરણનો ભાગ
કથે=કહે
સુડાબોતેરી=પોપટેકહેલી
૭૨ વારતા
બધાથી સમજી શકાય
તેવી-ભાષા, કવિતાની
તૂકને બધાથી સમજી
શકાય તેવી વાત, વિવેક
અને શિખામણ કહે
તેજ એક કવિ
ર જન=ખૂશ
રસ=લહેજત
પરદુ ખભજન=(પર+
દુ ખ+ભ જન)પારકાનુ
દુ ખ દૂર કરનાર
છપ્પા=છચરણની કવિતા

કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૫૪.

નિર્દોષ=બીનગુનેહગાર
હસ્ત=હાથ
ફાળ=ધાસ્કો
ક્રૂર=ઘાતકી
જખમ=ઘા
ક ળ=કળતર
ચણજો=બનાવજો
ઉપવન=વાડી
કુદરતી=ઇશ્વરી, સ્વા-
ભાવિક
ક્ષેમ=આરોગ્ય, કુશળ,
કલ્યાણ
પાણો=પત્થર
સામ્ય=બરોબરી, સર-
ખામણી
સત્તા=અમલ

કવિતાની સમજુતી.

તે નિર્દોષ પંખીડાની ઉપર પથરો ફેકતા તો ફેકી દીધો પણ અરરર ! તે તો છુટયો તેથી મનમા ધાસ્કો પડયો અરેરે તે (પથરો) તેના શરીર પર લાગ્યો કે તરતજ શ્વાસ બધ થઈ જતામા પાખ ઢીલી (કમતાકાત) થવાથી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયુ (૧) જેને મે પાળ્યુ તે આ મારાજ હાથથી તરફડીને મરે છે એમ જાણી ધડકતે દીલે તેનાપર પાણી છાટયુ તોપણુ તે ઉડી શકયુ નહિ અરે ! પણ ઘાતકી હાથે શરીરને જખમ કરેલો તે કયાથી ઉઠે ? ઓહો એનુ છેક કોમળ હૃદય તેથી તે કયાથી ઉઠે ? (૨) પણ અરેરે જો દુ ખ નરમ પડયુ ને એ આખ તો ઉઘડી પણ-

એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે? પણ અહાહા ફરીથી આ વાડીનાં મીઠા ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠા—મનગમતા ગીત ગાવાને જીવ્યું (૩) અરે પખીડા સુખેથી કઇ ગીત બનાવજો અને ગાજો શાને માટે મારાથી બીને આ રમત છોડી દઇને ઉડો છો? પાસે જેની ગાય ચરતી હતી તેવોજ હુ (પામર પ્રાણી) છુ નહિ નહિ કોઇ દિવસ પણ તમારા શરીરને હુ નુકસાન કરીશ નહિ (૪) મે માળીને તમારા તરફ કઇ પણ ફેકવાની મના કરી છે, હમેશા મારી વાડી સર્વ પખીડાને માટે ખુલ્લી છે, પણ માણસોથી બીવાની તમને (પક્ષીઓને) કુદરતી આદત મળેલી છે અને તેમાજ તમે બધાએ કલ્યાણ માન્યુ તો મારાથી પણ ભલે બીતા. (૫) ઉડો તો અહા! કોઇ ઘાતકી હાથનો (ઘાતકી માણસોનો) નક્કી ડર છે તમારા તરફ પથરો ફેકવો એ તો માણસોની રમત છે કુદરતના સરખાપણાની સમજ ભૂલી જઇને નિર્દય માણસો તમારાપર આવી સત્તા ભોગવે છે તેથી હુ દુખી છુ (મનમા દીલગીર થાઉ છુ) (૬)

પાઠ ૫૫

પ્રતિષ્ઠા=આબરૂ,મોટાઇ
મહાજન=મોટા માણસ, લોકના ટોળા
ડાઘુ=બાળવા જનાર, સ્મશાને જતા માણસ
રાજદ્વાર=રાજ કચેરી
સંભાષણ=વાતચીત, વાદવિવાદ
વિવાદ=સામસામા સવાલ જવાબ
સત્પુરૂષ=સારા માણસ
ગામ ભેગા કરૂ=ગામમા દાખલ કરૂ
દીર્ઘસૂત્રી=કામમા ઢીલ કરનાર, લાંબા તાતણાવાળી સુતરફેણી
વાંકવાળી=ગુણમા આડી ને આકારમા વાંકી
આચમન=જમણી હથેલીમા થોડુ પાણી લઇ પી જવુ તે
ભણ્યા પણ ગણ્યા નહિ =વિદ્યા શિખ્યા પણ

અનુભવમાં મૂકતાં આવડી નહિ
[illegible]=[illegible]

પાઠ ૫૬

હજરત=[illegible] જે ધર્મ[illegible] ને બીજા [illegible] ગતો માન [illegible] શબ્દ
ઇન્તાસ=[illegible]
મૂર્તિપૂજક=(મૂર્તિ+પૂજક)=મૂર્તિ પૂજનાર
શ્રીમંત=(શ્રી+મંત)-પૈસાદાર
પ્રેમાળ=(પ્રેમ+આળ=હેતવાળો) માયાળુ
પુનર્લગ્ન=(પુનર્=બીજી વાર+લગ્ન)=ફરીથી પરણવું તે
કાષ્ટપાષાણ=લાકડાં ને પત્થર
નિયંતા=ચલાવનાર
અનાદિ=(અન્=નહિ+આદિ=શરૂઆત)=જેની શરૂઆત નથી તે
ખુદા=પરમેશ્વર
પરિપક્વ=પાકા, મજબુત
વહી=[illegible] ખુદા તરફથી જે સંદેશા લાવેલા તે
અનુયાયી=તાબે અગર પછવાડે ચાલનાર ચેલો, શિષ્ય
[illegible]કડારી=[illegible]
સહનશીલતા=શાંતતા
સદુપદેશ=(સત્+ઉપદેશ)=સારી શિખામણ
ભજનદાર=[illegible]
અગ્રેસર=(અગ્ર+સર=જનાર)=મુખી, આગેવાન
પ્રાસાદિક=કૃપા ભરેલી, દૈવી
નિષ્કામ=સ્વાર્થ વિનાનો
ઘાટ=ઉપાય
પ્રપંચ=કાવતરૂં
નિરૂપાયે=નાઇલાજે
પર્યંત=સુધી
પ્રસાર=ફેલાવો કરનાર
ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ
સુરાપાન=દારૂ પીવો તે
સામાજિક=સમાજને લગતી
સિરિઆ=એશીઆઈ તુર્કસ્તાનના એરિઆ મેનારની દક્ષિણમાં [illegible] છે
[illegible]=યુરોપી તુર્કસ્તાનની રાજધાનીનું શહેર છે
જાહોજલાલી=આબાદી, [illegible]
ક્ષણભંગુર=પલકમાં નાશ થાય એવો, નાશવંત
કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક, મહમદ પેગંબર સાહેબની આજ્ઞાના વચનોના સંગ્રહનું પુસ્તક

સવાલ—ઇ સ ૫૭૧ ૬૦૯, ૬૨૨ ને ૬૩૨ મા શુ બનાવ બન્યો ? પેગબર સાહેબને મક્કાથી મદીને જવાનુ કારણ શુ ? મહમદ પેગબર સાહેબે કયો ધર્મ ચલાવ્યો ? એ ધર્મ માનનારા દુનિયામાં હાલ કેટલાક માણસ છે ? મહમદ પેગબર સાહેબે શુ ઉપદેશ કીધો ? અરબસ્તાન, ઇરાન, સ્પેન, મક્કા, મદીના ઇસ્તબુલ, બસરા, નકશામા બતાવો.

પાઠ ૫૭

ગ્રહણ કરવુ=સ્વીકારવુ, કબુલ કરવુ
દસ્તુર=પારસીના ગોર
અહુરમઝદ=પારસી ધર્મ પુસ્તકમા કહેલા પૃથ્વીના પેદા કરનાર અને પાલન કરનારનુ નામ
કસ્તી=પારસીની જનોઇ
સદરો=ટુકી બાહેનુ મોટુ પહેરણ
ધૂપ=સુગધી ધુમાડો
અર્પણ=આપી દેવુ તે, બળિદાન
લગ્નવિધિ=લગ્નક્રિયા
અગિઆરી=(સ)= (અગ્ન્યાગાર ઉપરથી (અગ્નિ=દેવતા+આગાર=સ્થળ)=આતશ બહેરામ પૂજવાની જગા, પારસીઓનું દેવળ (એમા પવિત્ર અગ્નિ એટલે આતશ રાખવામા આવે છે.
મોબેદ=પારસીના ધર્મગુરૂ

સવાલ—પારસીનો મૂળ દેશ કયો ? શા માટે ઇરાન છોડવુ પડયુ ? દીવબદરથી પારસીઓ કયા કયા ગયા ? પારસીઓનો ધર્મ સમજાવો પારસીઓનુ જાત્રાનુ ઠેકાણુ કયુ છે ને તે કયા છે ?

પાઠ ૫૮

ગીઝની=અફગાનિસ્તાનનુ મુખ્ય શહેર
ટક્કર લેવાનો=સામે [illegible]નો
ઉર્ફે=બીજે નામે, અથવા
પાણીપત=કુરૂક્ષેત્ર(હાલ ત્યા નાનુ ગામ છે તે પાનપત નામથી ઓળખાય છે)
થાણેશ્વર=જમના નદીપર પંજાબમાં શહેર છે
ભગાણુ=તૂટ,નાસા નાસ
મિટ્ટી દાણાદાણ=તદ્દન પાયમાલી

મિટ્ટી દાણાદાણ કરી નાખી=તદન પાયમાલ કરી નાખ્યા, ઘણીજ નઠારી દુ ખદાયક સ્થિતિમા આણ્યા

ઘવાયો=ઘાયલ થયો

લાહોર=રાવી નદી પર પ જાબનુ મુખ્ય શહેર છે (એમા લેફ્ટેન ટ ગર્વનર રહે છે)

મનમા ખટકયા કરતી=મનમાથી ભુલાતી નહિ, વાર વાર યાદ આવતી

હરણ કરવુ=બળાત્કારે લઈ લેવુ

બેદીલ=નાખુશ

તુચ્છકારી=ધિકકારી

જગ=જબરી લડાઇ

બખતર=લોઢાની જાળી વાળો અગરખો

આશ્રિત=આશરો મેળવી રહેનાર

શબ્દવેધ=શબ્દ કયાથી આવે છે તે પારખી નિશાન તાકીને છોડવામા આવે છે તે

સવાલ—મહમદગીઝની કયાનો પાદશાહ ? એણે હીંદપર કેટલી સ્વારી કરી ? સ્વારી કરવાનો હેતુ શો હતો ? પૃથુરાજને ઓળખાવો ઈ સ ૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩મા શુ બનાવ બન્યો ? મહમદ ઘોરીએ હિ દુસ્તાન પર સ્વારી કરી ત્યારે રજપુતોના કયા કયા મુખ્ય રાજ્યો હતા ?

પાઠ ૫૯

જડ=મૂળ

યશસ્વી=કીર્તિમ ત, નામાકિત

બેશક=(બે+શક)=નક્કી

તેજસ્વી=પ્રકાશિત

હેરાનગતિ=દુ ખ

લખાણ=લેખ, દસ્તાવેજ

તગાવી=સરકારે ખેડુતોને ધીરેલા નાણા

દસ્તાવેજ=લેખ, લખાણ

બ ધ=પાણીનુ રોકાણ કરવાને બાંધેલા પુસ્તા

મદ્રેસા=પાઠશાળા, વિદ્યાલય

સરાઓ=વટેમાર્ગુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળાઓ

પડતર=પડી રહેલી

ખેદાણ=ખેતી

બીનરોજગારી=(બીન=વિના+રોજગાર+ઇ) નિરૂદ્યમી

દયાભાન=રહેમ દીલી, દયાની લાગણી

કનડતો=હેરાન કરતો

કાબેલ=હોશિયાર, પ્રવીણ

સવાલ—તઘલખ વ શ કયાથી કયા સુધી કેટલા વર્ષ ચાલ્યો ?

ફિરોજશાહની મા રજપુતાણી હતી છતા મુસલમાન સાથે પરણવાનું શા માટે કબુલ કર્યું ? ફિરોજશાહના લોકોપયોગી કામ ગણાવો.

પાઠ ૬૦

તૈમુર=સમરકંદનો મોગલ પાદશાહ
પક્ષ=તરફેણ
ખુનરેજી=કતલ
સમરકંદ=રશિયાઈ તાર્તારીના શહેર છે(એમા તૈમુરની કબર છે)
અસ્તવ્યસ્ત=છિન્ન ભિન્ન
અતિશયોકિત=હોય તેના કરતા અતિશય વધારીને કહેવુ તે
દરમિઆન=અરસામા, વચમાના વખતમા
કુચકરવી=લશ્કરનોમુકામ ઉઠાવી આગળ જવુ
મીરત=આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુકત પ્રાંતમા લશ્કરીછાવણીનું શહેરછે
હરદ્વાર=ગંગાનદી પર જાત્રાનુ ધામ છે
અરાજય=(અ+રાજય)=રાજા વગરનુ, અંધેર

સવાલ—ઈ સ. ૧૩૯૫ ને ૧૩૯૮મા શુ બનાવ બન્યો ? તૈમુરની ટુંક હકીકત કહો

પાઠ ૬૧

યુદ્ધનીતિ=લડાઇ કરવાની રીત
રાજનીતિ=રાજ ચલાવવાની રીત
અકબર=બાબરનો પૌત્ર હુમાયુનો પુત્ર (એનો જન્મ ઉમરકોટમા ઇ. સ. ૧૫૪૨ મા થયો હતો)
ઠેરઠેર=ઠામઠામ
પઠાણ=મુસલમાનનીએક જાત છે
અલગા=આઘા
બેદીલી=નાખુશી
કાયમ=અચળ
રાજ્યાધિકાર=રાજસત્તા
લગામ=દોર, સત્તા
આચકો ખાવો=પાછા હઠવુ
સન્માન=સત્કાર
નર્મદીર=દહેર, દેવસ્થાન
દીર્ઘદૃષ્ટિ=લાંબી નજર
ઝનુની=ઉશ્કેરાએલા
જજીયાવેરો=આથા વેરો માણસ દીઠ વેરો
કાયસ્થ=હિંદુની એક જાત
મહેસુલખાતું=જમાબંધી ખાતુ
આઈને અકબરી=અકબરના કાયદાનું પુસ્તક

અબુલફજલ=અકબરનો વડો પ્રધાન
વિધવાવિવાહ=પુનર્લગ્ન
ચાળે પડયુ=શાત પડયુ, અધેર મટયુ
અનુપમ=જે બીજા કોઈની સાથે સરખાવી ન શકાય તે, સર્વોત્તમ
મીર અલદ=મુખ્ય ન્યાયાધીશ
કાજી=કુરાન પ્રમાણે ઈન્સાફ કરનાર

સવાલ—અકબરની કારકિર્દીનુ વર્ણન કરો. અકબરે કયા કયા પ્રાતો જીત્યા? અકબરે કયા કયા સુધારા દાખલ કર્યા?

પાઠ ૬૨

હલદીઘાટ=અરવલી પર્વતનું મેદાન
તુર્ક=મુસલમાનની જાત
ભેટો=મેળાપ મુલાકાત
દેહરક્ષક=શરીરનુ રક્ષણ કરનાર
વારસ=મરણ પછીનો હકદાર
ઉન્મત્ત=તોફાની
કતલ=કાપાકાપી
જખમ=ઘા
એકત્ર=એકઠા
અણીનો વખત=બારીક વખત
જમાવ=ભીડ, ટોળુ
દાખવી=બતાવી
ગ્વાલિઅર=મધ્ય હિંદ એજન્સિમા સિંધીઆની રાજધાનીનુ શહેર
પદભ્રષ્ટ=(પદ+ભ્રષ્ટ)= ગાદી પરથી ઉઠાડી મુકેલો
રણભૂમિ=લડાઈની જગા
સર્વત્ર=બધે
તંગ=ઘોડાનો બંધ
પુઠળ ફરી=પાછળ ફરી
ચબુતરો=ચોતરો

સવાલ--પ્રતાપની બહાદુરીનુ વર્ણન કરો

પાઠ ૬૩

સરટામસરો=જહાગીરના રાજયમા ઇગ્લાડથી આવેલા વકીલ
છુટથી=મરજી મુજબ
જહાગીર=(જહા=દુનિયા+ગીર=જીતનાર)= દુનિયા જીતનાર, સલીમ
કોલકરાર=સરતપટા, કરારનામુ
આગતાસ્વાગતા=પરોણાચાકરી
જડતી=તપાસ
માનમરતબો=આબરૂ અને મોટાઇ
ગણુન=ગણુતરી
બરાનપુર=તાપી નદીને કાઠે મુસલમાની

વસ્તીનુ શહેર (અહીંના શેલા ને સાલ્લા વખણાય છે)
ચિતોડ=મેવાડની જુની રાજધાનીનુ શહેર છે)
અજમેર=રજપુસ્તાનમા શહેર છે
બદોબસ્ત પડી ભાગવા માડયો=ગેરબદોબસ્ત થવા લાગ્યો
ઇજારો=કટ્રાકટ
ઘરવટ=પોતીકાવત, ભાઈચારો
ઠઠ્ઠા મશ્કરી=ટોળ ટપ્પા
સારા અત કરણવાળો=શુદ્ધ મનનો
તુલા=એક પાસે પુરૂષ ને બીજે પાસે કીંમતી ધાતુ કે જવાહીર મુકી તોલવાની ક્રિયા
કનાતો=તબુની કાપડની ભીંત
ખટપટ=કપટ
નુરજહા=(નૂર=તેજ જહા=દુનિયા)=દુનિયાનુ તેજ, (એવુ નામ પાડવાનુ કારણ એ ઘણીજ ખૂબસુરત હતી)જહાગીરની બેગમ
ફરમાન=હુકમ

સવાલ—સર ટામસરોને ઓળખાવો સર ટામસરોએ જહાગીરના રાજ્ય વિષે શુ લખ્યુ છે?

પાઠ ૬૪

મયુરાસન=(મયુર=મોર +આસન=બેઠક)=મોરના આકારની બેઠક, તખ્તે તાઉસ (એમા હીરા, માણેક, મોતી વગેરે રત્નો જડાવ્યા હતા તેની કિમત ટેવનિઅર નામના યુરોપી ઝવેરીએ સાડા ૭ કરોડની કરી હતી)
ભવ્ય=મોટુ ને સુદર
રાજચિહ્ન=રાજા તરીકેની નિશાની
દિવાની=લેણદેણ સબધી
ફોજદારી=ચોરી, ખુન, મારામારી વગેરે સબધી
એલચી=વકીલ
હાજરી=તપાસ
તખ્તે તાઉસ=મયુરાસન
ગજ=લોઢાનો સળીઓ
ચોકુશીઆ=ચાર કુલ
ભાથા=તીર રાખવાની કોથળીઓ
ઝાલર=ઝૂલતી કોર, ઝૂલ
તાજમહેલ=મહેલનુ નામ છે (આ મહેલ શાહજહાએ પોતાની બેગમ મુમતાજ બેગમની યાદગીરી માટે આગ્રામા બધાવ્યો.

એના જેવી સુંદર ઇમારત દુનિયામાં બીજી નથી)

વેનિસ=ઇટાલીમાં આડ્રિઆટિક સમુદ્રપર બંદર છે

સવાલ—શાહજહાને ઓળખાવો ટેવનિઅરે શાહજહા પાદશાહની જાહોજલાલીનું વર્ણન કર્યું છે તેપરથી આપણને શું ભાન થાય છે? મયુરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણતા હો તે લખો મયુરાસન કોણ લૂટી ગયું?

પાઠ ૬૫

શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો સ્થાપનાર (એ શાહજી ભોસલેનો પુત્ર એનો જન્મ પુના પાસેના જુન્નર ગામમાં ૧૬૨૭ માં થયો હતો)

ઔરંગજેબ=શાહજહાનો ત્રીજો પુત્ર, આલમગીર

ઝનુન=જુસ્સો, આવેશ

વિષમ=ઉલટા, નઠારા, કઢંગું

કુમક=મદદ, આશરો

ધક્કો=હાનિ, નુકસાન

પ્રસંગ=સંબંધ, ઓળખાણ

વિજાપુર=દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં શહેર છે

સામેલ=દાખલ

રસ=ઉમંગ, મઝા

ઉંડો=ઘણોજ

છુટકારો=છુટકો

ઉત્કંઠા=ઇચ્છા, મરજી

અહમદનગર=મહારાષ્ટ્રમાં સીનાનદીપર શહેર છે

છાપો મારી=હલ્લો કરી

કિલ્લેદારો=કિલ્લાની ચોકી કરનારાઓ

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણું

બાબુલ=દરવાજો

બાબુલમક્કા=મક્કાનો દરવાજો, સુરત શહેર

ચુસ્ત=આગ્રહથી વળગી રહેનાર

સર કર્યાં=તાબે કર્યાં

ધર્માંધ=(ધર્મ+અંધ) ધર્મના આચાર વિચારમાં ઘણોજ આગ્રહી

નજરકેદ=આસનકેદ

કટ્ટો=ખરો પાકો

અણવિશ્વાસ=અપતીજ

મંત્રી મંડળ=પ્રધાન મંડળ

નિષ્ઠા=આસ્થા, શ્રદ્ધા

વિગ્રહ=લડાઈ, ઝગડો

સવાલ—મરેઠી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણ? શિવાજી દીલ્હીથી કેવી યુક્તિ કરી નાસી ગયો? શિવાજીનું ટુંક વૃત્તાંત લખો?

પાઠ ૬૬	ગતી=શકિત	દુરબીન=આધેથી વસ્તુ જોવાનુ કાચનુ યંત્ર
ધન=નક્કર	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય બિંદુમા થઇને ઉત્તર-દક્ષિણ જે કલ્પિત રેખા જાય છે તે	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના મોટા ગ્રહો, તેમના ચંદ્રો, ખરતા તારા અને ધુમકેતુઓ મળી થએલુ મંડળ
શોધ=તપાસ, ખોળ	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આસપાસ ફરવાનો માર્ગ	
ઉપગ્રહ=નાનો ગ્રહ, મુખ્ય ગ્રહની આસપાસ ફરનારો ગ્રહ		
નરી=એકલી, ખુલ્લી		

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કોણ કોણ ફરે છે? સૂર્યમા કેટલી ગરમી છે? સૂર્ય જે પદાર્થોને ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવા રૂપના હોય છે? ગ્રહ એટલે શુ? ગ્રહ શાથી ઓળખાય છે? બધા મળી મુખ્ય ગ્રહો કેટલા છે અને તે કયા કયા? સૂર્યથી ઘણો પાસે તેમજ ઘણોજ આધે કયો ગ્રહ છે સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દૂર છે? દુરબીનની મદદથી કયા ગ્રહો શોધી કાઢયા છે? કયા ગ્રહનું તેજ વધારે છે? કયા કયા ગ્રહોને ચંદ્રો છે અને તે કેટકેટલા છે? બધા ગ્રહોમા સોથી મોટો તેમ સોથી નાનો ગ્રહ કયો છે? મુખ્ય ગ્રહ સિવાય બીજા નાના કેટલા ગ્રહો છે અને તેઓ કયા છે? ગ્રહોને કેટલી ગતિ છે અને તે કઇ કઇ? ગ્રહો કઇ દિશામાથી કઈ દિશામા ફરે છે? સૂર્યની આશપાસ ગ્રહને ફરવાના માર્ગને શુ કહે છે? બુધ અને નેપ્ચુન કોની આસપાસ ફરે છે? ગ્રહો તથા ચંદ્રોને પોતાનુજ તેજ છે કે નહિ? અને નથી તો શાથી પ્રકાશે છે? કલકત્તાના સગ્રહસ્થાનમા કેવા તારા રાખ્યા છે? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો સૂર્યમાળા એટલે શુ?

પાઠ ૬૭	તેજનો તારો	મર્યાદા=હદ, સીમા
ધ્રુવનો તારો=સ્થિર	તેજસ્વી=પ્રકાશિત	ક્ષિતિજ=જે ઠેકાણે

આકાશ ને પૃથ્વી મળી ગએલા દેખાય તે જગા
ગોળાર્ધ=(ગોળ+અર્ધ)=અર્ધોગોળ
નક્ષત્ર=તારામડળ (નક્ષત્ર ૨૭ છે)
ઝુમખા=જથા
સપ્તર્ષિ=સાત તારાનુ મડળ
લુબ્ધક=અતિ તેજસ્વી તારો
ધ્રુવ=જે કલ્પેલી ધરી ઉપર પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ પૃથ્વી ફરે છે તે ધરીનો ઉતર દક્ષિણ છેડો
આકાશગગા=ગગાને આકાશમા પ્રકાશની ધોળી પટી દેખાય છે તે
ધુમસ=ધુમાડા જેવી વરાળ

સવાલ—તારા અને ગ્રહનો તફાવત કહો ક્ષિતિજ એટલે શુ તે સમજાવો તારાઓ કઇ દિશામાથી કઈ દિશામા જાય છે? ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે? દક્ષિણ ધ્રુવ તારો આપણને કેમ દેખાતો નથી? અસલ લોકોએ તારાને ઓળખવા માટે શુ કીધુ? ધ્રુવનો તારો શોધી કાઢવાની સહેલી રીત કહો તારાના વર્ગ શા આધારે પાડયા છે? છેક પહેલા વર્ગમા અતિ તેજસ્વી તારો કયો છે? તારાના રગ કેવા હોય છે? નરી આખે કયા નક્ષત્રો દેખી શકાય છે? છેક પાસેનો તારો કેટલો દૂર છે? આકાશગગા એટલે શુ તે સમજાવો

પાઠ ૬૮

અક્ષાશ=વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમા કોઇ જગાનુ જે અતર તે
રેખાશ=કોઇ મુકરર કરેલા રેખાશવૃત્તથી પુર્વ પશ્ચિમમા કોઇ જગાનુ જે અતર તે
બિદુ=ઝીણુ ટપકુ
પ્રત=નકલ
કલ્પના=અટકળ,ધારણા
વિષુવવૃત્ત=પૃથ્વીના ગોળાપર મધ્યભાગે જે પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી આડી લીટી દોરેલી હોય છે તે
અક્ષાશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સરખે અતરે ઉત્તર દક્ષિણ જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય તે
વર્તુળ=ગોળ
રેખાશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને કાટખુણે છેદીને બન્ને ધ્રુવમા થઇને જાય એવુ મહદ્ વર્તુલ

સવાલ--કોઇ પણ બિંદુ સપાટીના કયા ભાગમા છે તે આકૃતિ કાઢી સમજાવો નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી બીજો પાડવાનો સુગમ ઉપાય કહો ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજાવો વિષુવવૃત્ત, અક્ષાશવૃત, અક્ષાશ અને રેખાશની વ્યાખ્યા આપી સમજાવો અક્ષાશ વધારેમા વધારે અને ઓછામા ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાશના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામા કઇ કઇ બાબતો જાણવી જોઇએ ? રેખાશ અને રેખાશવૃત્તની વ્યાખ્યા કહો રેખાશ કેટલી જાતના છે ને તે કયા કયા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે શાથી જાણ્યુ ? અમદાવાદ અને મુબઇમા સૂર્ય કયારે ઊગે છે એ આપણે બરાબર જાણતા હોઇએ તો એ બે જગા વચ્ચે કેટલા રેખાશનુ અતર છે ને શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાશ અને રેખાશનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૬૯

ત્રાસો=તિરકસ
નિયમિત=મુકરર
મોન્સુન=મોસમ
વાવાઝોડુ=પવનનુ તોફાન
આંધી=જે પવનથી આકાશ ધૂળ વડે છવાઇ જાય તે પવન
વટોળીઓ=ભમરાની પેઠે કુંડાળા કરતો જોરમા છુટેલો પવન
વ્યાપારવાયુ=વેપારને માટે અનુકૂળ આવે એવો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતા ત્રાસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનુ કારણ શુ તે સમજાવો સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલુ

પાણી તપતુ નથી તેનુ કારણુ શુ ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનુ કારણુ સમજાવો વ્યાપારવાયુ વિષવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણુમા કેટલા અક્ષાશ સુધી વાય છે અને તેનુ કારણુ કહો મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમા વાય છે ? હિદુસ્તાનમા ઘણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનુ કારણુ સમજાવો હિદુસ્તાનમા વરસાદ કયા ખુણા-માથી આવે છે અને તે ખુણામાથી આવવાનુ કારણુ કહો શિઆ-ળામા વા કયા ખુણામાથી વાય છે અને તેનુ કારણુ સમજાવો અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનુ કારણુ શુ ? અને તે વા કયા કયા તે કહો

પાઠ ૭૦	રેતાળ=રેતીના પત્થરની બનેલી	ગામ છે ત્યાથી ૮૨ મૈલ છેટે કોડકણી ગામ પાસે આ ધોધ છે
ર દો=નાકડુ સાફ કર-વાનુ હથિયાર	નદીનુ પાત્ર=નદીને વહે-વાનો માર્ગ	
કદ=આકાર	બખોલ=ગુફા, ખોલ	સારાશ=(સાર=મતલબ +અ શ=ભાગ) મુખ્ય મતલબ
મુરમ=એક જાતના કાકરા, મરડીઆ કાકરા	ગેરસપ્પા=કાનડા જીલ્લા-ના હોનાવર તાલુકામા	

સવાલ—પૃથ્વીપર કયા કયા ર દા હમેશા ફર્યા કરે છે કે જેથી જમીન ઘસાઈ જાય છે ? ખડકનો ભુકો શી રીતે બને છે તે સમજાવો ચુનાના પત્થર તથા આરસપહાણુ જલદી શા કારણુથી ઘસાઇ જાય છે? જમીન, ખડક, અને ડુગરા શાથી ઘસાઇ જાય છે ? રેતાળ, ધોળી અને રાતી જમીન થવાનુ કારણુ કહો મુબઈ ઈલાકામા લાલ માટી કયા ઘણી જોવામા આવે છે ? રેતી શી રીતે બને છે ? નદીના પાણીમા જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણુથી વધારે છે ? મુબઈ ઈલા-કામા કયા કયા પ્રખ્યાત ધોધ છે? સમુદ્રમા ખડક શી રીતે બનતા હશે ?

પાઠ ૭૧	બરફનુ ઠેકાણુ	કદાવર=શરીરે પુષ્ટ
ભૂતળ=દેશની સપાટી	નદ=મોટી નદી	ભિનાશ=ભેજ, શરદી
નદી, નાળા, પર્વતો	રણ=રેતીનુ મેદાન	કસરીઆ=કરકસરથી
વગેરે સબધી હકીકત	ખાળે=અટકાવે	કામ કરનાર
ભૂતળ રચના=દેશની	અટકાવ=રોકાણ	કસ=રસ
સપાટીની તથા નદી	સમધાત=સરખી,મધ્યમ	કમજોર=નબળા
નાળા પર્વતો વગેરેની	સર. ઘણી ગરમ તેમજ	ખાનપાન=ખોરાક ને
રચના	ઘણી ઠડી નહિ એવી	પાણી
હિમાલય=(હિમ+બરફ	માફકસર=જોઇએ તેવી	નળિએરી=નળીઆના
+આલય=ઠેકાણુ)=	સાહસિક=હિમતવાન	પ્રમાણ=માપ

સવાલ—હિદુસ્તાનની લબાઇ પહોળાઇ કયાથી કયા સુધી કેટલી છે? દુનિયામા સૌથી ઉચો પર્વત કયો છે? હિમાલય નામ પડવાનુ કારણ શુ? હિદુસ્તાનમા ઉચા પર્વતોની હાર ગણાવો. હિદુસ્તાનમા મોટામા મોટી નદી, રણ અને જગલો કયા છે અને તે કયા કયા છે? હિદુસ્તાનમા તાપ વધારે પડવાનુ કારણ કહો. ઉત્તરના ઠડા ને સુકા પવનને કોણ અટકાવે છે? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજ-વાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ? કોકણમા વરસાદ વધારે અને ઘાટની પેલી તરફ ઓછો થવાનુ કારણ શુ? ગરમી કયા ઓછી લાગે? કોઇપણ પ્રદેશની હવા જાણવા માટે કયા ચાર કારણો ધ્યાનમા રાખવા? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકો પર કેવી અસર છે તે કહો. ઉત્તર ગુજરાત, સિધ અને રજપુતસ્તાનની હવા તથા તેની લોકોપર અસર કહો. પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઇલાકો, બગાળા પ્રાત મધ્યહિંદ અને પજાબની ભૂતળ રચના તથા તેની લોકોપર શી-

અસર છે તે કહો જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી ત્યાના લોકોમા શી બાબતમા ફેર છે તે કહો અને તે ફેરફાર ગણાવો

પાઠ ૭૨	સરાય	અને વેપારી મથક
વહેવારના=આવવા જ-	ખુલ્લો મુકાએલો છે=	ખૈબર ઘાટને નાકે
વાના	વપરાસમા આવે છે	આવેલુ છે)
અમલ=સત્તા, ગજ	પેસાવર=વાયવ્ય સરહદ	અનુક્રમે=એક પછી એક
લોઢાની સડક=રેલવે	પ્રાંતનુ મુખ્ય શહેર	દર=ભાવ
ગવર્નર જનરલ=વૉઈ-	(એ મોટુ લશ્કરી	ઉપલાણે=ઉપલી બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમા વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઈ કઇ કેટલી મોટી સડકો ક્યાથી નીકળી ક્યા મોટા શહેરમા થઈ જાય છે તે કહો હિંદુસ્તાનમા લોઢાની સડક ક્યા સનમા નખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા અને તે કયાથી કયા સુધી નખાઇ? હાલ કટલા મૈલની રેલવે બંધાઇ છે? મુબઇથી પેશાવર દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? આગગાડી રસ્તે ઉપલા શહેરોમા જતા કટલા દિવસ લાગે? આદી સડકની મુસાફરી કરતા આગગાડીની મુસાફરીમા શા શા ફાયદા છે તે કહો હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પુર્વ કિનારાના મોટા બંદરો ગણાવો કરાચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઈ કઈ મોટી નદીઓમા આગબોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? ગગા નદીમા કયા સુધી આગબોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર અને મલબાર કાઠાની થડમા કેવા સરોવર છે?

પાઠ ૭૩	પ્રીતિવાળા	નમસ્કાર=પ્રણામ
પરમસ્નેહી=ઘણીજ	રા રા =રાજમાન રાજશ્રી	વિશેષ=બીજુ, વધારામાં

સુખરૂપ=ક્ષેમકુશળ
જહાજો=મોટાં વહાણો
ડક્કા=માલ ચઢાવવા ઉતારવા માટે બાંધેલો લાકડાનો વાટ
વેરાન=ઉજાડ, વસ્તી વગરનો
[illegible]=નાળિયેરની [illegible]
માંડવી=કચ્છ પ્રાંતમાં બંદર છે (અહીંઆ દીવાદાંડી છે)
પોરબંદર=સુદામાપુરી (કાઠિઆવાડમાં બંદર છે)
પ્રસિદ્ધ=જાણીતા
આયાત=પરદેશથી આવતો માલ
નિકાસ=બીજે દેશ જતો માલ
ગણતરી=હિસાબ
[illegible]=આપ લે
વટાવી=ઓળંગી
અનુકૂળ=માફક
પોર્ટુગલ=યુરોપ ખંડની પશ્ચિમમાં દેશ છે
ઇમારતી કાટ=ઇમારત બાંધવામાં વાપરવામાં આવતું લાકડું
કોચીન=મદ્રાસ ઇલાકાનાં દેશી રાજ્ય છે.
મિતિ=તિથિ

અભ્યાસ—કરાચી, માંડવી, પોરબંદર, મુંબઇ, રત્નાગીરી, ગોવા, કારવાડ, મેંગલોર અને કોચીન એ શું છે અને કયાં છે અને ત્યાંથી કયો કયો માલ આયાત તથા નિકાશ થાય છે તે કહો. કરાચીથી કોચીન જતાં રસ્તે કયા કયા બંદરો આવે છે તે અનુક્રમે જણાવો.

પાઠ ૬૪

રંગુન=બ્રહ્મદેશનું મુખ્ય શહેર છે
અર્થે=વાસ્તે, માટે
સિંકોના=એ નામનું ઝાડ છે એની છાલમાંથી ક્વિનાઇન બનાવે છે
માફક=અનુકૂળ
જાળ=કાંટા
પોંડચરી=મદ્રાસ ઇલાકામાં ફ્રેંચની રાજધાનીનું શહેર છે
કમાવેલા=પકવેલા
છીછરું=ઘણો ઉંડો નહિ તે
નેગાપટ્ટણ,=મછલીપટ્ટણ, વિજાગાપટ્ટણ=મદ્રાસ ઇલાકામાં કોરોમંડળ કાંઠાપર બંદર છે.
ગંજામ=મદ્રાસ ઇલાકામાં બંદર છે
ભાઠું=નદીકાંઠાની રેતાળ જમીન
ચિતેગામ, આકયાબ=બ્રહ્મદેશના પશ્ચિમ

કિનારા પર બંદર છે	કેરોસીન તેલ	તેજી=માલની ઘણી
ખનીજ તેલ=જમીનમા	ચિલ્કા=મદ્રાસ ઈલાકામા	આવ જા થાય તે
થી નીકળતુ તેલ;	ખાર. પાણીનુ સરોવરછે	

સવાલ—કોલબોમા બધા દેશોની આગબોટો શા માટે આવતી હશે ? કોલબોનો આયાત તથા નિકાશ માલ કહો પોન્ડેચરી કોને તાબે છે અને તેમા શેના કારખાના છે ? મછલીપટ્ટણનો નિકાસ માલ કહો વિજાગાપટ્ટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? ચિલ્કા શુ છે, કયા છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા નામ પડવાનુ કારણ શુ ? ચિતેગામ અને આકિઆબ બંદર કયા છે, અને ત્યાથી કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? તથા શુ વધારે પાકે છે એની હવા કોના જેવી છે ? રંગુન કયા છે, કશુ છે અને અહીંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે ?

પાઠ ૭૫	કામ કરવાને નિમાયલો	નીમણુક=ગોઠવણ
વહીવટ=કારભાર	અધિકારી, એજંટ,	મંજુરી=પરવાનગી
સંસ્થાન=દેશી રાજાનુ	મુખત્યાર	હસ્તક=તાબે, હાથમાં
રાજ્ય	સેક્રેટરી=કારભારી	ઇંડીઆ ઓફિસ=હિંદની કચેરી
ક્ષેત્રફળ=ક્ષેત્રનો વિસ્તાર	સંયુક્ત=જોડાયલા	વાઇસરોય=રાજાને બદલે
પ્રતિનિધિ=પોતાને બદલે	હાઇકોર્ટ=મોટી અદાલત	નિમાયલો અધીકારી

સવાલ—હિંદુસ્તાનમા નાના મોટા સંસ્થાનો કેટલા છે ? બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શા માટે કર્યા છે ? બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતોના નામ દો સર્વથી મોટા દેશીરાજ્યો ગણાવો હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય અધિકારી કોણ અને તેની નીમણુક કોણ કરે છે ? વાઈસરાયને મદદ કરનારી સભામા કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો

ક્યા ક્યા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? કયા કયા કામપર ગવર્નર જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનુ કામ કરવા માટે કયા અધિકારીઓ નિમેલા છે અને તે કોના તાબામા રહી કામ કરે છે ? ગવર્નરો, લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નરો, મુખ્ય કમિશનરો અને રેસિડ ટો, બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનના કયા કયા ભાગપર છે ? મુખ્ય કમિશનરો અને કમિશનરોને કઈ સત્તા નથી ? શહેનશાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે કયા કયા કામો છે ? હિંદના વજીરની ઓફિસ કયા છે અને તે ઓફિસને શુ કહે છે?

પાંચમી ચોપડી ભાગ ૩ જાના અર્થ

પાઠ ૭૬,	અવકાશ=ખાલી જગા, માર્ગ	ઠામ=વાસણ
વાતાવરણ=(વાત=વા+ આવરણ=ઢાકણ)પૃથ્વીની આજુબાજુ વીંટાયલો વા	વાયુશોષક=વા ખેચી લેનાર	અવસ્થા=સ્થિતિ, હાલત
ગળે નહિ ઉતરે=મગજમા ઠસે નહિ	સિધ્ધ=સાબિત, નક્કી,	પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન
પરપોટા=પાણીમા વાને લીધે ઉડી આવતા ફુક્કા	દળ=કદ, જાડાઈ	કાર્બોનિક એસિડ ગ્યાસ=કાર્બોન અને ઓક્સિજન મળવાથી થએલો વાયુ (એ ઝેરી છે)
	ટન=મુબઈનો ૮૦ મણ, ૨૦ હડ્રવેટ	

સવાલ—હવા વિષે શુ જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું તે સમજાવો ખાલી વાસણમા શુ હોય છે? હવા હોય તો તે સાબિત કરી બતાવો હવામા ભાર છે એ વાત શાથી સાબિત કરી શકશો ? આપણા દરેકના માથાપર વાતાવરણનો કેટલો ભાર છે, એટલો ભાર છતા આપણે છુદાઇ જતા નથી તેનું કારણ શુ ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ઘન નથી તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજાવો. હવામાં

મુખ્ય કયા કયા બે વા છે? દીવો દેવતા બળવાને અને શ્વાસ લેવાને કયો વા ઉપયોગી છે? ઓક્સિજન જો વધારે ઉપયોગી છે તો તેમા બીજો વાયુ શા માટે ભેળ્યો છે? કોલગ્યાસ એટલે શુ અને તે શી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય?

પાઠ ૭૭

અનુરૂપ=આબેહુબ, નકલે નકલ
અડખે પડખે=આજુબાજુમા
ખુદી વળ્યો=ફરી વળ્યો
પડઘો=સામો અવાજ
ઘોર=અવાજ, ધ્વનિ
પડઘમ=એક વાજીંત્ર
પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+ધ્વનિ =સામો અવાજ, પડઘો
ધડો=દાખલો
તોછડાઇ=હલકાઈ, અવિવેક
સભ્યતા=સલુકાઇ, વિવેક
જડ=નિર્જીવ
અદબ=માન, વિવેક

સવાલ—પડઘો એટલે શુ? પડઘો શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગથી સમજાવો પડઘા ઉપરથી આપણે શુ શિખામણ લેવી?

સમજુતી—દુનિયામ જડ વસ્તુ પણ આબેહુબ જવાબ આપે છે, કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તો પણ તેઓ જેવુ બોલે તેવુ જ સાભળે

પાઠ ૭૮.

જુના જમાનાને=અસલી વિચારનો
ગોદી=વહાણને લાગરવાની જગા, બાધેલી ખાડી
અજાયબ=તાજુબ
ડામર=ખનીજટાર, જાડુ કાળુ પેટ્રોલ્યમ
તરંગ=તર્ક, બુટ્ટા
ગાઢનિદ્રા=ભર ઊંઘ
વિચિત્ર=નવાઈ જેવી
બીજોયુગ=ત્રેયાયુગ(યુગ ચાર છે સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર, કળિ)
ફર્ન=નેતરના જેવો ભેજવાળી જમીનમાથતોછોડ
ગાદી લઈ=બંધ કરી
ટાર=કોલસામાથી નીકળતો પ્રવાહી ડામર
કોલસાવાયુ=કોલગ્યાસ, જેના દીવા થાય છે તે ગ્યાસ
કાળાતરે=વખત જતા
ખાણીઆ=ખાણમા કામકરનાર મજુર
ધાડ=આફત

સવાલ—ખનીજ કોલસો શુ શુ ઉપયોગમા આવે છે? કોયલા શી રીતે બન્યા હશે? કોલગ્યાસ શી રીતે બનાવે છે? ખનીજ અને સાધારણ કોયલાનો મુકાબલો કરો.

પાઠ ૭૯	ચકલી=ચાવી	સવેળા=વેળાસર
ટગર ટગર=એકી નજરે ધારી ધારીને	સેર=પાણીની ઉચે ઉડતી ઝીણી ધાર	

સવાલ—લવજીએ ફુવારો ઉચે ઉડે છે એ કેવી રીતે છોકરાને સમજાવ્યો તે તમે કહો. પાણીના કયા ગુણને આધારે ફુવારો ઉડે છે?

પાઠ ૮૦	ગરમીમાપક યત્ર=ગરમી માપવાનુ યત્ર, થર્મોમીટર	ઘટ=જાડો
પારો=એક જાતની સફેદ રગની પ્રવાહી ધાતુ (એ ઠડા મુલકમા ધનરૂપે હોય છે)	હિમબિદુ=એ બિદુપર પારો આવે ત્યારે પાણી ઠરી જાય છે	એકત્ર=એકઠા
		વિસ્તાર પામે=ફેલાય
		આકો=નિશાન
		માર્ગ=અવકાશ

સવાલ—પારો શુ છે? પારાનુ રૂપ કેવુ છે? પાણીથી કેટલા ગણો ભારે છે? એક વાસણમાથી બીજા વાસણોમા કયા ગુણને લીધે રેડી શકાય છે? હરકોઈ વસ્તુપર ગરમી અને ઠડીની શી અસર થાય છે? પાણી ઉપર ગરમી અને ઠડીની એકજ અસર થાય છે કે જુદી જુદી? થર્મોમીટરમા પાણી ન ભરતા પારો ભરવાના ખાસ કારણ સમજાવો. થર્મોમીટરની કૃતિ સમજાવો. થર્મોમીટરમા પારો શી રીતે ભરે છે? હિમબિદુ ને ઉકળતા પાણીનુ બિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે? થર્મોમીટર યત્ર કેટલી જાતના છે? અને તે ત્રણમા ફેર શુ છે? તથા એ શુ ઉપયોગમા આવે છે? (થર્મોમીટર યત્ર ત્રણ જાતના છે. સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઇટ, અને રોમર, સેન્ટીગ્રેડમા ૦ થી ૧૦૦, ફારન-

હાઇટમા ૦ થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમા ૦ થી ૮૦ અ શ હોય છે ફારનહાઇટ વધારે ઉપયોગી છે કારણકે હિમબિંદુ કરતા ઓછી ગરમી એનાથી જાણી શકાય છે)

પાઠ ૮૧	દાડો=હાથો	મ ઓ=પાણી ઉચુ ઉડા
સ્પષ્ટ=ખુલ્લુ	પડદો=પડ, આતરો	ડવાનો સચો લાગ=તાક

સવાલ—નીચેની હવાના દબાણુથી પાણી નીચે પડતુ નથી તે પ્રયોગથી સાબીત કરો પાણી ભરેલા સીસામાથી હવા શોષી લઇએ છીએ ત્યારે પાણી શા કારણથી મોમા આવે છે તે સમજાવો પીચકારી ને બ બાની રચનામા શુ તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨	દક્ષિણમા દેશ છે	ચેતવણી=ખબર, સુચના
ઉપયોગ=વાપર	પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=	કોશીશ=યત્ન, મહેનત
વાયુભારમાપકય ત્ર=વાયુ	દરેક	ગુઢ=અઘરો
દબાણુજાણવાનો સાચો	સ્ત ભ=કાચની નળીમા	પ્રવીણ=માહિતગાર
બેશ=સારો	પારાની ઉભી દાડી	અનુમાન=અટકળ,
ઇટાલિ=યુરોપખ ડની	સ ભવ=આશા, ભરોસો	ધારણા

સવાલ—હવાના દબાણનો ઉપયોગ બ બાના કામમાજ થાય છે કે બીજા કોઇ કામમા થાય છે ? કયા નિયમને આધારે વાયુ-ભારમાપક ય ત્રો બનાવ્યા છે ? વાયુભારમાપક ય ત્રની બનાવટ કહો જેમ ઉચે જઇએ તેમ હવાનુ દબાણ ઓછુ થવાનુ કારણ કહો સમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ઇંચની ઉચાઇએ હોય છે ? કેટલા ફુટની ઉચાઇએ પારો એક ઈંચ હેઠે ઉતરે છે? વાયુભારમાપક ય ત્રથી વરસાદ કયારે થશે અથવા તો તોફાન કયારે થશે એ જણાવવાનુ કારણ સમજાવો આપણા હિંદુસ્તાનમા વાયુભારમાપક ય ત્રમા થતા

ફેરફારની નોંધ કયા રાખવામા આવે છે? તેથી શો લાભ છે? પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમા થાય છે? બેરોમિટરમાનો તમામ પારો નીચે ઉતરી ન પડતા પારાની સપાટીથી ૩૦ ઇંચની ઉંચાઇએ રહેવાનુ કારણ શુ?

પાઠ ૮૩	ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનુ ઢાંકણુ	બીજાશય=(બીજ+આશય)=બીજને રહેવાનું ઠેકાણુ
એકદળ=દાળ વગરના	વજ્રપત્ર=ફૂલના ઢાકણુના નાના પાદડાં	દાડી=ડીંટું
દ્વિદળ=બે દાળવાળા	લાગુ=બંધ બેસતો	રેસા=તાંતણા
આડકતરા=વાંકાચુકા		

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય, અને તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો ફૂલવાળી વનસ્પતિના કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના બીમાજ ફેર છે કે બીજા કશામા ફેર છે? મૂળ થડ ઉપરથી એકદળનુ કે દ્વિદળનુ શી રીતે જાણી શકાય? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના થડમા શો તફાવત હોય છે? બંનેના પાદડામાં શો ફેર છે? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમા શો ફરક છે? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાદડા, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણાવો. એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો

પાઠ ૮૪	કેસર=તંતુ, તાતણા	આતુરતા=ઉમેદ, ઇચ્છા; મરજી
વજ્ર=ફૂલનું ઢાકણુ	ખાચ=ખોભાણુ	સંયોગ=(સં=સાથે+યોગ=જોડાવુ)=મેળાપ, ભેગા થવું તે
પુષ્પકોશ=પાખડીવાળો ભાગ	પરાગકોશ=પરાગનો જથ્થો	
ઢાકણુ=પડ, અસ્તર	સમાતર=(સમ+અંતર)=સરખે અંતરે	

સવાલ—ફૂલમા કયા બે ઢાકણુ છે ? સ્ત્રીકેસર અને પુકેસરને અવશ્યની ઇંદ્રિયો શા માટે ગણવી ? પુંકેસરમા કયા કયા બે ભાગ છે ? પરાગકોશની રચના સમજાવો. સ્ત્રીકેસરના કેટલા ભાગ હોય છે અને કયા કયા ? બધા ફૂલમા સ્ત્રીકેસર અને પુકેસર હોય છે ? પુકેસરમાથી સ્ત્રીકેસરમા પરાગ લાવવામા કોણ મદદ કરે છે ? પરાગની રજકણને કેટલા ઢાકણુ હોય છે ? અને તે કયા કયા ? બીજાશયમા શુ ભરેલુ છે ? એ ઇંડામા શુ હોય છે ? ફળ શાથી બધાય છે ? બીજાશય પકવ થઇ તેનુ શુ થાય છે ? ઇંડાનુ શુ થાય છે અને તે કયા રહે છે ? બીજને રોપવાથી શુ થાય છે ?

પાઠ ૮૫

અપુષ્પ=(અ=નહિ+પુષ્પ=ફૂલ) વગરની, અદળ

મુખ્યત્વ=ઘણુ કરીને

પરિપકવ=પુરા પાકા

સપુષ્પ=(સ=સાથે+પુષ્પ=ફૂલ)=ફૂલવાળી

જળાશય= (જળ=પાણી+આશય=ઠેકાણુ)=પાણીનુ ઠેકાણુ જેમકે નદી તળાવ કુવા, વાવ વગેરે

અદળ=અપુષ્પ, ફૂલ વગરની

પાધરો=લાગલોજ

પિંડ=ગોળો

પંક્તિ=જાત, વર્ગ

સમુળગા=બીલકુલ,મુદ્દલ

સમાસ=સમાવેશ

પાન=ઝીણા પાદડા

વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

સવાલ—હંસરાજ શુ છે ? અને તેને લોકો શા માટે રોપે છે ? હંસરાજ ઘણુ કરી કયા ઉગે છે ? હંસરાજ કયા મુલકમા મોટા થાય છે અને કયા મુલકમા મોટા થતા નથી ? હંસરાજને પાદડા હોય છે કે નહિ અને પાદડા જેવુ દેખાય છે તે શુ ? હંસરાજની નસો કોના જેવી હોતી નથી ? અને કોના જેવી હોય છે ? અપુષ્પ વનસ્પતિના દાખલા આપો. અપુષ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ કહે છે ? હંસરાજનો છોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળ ને પાદડા વગરની વનસ્પતિના

દાખલા આપો કુગ કેવી જગામા થાય છે ? એકિટરીઆ નામના ઝીણા જતુ એ શુ છે ?

પાઠ ૮૬.

મ જરી=માજર, ફૂલને ઠેકાણે બેસે છે તે

મોભ=વગની વચમાનો આડો થાભનો

પરનાળ=પાણી ઝીલવાનુ કે તેને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે પહોચાડવાનુ સાધન

સાવરણી=ઝાડુ, વાસીદુ કાઢવાનુ સાધન

મશાલ=મોટો કાકડો

દામણા=પશુને પગે બાધવાના દોરડા

ડોયો=લાકડાની દાડીનો મોટો પળો

તાસક=ઢાકણુ

સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળુ

પુરણપોળી=વેઢમી

કલ્પવૃક્ષ=ઇચ્છેલુ આપે એવુ સ્વર્ગનુ ઝાડ

શૂળી=કાટા

પરડા=બાવળની શીગ

ટીશી=ખીલ્યા વગરના પાદડાનો જથ્થો

સવાલ—નાળિએરીનુ થડ કેટલુ ઉચુ હોય છે ? મ જરી ફુટ્યા પછી કેટલા વખતમા નાળિએર બ ધાય છે ? સારી જમીનમા ઊગેલી નાળિએરી પરથી વધારેમા વધારે કેટલા નાળિએર ઉતરે છે ? નાળિએરી કેટલા વરસ સુધી ફળે છે ? નાળિએરના ઝાડના દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો બાવળની છાલ, પરડા, બાવળ, ગુ દર અને કાટાનો ઉપયોગ ગણાવો

પાઠ ૮૭.

હિ દી શહેનશાહત= બ્રિટિશ હિ દુસ્તાન

ઘેગ=રોગાવો

પાલા=ખપેડાની ટટ્ટી

અસ્તર=માહેનુ પડ

ઓપ=ચળકાટ

ટકાઉ=ઘણો વખત ચાલે એવુ

અદ્યાપિ=હાલ સુધી

અણીશુદ્ધ=જેવુ ને તેવુ

રેગાન=ર ગવામા વપરાતુ તેલ

ઉધઈ=કામળી, લુગડા વગેરેમા પાકે છે તે જતુ

સળતુ=કોહી જતુ

ટેટા=વડના ફળ

હગાર=લી ડી

સમિધ=અગ્નિ સળગાવવાની લાકડી

વડવાઈ=વડની ડાળી-માથી ફુટેલી દોરી	જેવા ફાટા કબીરવડ=શુકલતીર્થની	સામે ગ જાવર વડ છે ઘટા=ભરાવ

સવાલ—સાગ કયા કયા ઉગે છે ? અને ત્યા ઘણો ઊગવાનુ કારણ શુ ? સાગના પાદડાનુ વર્ણન કરો એ શુ ઉપયોગમા આવતા હતા ? સાગનું ઝાડ વધારે ટકાઉ શા માટે છે ? એમાથી તેલ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમા આવે છે ? સાગના લાકડાનો વધારે ઉપયોગ થવાના કારણ કહો વડનુ વર્ણન કરો અને તેનો ઉપયોગ કહો. કબીરવડ કયા છે અને તેને માટે શુ જાણો છો ?

પાઠ ૮૮ યોગ્ય=લાયક જોઈએ તેવા; બંધબેસ્તા અધવચ=વચગાળે સતેજ=વધારે જાગૃત	જ જાળ=ખટપટ કૂણુગો=અ કૂર પ્રસ ગ=તક વખત પારિજાતક=એક જાતનુ સુગ ધીદાર કેસરીઆ	દાઢીવાળુ સફેદ પાખડીનુ ફૂલ ટમેટા=વિલાયતી વેગણ કલમ=રોપવા માટે ઝાડની કાપેલી ડાળી

સવાલ—સમજુ માબાપો અને અણસમજુ માબાપો શુ કરે છે ? માબાપોએ છોકરાની અવલોકન શકિત તથા જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છાને દ્રઢ કરવા માટે શા શા ઉપયોગ લેવા ? નિશાળના બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો આ પાઠમા જે છ વર્ગ પાડયા છે તે દાખલા સાથે કહો

પાઠ ૮૯ રેશમ=હીર રૂપાતર=આકારમા ફેરફાર; જુદા જુદા રૂપ	ખોળીઆ=શરીર સ જોગ=બનાવ, પ્રસ ગ પુષ્ટ=જોરાવર ખાલ=ચામડી, ત્વચા	કોશેટો=લાબી ગોળ દડી ભરાઉ=પુષ્ટ પરિપૂર્ણ=સ પૂર્ણ, સારી પેઠ

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆ શા માટે બદલવા પડે છે? રેશમના કીડાના રૂપાતર કહો આ પાઠમાથી શું શિખામણ મળે છે?

પાઠ ૯૦.	ત્વચા=ચામડી	સમતોલ=(સમ+તોલ) સરખુ વજન
ઈંડુ=એકુ	પોલ=પોલાણુ	સેવે છે=હુફાળી રાખેછે
ધાબા=ડાઘા	પૌષ્ટિક=પુષ્ટિકારક	શિરા=રક્તવાહિની, ગગ, નસ
કોટલું=કોચલુ, ઢાકણુ	જરદી=ઈંડાની દાળ, ઈંડાની સફેદી વચમાનો પીળો ભાગ	અદૃશ્ય=અલોપ, દેખાતુ બધ, ગુમ
રોગાન=એક જાતનુ મિશ્રિત તેલ		

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઈંડા મૂકે છે? શાહમૃગનુ ઈંડું કેવડુ હોય છે? પોલમા શુ હોય છે? નબળા માણસોને ઈંડાનો કયો ભાગ ખવડાવવામા આવે છે અને તે શા કારણથી? સફેદીની વચમા શુ હોય છે? ઈંડુ આમ તેમ ફેરવ્યા છતા બચ્ચાને ધકકો કેમ નથી લાગતો? ઈંડામા ગર્ભ કયા હોય છે તે બતાવો ગર્ભનો ખોરાક શુ છે? મરઘી કેટલા ઈંડા મૂકે? મરઘીના ઈંડા સેવવાની હકીકત કહો ઈંડાનુ ચિત્ર કાઢી બતાવો.

પાઠ ૯૧	છલ ગ=ફાળ	બળિએલ=ખારીલો
લંગુર=વાદરા, વાનર	તૂલ=ઉભા છોડ	ગંધ=સોબત [પાજરૂ
નીલ=આખે ડીલે કાળા વાદરા	કપિઓ=પુછડી વગરના બે પગેચાલનાર વાદરા	હાડપિંજર=હાડકાનુ
ઠેકડા=કુદકા	વાદર=વાનરો, વાનર	અનુમાન કરે છે= ધારે છે, અટકળ કરે છે

સવાલ—વાદરા કેવા દેશોમા જોવામા આવે છે? વાદરાના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા? પુછડી વગરના વાદરાની હકીકત કહો ઉરાગઉટાગનો અર્થ શો? અને એ વાદરા કયા થાય

છે? વાદરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યના નજીકના સગા કહીએ છીએ? કપિ અને માણસમા શુ ફેર છે?

પાઠ ૯૨.	પત્થર	મુકરર=નક્કી
બેડોળ=(બે=નહિ+ ડોળ=ઘાટ) કદરૂપા	તણખા=ચીણગારીઓ	શિલ્પશાસ્ત્ર=કોતર-કામની વિદ્યા.
કલેડુ=ઠીકરાની તાવી	ગરમાવો=ગરમી, હુફ	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ, સૌથી સરસ
ચકમક=એક જાતનો	ઓપેલા=ઘસીને ચળકતા કરેલા	

સવાલ—માણસોમા પ્રથમ કેવી રીતે સુધારો થયો તે ટૂકામા કહો

પાઠ ૯૩.	તાલકુ=ખોપરીઉપરનો પૃષ્ટ=ભાગ [ભાગ	નસો
મગજ=ભેજુ=માથાની અંદરનો ભાગ	જ્ઞાનતતુ=જ્ઞાન કરાવ-નાર તાંતણા, મગજને ખબર પહોચાડનારી ઝીણી તાર જેવી	કલેજુ=કાળજુ, પિત્તાશય
ઘડી=પડ		રજ્જુ=તાતણો, તાર, દોરી
ખોપરી=મગજનો દાબડો		પ્રારંભ=શરૂઆત
		મજ્જાતતુ=માસના સત્વની દોરી

સવાલ—મગજનુ ઢાકણુ શેનુ બનાવેલુ છે અને તેને શું કહે છે? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા? મગજના કયા બે અડધીઆ છે? માણસની બુદ્ધિનો આધાર શા પર છે? મગજના ભાગના મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે? મગજના મુખ્ય સ્થાનોમા ધક્કો લાગે અથવા રોગ થાય ત્યારે શુ થાય છે? મગજના નાનો ભાગ ક્યા છે તે બતાવો મગજના નાના ભાગનુ કામ શું છે? આ પાઠમા આપેલા ચિત્રનો નમુના કાઢો અને મગજ તથા જ્ઞાનતતુ વિષે સમજાવો

પાઠ ૯૪.	=મેશુ	નળી
શ્વાસોચ્છ્વાસ=દમ દેવો	પોલ=અકાશ, ખાલીજગા	ઉચ્છ્વાસ=દમ મૂકવો તે
ને દમ મૂકવો તે	ખંડ=ભાગ	બખોલ=પોલ
અસ્વચ્છ=(અ+સ્વચ્છ)	શ્વાસવાળી=શ્વાસલેવાની	ધમણુ=વા ફુંકવાનો સંચો

સવાલ—હૃદય અને ફેફસાં કયાં આગળ છે? ફેફસાં કેટલાં છે ને કયાં કયાં છે? ફેફસાં કયાં આગળ છે? ફેફસામાં કયો ગુણ છે કે તે લાંબું ટુંકું થાય છે? ફેફસામાં શી રીતે લોહી સ્વચ્છ થાય છે તે સમજાવો, ફેફસાં ફુલવાનું તથા સંકોચવાનું કારણ સમજાવો. ફેફસાંની ક્રિયા કોને મળતી છે? ફેફસાંની ક્રિયા ચાલતી બંધ થાય તો શું થાય? શ્વાસ નળી અને ફેફસાંનું ચિત્ર પાડો

પાઠ ૯૫	ભપક=ભપકો	બો=ખરાબ વાસ
જરદી=પિળાશ પડતો	કસુંબી=કસુંબાનો રંગ,	છીપા=લુગડાં છાપનાર
નિચોવી=પાણી કાઢી	લાલ, રાતું	ગેરૂ=લાલ માટી
નાખી	કીરમજી=કીરમજના	હરડાબેડાં=એક જાતનાં ફળ
પાપડખાર=સંચોગે	જેવો રંગ, ગુલબાસી	એલીઝરીન=કોલટાર-
કાજી=લાહી, ખેળ	તુરખી=તેજી	માથી કાઢેલો એક
સુરંગી=રાતો રંગ	મેશ્રણુ=ભેગ, મેળવણી	જાતનો રંગ

સવાલ—રંગરેજે કુસુંબીના ભુકાનો રંગ શી રીતે બનાવ્યો અને તેમાં ફેંટો કેવી રીતે રંગ્યો? રંગ્યા પછી ઘઉંના લોટની કાંજી અને લીંબુના રસમાં બોળી રાખવાનું કારણ શું? ગદલમાં લીંબુનો રસ મેળવવાથી કયા કયા રંગ બને છે? ગદલમાંથી કેસરી રંગ, અબ્બાસી તથા કીરમજી રંગો શું મેળવીને બનાવે છે? અસલ દેશી પાકા રંગો શી રીતે બનાવતા હતા? ગળી કયાં ઊગે છે?

ગળીને પકવવાની રીત કહો છીપાએ કયા કયા બે મિશ્રણો લુગડા છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શુ છે ને તે શેમાથી બનાવવામા આવે છે તથા તેનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૯૬	શુ દે છે=કસણે છે	ખીલડો=ખુટો
લાદ=ઘોડા ગધેડાનાલીંડા	મુલાયમ=નરમ	ચાક=કુભારનુ ચક્ર
હદ વાળે છે=નવાઈ	ગારો=પલાળીને	પેટુ=વચલો ભાગ
જેવી કારીગરી કરે છે	કસણેલુ મટોડુ	કાચકા=કાચકીનુ ફળ
		ટપેગે=ટીપે

સવાલ—કુભાર મટોડી કયાથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુભારના ચાકની રચના કહો કુભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુભાર વારવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસણને ટીપવાથી શો લાભ ? ભઠ્ઠીમા વાસણો ગોઠવ્યા પછી શુ કરે છે? કયાનુ કુભારકામ વખણાય છે ? કુભારના ચાકનુ ચિત્ર પાડો

પાઠ ૯૭.	કોણી=હાથની વચમાનો	ટેકો=ટેકણ
બુધુ=લાબો ને જાડો	સાધો	
સાકટીનો કટકો	ઉચ્ચાલન=ઉચુ કરવુ તે	

સવાલ—ઉચ્ચાલનમા મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે ? (યાત્રિકશકિત છ છે ઉચ્ચાલન, રેટ, ગરગડી, ઢોળાવ, ફાચર અથવા પેચ)

પાઠ ૯૮	નમુનો=ચિત્ર	ઓભણુ=ખાડો
ગરગડી=ધરેડી	વેત=બિલ્લસ	વાટ=પૈડાપર લોઢાનો પાટો જડે છે તે
રેંટ=પાણી કાઢવાનુ ચક્ર	આરા=દાતા	ગાળામા=ખાલી જગમા

સવાલ—ગરગડી વડે કુવામાથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે ઉચે ખેચવાને બદલે શા માટે નીચે ખેચીએ છીએ ? ગરગડીનો ઉપયોગ શો છે ?

પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

(પા. ૧) અવશ્ય, બુદ્ધિ, સ્નાયુઓ, વિદ્વાન, પ્રયત્ન, ક્રિકેટ, સુસ્તી, મુખ્યત્વે, ઇંદ્રિયોની, બ્રહ્મચર્ય, ઉત્તમ, અશક્ત મશ્કરી, આયુષ્ય (પા ૨) અકસ્માત, અણધાર્યું, પ્રખ્યાત, ચિત્રામણ, ઢોળ્યું, સ્વસ્થ, સૂઝી, ગૃહસ્થે, ચેત્યો, જાતિસ્વભાવ યુદ્ધ, પેડુ, પ્રસન્ન. (પા ૩) અસ્વચ્છ, શ્વાસવાટે, કાર્બોનિક, એસિડ ગ્યાસ, ઉત્પન્ન, નિરતર, પ્રયોગો, સિદ્ધ, નેટ્રોજન, ઓકિસજન, શુદ્ધ, કૃપાળુ, મૃત્યુ (પા, ૪) કોકેન, જવાંમર્દ, જવલ્લેજ, આયર્લાંડ, પુષ્કળ, ધૈર્ય, શ્રદ્ધા (પા ૫) ગુરુ-ભક્તિ, વિદ્યાર્થી, શિષ્યવર્ગમાં, શ્રીકૃષ્ણ, ગુરુપત્ની, શિષ્યો, વેઠયું, એકનિષ્ઠા, અમૂલ્ય (પા ૬) સ્વછંદી, સુસ્ત, ઉઘણસી સાભળ્યું, અત્રે (પા ૭) દ્વારામતી, વૃદ્ધ, પ્રતિઉત્તર, કૃષ્ણ-દર્શન, કૃષ્ણમદિર, જડિત્ર, સ્ફાટિક, મૃદગ, યોદ્ધા, પૃથ્વી-પતિ, (પા ૮) પુષ્ટિકારક, તદુરસ્ત, સામર્થ્ય, ભવિષ્ય, જાગૃતિ, સ્થિતિ, નિતારી, દ્રાક્ષ, ઓછોવત્તો, મધાર્ક, અભિપ્રાય. (પા ૯) દ્રાવિડ, ધર્મપુસ્તક, ધર્મશાસ્ત્ર, વેદધર્મી વિષ્ણુ, ઈષ્ટ, વૈષ્ણવો, ગૌતમબુદ્ધ, બૌદ્ધધર્મી, જૈનધર્મીઓ, શ્વેતાં-બર, બુદ્ધદેવ, તીર્થંકર, વૈરાગ્ય, સિદ્ધાતોને, તુર્કસ્તાન, સ્તુતિ, સુન્ની, અગ્નિ, ચિન્હ ધર્મગ્રથ ખ્રિસ્તી, ઈસુખ્રિસ્ત, પ્રોટેસ્ટટ, કેથોલિક. (પા ૧૦) મેગેસ્થિનીસ, સિક્કાઓ,

સંક્ષિપ્ત, તામ્રપટ, ચંદ્રગુપ્ત સેલ્યુકસ, ગ્રંથકર્તા, વ્યવસ્થા, વિશ્વાસુ, સહીસિક્કા માલમિલક્ત, મિલકત, હુન્નર, ન્યાયાસન, બ્રાહ્મણ, શ્રમણ, મૃગચર્મ વિદ્યાભ્યાસ ભરગચ્છી, (પા ૧૧) ઋગ્વેદસંહિતા, વરૂણદેવની, સ્તુતિ, વસિષ્ઠઋષિ, તુગ્ર, ભુજ્યુ, અશ્વિનીકુમાર, સમુદ્રયાન, સમુદ્રવાટે, ભૃગુકચ્છ ફ્રાહ્યાન, છઠ્ઠા (પા ૧૨) શૃંગ, તત્કાળ, લુપ્ત, હૃદય. (પા ૧૩) છીંડું, નિર્મળ, મૂર્છના, છત્રીસ, ભરતઋષિ. (પા ૧૪) મુશ્કેલ, અકસ્માત પ્રસિદ્ધ, નોધ્યા (પા ૧૫) બુઠ્ઠી, અવતર્યો, અદ્ભુત, જિંદગી, જિંદગી, જવામર્દી, સ્તબ્ધ, અટકાવ્યું, (પા ૧૬) વિચિત્ર, અડસટ્ટો, નિંદવા, ગૃહસ્થાઇ, ચિઠ્ઠીઆ, સ્વતંત્ર, પરતંત્ર, મિથ્યાભિમાન, રિવાજને, સ્થિતિ, મેગેસ્થિનીસે (પા ૧૭) પત્નીની, ઉત્સાહ, વેઠવૈતરૂ, આશ્ચર્ય, ધામઘ, આવડત્રેવડ, પ્રીતિ, રત્નનગરી, સંધ્યાકાળે, દ્રવ્ય, હોસભર્યો (પા ૧૮) વૈશ્ય બ્રહ્મચર્ય, ધર્મક્રિયા, ધર્મોપદેશ (પા ૧૯) હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકશ્યપ, કશ્યપ, ક્રૂરરૂપે પર્વતશૃંગ, પ્રૌઢા, બ્રહ્માંડ, દુર્મતિ. (પા ૨૦) કાર્લાની, કાર્લી, ત્રીસેક, ચૈત્યો, શિલ્પકામની, સ્ત્રીપુરુષના, મૂર્તિઓ, સ્તંભ, ભિક્ષુઓને, સૂર્યોદય, જિંદગી. (પા ૨૧) કૃષ્ણા, હસ્તિનાપુર (પા ૨૨) ડાહ્યાભાઈ, દેવાનંદસ્વામી, હિતેચ્છુ, ઋતુવર્ણન. (પા ૨૩) ધાર્મિક, વિશ્વાસઘાતી, ઢાંકયુ, અન્નદાતા (પા ૨૪) મહાસ્વાદુ, મિષ્ટ, હર્યું,

નિર્મળા, ગર્ણાં, જુક્તિ (પા ૨૬) આથમ્યો, કુમ્પા (પા. ૨૬) ઋષિઓએ, ચક્રવર્તી, નિમિત્ત, આકૃતિ, આશ્રમ-સ્થાન, ક્ષત્રિયવંશ, ધર્મદારા, શકુંત, શકુંતલા (પા ૨૭) કંટાળ્યા, વૃક્ષો, ઈશ્વરસ્તુતિ, સ્વાર્થ, (પા ૨૮) ધર્મિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, સર્વસ્વ, અર્ધીકાયા, સ્તબ્ધ, ધ્રૂજતે, સુંદ્યાં, (પા ૨૯) વિદ્યાર્થી, આદિત્યેશ્વર, ગરુડેશ્વર, કાળભૈરવનું, પ્રદક્ષિણા (પા ૩૦) તૂટયો, (પા. ૩૧) અલૌકિક, ખુટ્ટી, ઊઠયું, પર્ણકુટીમાં, અતિથિ (પા ૩૨) આશીર્વાદ, લુગડા-લત્તા ફાટાતુટા, વધ્યાસધ્યા સંકલ્પ, મુશ્કેલી (પા ૩૩) નાસ્તિકપણું, છિદ્રવાટે, બ્રહ્માંડ, જ્ઞાનશકિત, શ્રદ્ધા (પા ૩૪) પ્રીતે, પતિતોદ્ધાર, વિશ્વેશા, કૃતિ, નિર્ખો, જળનિધિ, નૃત્ય બ્યાધો વૃક્ષે, તરુવર (પા. ૩૫) ભૂસ્તર, ગુમાસ્તા, સ્વાશ્રય (પા ૩૬) પોર્ટુગલ, લિસ્બન, શોધ્યો, મોઝાંબિક, સિંહલ-દ્વીપ, મોલ્યુકા, સમૃદ્ધિ, સપ્ટેંબર, (પા ૩૭) માર્કિવસ ઓવ વૂર્સ્ટર, જેમ્સ, ગ્લાસગો, શાસ્ત્ર, આટલાંટિક, એંજિનોની, નિર્ણય, પાત્રીસ (પા, ૩૮,) હિંડોળા, શતપત્રી, કલ્હાર, ભૃંગ. (પા ૩૯) જન્મ્યા, નિર્ધન, વલ્લભ, આશ્ચર્ય, શીઘ્ર, નળાખ્યાન, સુભદ્રાહરણ, કવિત્વશકિત. (પા ૪૦) ધાર્મિક, દમાસ્કસ, પ્રપૌત્ર, અબ્બાસી, મુરબ્બી, દૃષ્ટિએ (પા ૪૧) હુન્નરો, ખ્યાલ, સંગ્રહસ્થાનો, ઈસ્પિતાલો, કિલ્લા. મનુષ્ય, કૃતિઓ,

આશ્ચર્ય (પા ૪૨) દ્વેષી, ક્રૂરપણુ, પ્રફુલ્લતા, સ્વાર્થ, કૃત્ય, દ્વેષીલા, બ્રહ્મદત્ત. (પા ૪૩) મીણબત્તી, ઊડ્યુ (પા ૪૪.) નિર્ભય, સ્તુતિ, સ્નેહી (પા ૪૫) આશ્વિન, આશ્ચર્યકારક, સ્પર્ધા, ઉત્સવ, છુટ્ટી, ચૌટામાથી, સ્ફટિક, અષ્ટખુણ, કીર્તિસ્તંભ. (પા ૪૬) સૂઝ્યુ, સુગ્રીવ, પન્તો, વિષ્ટિ, વિભિષણે, ઈંદ્રજિત, કુંભકર્ણ, અશ્વમેધયજ્ઞ, વર્ણવ્યા (પા ૪૬. ભા ૨) ધૃતરાષ્ટ્ર, યુધિષ્ઠિર, ગદાયુદ્ધમા, સ્વાર્થી, નિષ્ફળ, સ્વયંવર, મચ્છવેધ, ઈંદ્રપ્રસ્થ, યુક્તિ, દ્રોણાચાર્ય, ભીષ્મપિતામહ. (પા ૪૭) ભિન્ન ભિન્ન, શસ્ત્રોની, છિદ્રોવાટે, ક્રિયા, નિરર્થક, સ્વપ્ના, નિરૂદ્યમીને, નિસ્તેજ, કુસ્તીથી (પા ૪૮) વૈષ્ણવ, મદ્ગ્રંથ, પતિવ્રતા (પા ૪૯) શ્લોકમા, ઈત્યાદિ, વૃત્તિને, મરણશય્યામા, સૃષ્ટિથકી (પા ૫૦) આત્રેયી, દંડકારણ્યમા, અગસ્ત્ય, વાલ્મીકિને, વિઘ્ન, અદ્‌ભુત, પ્રીતિ, અરૂંધતી, ઋષ્યશૃંગ, કૌશલ્યાએ (પા ૫૧) વિક્રમ, પૂર્વે, સંવત્સર, મૃત્યુ, યુધિષ્ઠિરનો. (પા ૫૩) આશ્રય, કીર્તિ, ઊર્મિથી, વતાલપચીસી, બરાસકસ્તુરી, ઉદ્યમકર્મસંવાદ, પ્રસિદ્ધ ઉત્તેજન, સંસ્કૃત, નોંધ્યા (પા ૫૪) ક્રૂર, હૃદય, સાચ્ચનું. (પા ૫૫) પ્રતિષ્ઠા, પ્રશ્ન, લપસ્યા, સત્પુરુષનુ, દીર્ઘસૂત્રીની. (પા ૫૬) મૂર્તિપૂજક, જાત્રાળુ, મુસ્તલીબ અબદુલ્લાને, બાલ્યાવસ્થામાજ, પુનર્લગ્ન, કાષ્ઠપાષાણ, પરિપકવ, તુચ્છકારી, નિષ્કામ, નિરૂપાયે, શત્રુ, પર્યંત, ઈસ્તંબુલમા. (પા. ૫૭.)

ચઝદેઝઈ, ધર્મગુરુ, તત્ત્વો, લગ્નવિધિમા, અંકલેશ્વર, ખ્રિસ્તી, અલાઉદ્દીન, જિલ્લાના (પા ૫૮) પૃથ્વીરાજ, ગીઝનીના, ટક્કર, શાહબુદ્દીન, ઉર્ફે, થાણેશ્વર, મિટ્ટી, સયુકતાને, આશ્રિત શબ્દવેધનો (પા ૫૯) યશસ્વી, કીર્તિ, તેજસ્વી, હર્ષવર્ધન, શિલાદિત્ય, ધર્મિષ્ઠ, દસ્તાવેજો, મદ્રેસાઓ, ફળદ્રુપ, ઉત્તેજનમા, (પા ૬૦) સ્વતત્ર, જોદ્ધા, અસ્તવ્યસ્ત, વાઢીનાખ્યા, ફીરસ્તા, અતિશયોક્તિ, હરદ્વાર, ત્રેસઠ (પા ૬૧) યુદ્ધનીતિ, રાજ્ય-નીતિ, નામાકિત, રાજ્યાધિકારી, કીર્તિવત, નીવડયુ, બુદ્ધિબળ, મૌર્યને, ત્વરાથી ક્રૂર, સન્માન, ધર્મમદિરો, દીર્ઘ, યુદ્ધનીતિ પદ્ધતિ, (પા ૬૨) તિરસ્કાર, વ્હારે, સ્વામિભકિત. (પા ૬૩) પ્રતિનિધિ, ઠઠ્ઠામશ્કરી, રત્નજડિત, ક્રૂરતાથી. (પા ૬૪) સમૃદ્ધિનો ટેવર્નિઅર, રાજચિહ્ન, સુદ્ધા, તખ્તે-તાઉસ (પા ૬૪) ઉત્કઠા, વિષ્ટિ, મક્કા, ચુસ્ત, સિક્કા, અણુવિશ્વાસ, રાજ્યાભિષેક, મત્રિ, નિષ્ઠા (પા ૬૬) નેપ્ચ્યુન બૃહસ્પતિ. (પા. ૬૭) નક્ષત્રો, ક્ષિતિજ, કલ્પી, સપ્તર્ષિ; લુબ્ધક, ગોળાર્દ્ધમાં; કૃત્તિકા, પુષ્ય (પા. ૬૮) વિષુવ-વૃત્ત, વર્તુળ રેખાંશવૃત્ત. (પા ૬૯) વ્યાપારવાયુ, નૈર્ઋત્ય; (પા ૭૦) કાર્બોનિક એસિડગ્યાસ, સહ્યાદ્રિમા મહારાષ્ટ્ર; શૂળપાણિના; ગેરસપ્પાથી. (પા. ૭૧) દ્વીપકલ્પ, કન્યાકુમારી;

કૂળકુપ. (પા. ૭૨) દિલ્હી, મછલીપટ્ટણ, ડેલહોસી બ્રહ્મપુત્રા (પા. ૭૪) સ્નેહી, વિજાગાપટ્ટણ, ચિલ્કા (પા. ૭૫.) મ્હેસુર. (પા ૭૬) વાયુશોષક, નાઈટ્રોજન. (પા. ૭૭) ધ્વનિ, ગૂંજતી. ઈન્દ્રિયને, પ્રતિધ્વનિ, (પા ૭૮) વિસ્મય, ઊંઘ્યો, નિદ્રા. ગર્દા (પા ૮૦.) ઉશ્ણુતામાપક, થર્મોમીટર, (પા. ૮૧) ચત્તો, (પા ૮૨) પ્રત્યેક (પા ૮૩) દ્વિદળ, કૂલમણિ (પા ૮૪) પરિપક્વ (પા ૮૫) વનસ્પતિ, ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ, સૂક્ષ્મદર્શક, બેકિટરિઆ. (પા. ૮૬) હુક્કાનો, સ્વાદિષ્ટ. (પા ૮૭.) તુંગભદ્રા, અદ્યાપિ, અણીશુદ્ધ. (પા. ૮૮) બુદ્ધિશાળી, પ્રશ્નોના (પા ૮૯) પુષ્ટ, બિડાએલી, ધિક્કારવુ, પરિપૂર્ણ (પા ૯૦) શાહમૃગ, ત્વચા, પૌષ્ટિક, વૃદ્ધિ (પા ૯૧) બ્રહ્મદેશ, આફ્રિકામા, વર્તતા, વિદ્વાનો (પા ૯૨) જન્મ્યા, સૂઝયો, મુખ્યત્વે; મેળવ્યા, શિલ્પશાસ્ત્ર, શ્રેષ્ઠ [પા ૯૩] પૃષ્ઠમાથી (પા. ૯૪) શ્વાસોચ્છ્વાસ, સ્થિતિસ્થાપક, શ્વાસનળી, ઉચ્છ્વાસમા (પા ૯૫) નિચોવ્યા, અભ્યાસી, મિશ્રણમા સાલ્લા, એલીઝરીન. (પા ૯૬) ફાલ્યુ, ચોંટસો (પા. ૯૭) ઉચ્ચાલન, ટેકવ્યો. (પા. ૯૮) ટાંગ્યુ.

શાહપોર } છગનલાલ મોતીરામ શાહ.
સુરત. } "મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા.

અપૂર્ણાંકના કેટલાક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

(૧) અપૂર્ણાંકમા અંશ એ ભાજ્ય અને છેદ એ ભાજક છે (૨) કોઈપણ પૂર્ણાંક સખ્યાને અપૂર્ણાંકમા લખવી હોય તો છેદમા એક લખવો (૩) સમ અપૂર્ણાંકની કિંમત હમેશા એક કરતા ઓછીજ હોય છે, કારણ કે એમા અંશ (ભાજ્ય) કરતા છેદ (ભાજક) વધારે હોય છે (૪) વિષમ અપૂર્ણાંકની કિંમત હમેશા એક અથવા એક કરતા વધારે હોય છે કારણ કે એમા અંશ અને છેદ સરખા હોય છે (૫) વિષમ અપૂર્ણાંકના અંશને છેદે ભાગી પૂર્ણાંક કાઢી શકાય છે અને તેને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાંકનુ રૂપ આપી શકાય છે (૬) સમ અપૂર્ણાંકને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાંકનુ રૂપ આપી શકાતુ નથી (૭) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાંક પૂર્ણાંક અને 'અપૂર્ણાંક મળીને થએલુ છે (૮) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાંકને વિષમ અપૂર્ણાંકનુ રૂપ આપી શકાય છે (૯) અપૂર્ણાંકના અંશ તથા છેદને એકજ રકમે ગુણવાથી અથવા ભાગવાથી અપૂર્ણાંકની કિંમતમા ફેર પડતો નથી, માટેજ અપૂર્ણાંકના અંશ અથવા છેદ મરજી મુજબ લાવી શકાય છે (૧૦) અપૂર્ણાંકોની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમચ્છેદનુ રૂપ આપવુ કારણ કે છેદ સરખા થયા વગર કયુ અપૂર્ણાંક મોટુ છે કે નાનુ તે જાણી શકાતુ નથી (૧૧) અપૂર્ણાંકોના અંશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાંકના અંશ વધારે હોય તે મોટુ અન ઓછા હોય તે નાનુ સમજવુ (૧૨) અપૂર્ણાંકના છેદ જુદા જુદા હોય પણ અંશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાંકના છેદ ઓછા તે મોટુ અને વધારે તે નાનું સમજવુ (૧૩) સમ અપૂર્ણાં-

કના અ શ તથા છેદમા એકજ સ ખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાંકની કિ મત વધે છે (૧૪) વિષમ અપૂર્ણાંકના અ શ તથા છેદમા એકજ સ ખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાંકની મૂળ કિ મત કાયમ રહે છે અથવા ઓછી થાય છે (૧૫) જુદા જુદા છેદવાળા અપૂર્ણાંકોના સરવાળા બાદબાકી કરવા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાંકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી સરવાળો કે બાદબાકી કરવા. (૧૬) જૂદા જૂદા અપૂર્ણાંકોના સરવાળા, બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાંકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી જેટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અ શનો અને જેટલી ઓછાની રકમો હોય તેના અ શનો જુદો જુદો સરવાળો કરવો પછી વત્તાની રકમના સરવાળામાથી ઓછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી રહે તેટલા અ શમા લખી લઘુતમ છેદમા લખવો, જો જવાબ અતિ સક્ષેપરૂપમા નહિ હોય તો 'અતિસક્ષેપ રૂપ આપવુ (૧૭) અપૂર્ણાંકના દાખલામા જ્યારે એક કરતા વધારે પદો કોસમા આપ્યા હોયત્યારે હ મેશા કોસમાના પદોનુ પહેલા સાદુ રૂપ કરવુ,અને કૌંસની પહેલા જે ચિહ્ન હોય તે સાદા રૂપને લગાડવું (૧૮) એક અપૂર્ણાંકમાથી બીજુ અપૂર્ણાંક બાદ કરવાનુ હોય છે પણબાદ કરવાના અપૂર્ણાંકની કિંમત વધારે હોય તો ઓછાના અપૂર્ણાંકમાથી વત્તાનુ અપૂર્ણાંક બાદ કરી જવાબની પહેલા ઓછાનુ ચિહ્ન મૂકવુ (૧૯) જુદા જુદા અપૂર્ણાંકોના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમા છે એમ સમજીને પહેલા તેને સાદુ રૂપ આપવુ પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૦) અપૂર્ણાંકો ગુણાકાર ભાગાકારના સ બ ધથી જોડાયલા હોય તે જે અનુક્રમમા હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો [૨૧]

બે વિશેષ સખ્યાનો ભાગાકાર કરતા પહેલા તેમને એક નામમા આણવી પછી ભાગાકાર કરવો (૨૨) વિશેષ સખ્યાને વિશેષ સખ્યાથી ભાગી શકાય પણ જવાબ સાદી સખ્યા આવે જેમકે ૨૫ રૂપીઆ ÷ ૫ રૂપીઆ જવાબ પાચ (૨૩) સાદી સખ્યાને વિશેષ સખ્યાથી ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સખ્યાને સાદી સખ્યાથી ભાગી શકાય અને જવાબ વિશેષ સખ્યા આવે (૨૪) અપૂર્ણાંકના દાખલામા કૌંસની પહેલા કાંઇ ચિહ્ન ન આપ્યુ હોય તો ગુણ્યાનુ ચિન્હ સમજવુ (૨૫) અપૂર્ણાંકના દાખલામા જે રકમો કૌંસમા હોય તેની એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, ×, –, એ ચિહ્નો હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને ત્યાર પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૬) અપૂર્ણાંકના દાખલામા "નો" વાળી રકમને ભાજક સમજવી અને તેટલા માટેજ "નો" વાળી રકમને ઉલટાવવી (૨૭) અપૂર્ણાંકનો દૃઢભાજક કાઢવો હોય તો તેનને સક્ષેપ રૂપ આપી અ શોનો દૃઢભાજક કાઢવો અને તેને અ શમા લખી છેદનો લઘુતમ કાઢી છેદમા લખવો (૨૮) અપૂર્ણાંકનો લઘુતમ સાધારણ ભાજ્ય કાઢવો હોય તો તેને સક્ષેપરૂપ આપી અ શોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને અ શમા લખી છેદનો દૃઢભાજક કાઢી છેદમા લખવો. (૨૯) જે રકમને "ને" લાગ્યો હોય તે રકમને બીજી રકમે ભાગવી, મતલબ કે "ને" વાળી રકમને ભાજ્ય સમજવી, માટે તેને ઉલટાવવી નહિ (૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યુ હોય તો ભાગાકાર કરવો, કારણ ગુણ્ય અને ગુણાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુણક શોધી કાઢવાનો છે (૩૧) કઇ રકમમાથી આટલા બાદ કરીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યુ હોય તો સરવાળો કરવો કારણ કે બાદાક અને બાદબાકી આપેલા છે તે ઉપરથી અધિકાક કાઢવાના છે

અંકગણિતમાં વપરાતા કાર્યપ્રકાશક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વત્તા) જે સખ્યાની પહેલા વત્તાનુ ચિહ્ન હોય છે, તે સખ્યા તેની પહેલાની બીજી કોઇ સખ્યામા ઉમેરવાની છે એમ સમજવુ. પણ અપુર્ણાંકોના સરવાળા બાદબાકીમા પહેલી રકમને વત્તાની રકમ સમજવી જેમકે ૧૫+૧૨=૨૭

—(ઓછા) જે સખ્યાની પહેલા ઓછાનુ ચિહ્ન હોય, તે સખ્યા તેની પહેલાની બીજી કોઇ સખ્યામાથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવુ જેમકે ૧૫—૫=૧૦

× (ગુણ્યા) જે બે સખ્યાની વચ્ચે ગુણ્યાનુ ચિહ્ન હોય તે બે સખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે ૭×૫=૩૫

÷ (ભાગ્યા) જે સખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનુ ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા વડે તેની પહેલાની સખ્યાને ભાગવી, મતલબ કે જે સખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનુ ચિહ્ન હોય તે સખ્યાને ભાજક સમજાવી અને તેની પહેલાની સખ્યાને ભાજ્ય સમજવી જેમકે ૧૮÷૯=૨ આમા ૧૮ એ ભાજ્ય અને ૯ એ ભાજક છે •

ના જે બે રકમની વચ્ચે "ના" હોય તે બે રકમનો ગુણાકાર કરવો, "ના" ના સબધથી જોડાએલી સખ્યાઓ એકજ છે, મતલબ કે કૌસમા છે, એમ સમજી છુટી પાડવી નહિ જેમકે $\frac{૫}{૭}$ ના $\frac{૩}{૮}$ ના ૪$\frac{૧}{૪}$ ના ૧$\frac{૫}{૨૭}=\frac{૮૫}{૬૩}=૧\frac{૨૨}{૬૩}$

(કોસ) { } [કોસ] કોસ પુરો. જે રકમ કોસમાં હોય તેને પહેલાં સાદુ રૂપ આપવુ પહેલા કોસને નાનો, બીજાને વચલો અને ત્રીજાને મોટો કોસ કહે છે પહેલા નાના કોસને સાદુ રૂપ આપવુ પછી વચલાને અને પછી મોટા કોસને આપવુ

જેમકે $\left\{\frac{૫}{૭}\times\frac{૩}{૮}+\left(૧\frac{૨}{૫} \text{ ના } \frac{૩}{૮}\right)\right\}\ \frac{૭}{૫}\times\frac{૩}{૮}=\frac{૨૧}{૪૦},\ \frac{૫}{૭}\times\frac{૩}{૮}=\frac{૧૫}{૫૬},$

$$\frac{૧૫}{૫૬}+\frac{૨૧}{૪૦}=\frac{૭૫+૧૪૭}{૨૮૦}=\frac{૨૨૨}{૨૮૦}=\frac{૧૧૧}{૧૪૦}$$

=(બરાબર) જે બે રકમની વચ્ચે બરાબરનુ ચિહ્ન હોય તે બે રકમ સરખી છે એમ સમજવુ જેમકે ૧૩=૧૬ આના

બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાઇસરોયની હકુમત નીચેના સઘળા મુલકને બ્રિટીશ હિંદ કહે છે બ્રિટિશ હિંદમા ચાર તરેહના રાજ્ય છે (૧) બ્રિટિશ સરકારનો ખાલસા મુલક (૨) નેપાળ, સુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સંસ્થાનો. (૩) ફ્રેંચ ને પોર્ટુગીઝના સ્વતંત્ર સંસ્થાનો (૪) હિંદ માહેલા દેશી ખંડીઆ રાજ્યો

બ્રિટિશ હિંદના ખાલસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

પ્રાંતનુ નામ.	મુખ્ય શહેર.	રાજ્ય ચલાવનાર હાકેમ.
૧ મુંબઇ ઇલાકો	મુંબઈ	ગવર્નર
૨ મદ્રાસ ઇલાકો	મદ્રાસ	ગવર્નર
૩ બંગાળા ઇલાકો	કલકત્તા	ગવર્નર
૪, આસામ પ્રાંત	ગોહત્તી	લેફ્ટેનંટ ગવર્નર

૫	બહારને ઓરિસા	પટણા	લેફ્ટેનટ ગવર્નર
૬	આગ્રા તથા અયોધ્યાના સયુક્ત પ્રાતો	અલ્હાબાદ	,,
૭	પજાબ પ્રાત	લાહોર	,,
૮	વાયવ્ય તરફની સરહદનો પ્રાત	પેશાવર	ચીફ કમિશનર
૯.	મધ્યપ્રાતો ને વરાડ	નાગપુર	,,
૧૦	અજમેર ને મેરવાડા	અજમેર	,,
૧૧	કુર્ગ	મર્કરા	,,
૧૨	બ્રિટિશ બ્રહ્મદેશ	રગુન	,,
૧૩	બ્રિટિશ બલુચિસ્તાન	કવેટા	,,
૧૪	આદમાન બેટો	પોર્ટબ્લેર	,,

હિદ માહેલા દેશી રાજ્યોમા નાના મોટા મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યો છે મોટુ દેશી રાજ્ય હૈદ્રાબાદનુ છે દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઈ શકે [૧] વડી સરકારની સીધી હકુમતમા રહેલા રાજ્યો [૨] પ્રાતિક સરકારની હકુમતમા રહેલા રાજ્યો, દરેક વર્ગમા બે પ્રકારના રાજ્યો છે (૧) પાસે પાસે આવેલા દેશી રાજ્યોનો જથ્થો (એજન્સિ) (૨) છુટા છુટા આવેલા જુદા જુદા રાજ્યો (સસ્થાનો)

વડી સરકારના તાબામા રજપુતાના, મધ્ય હિદુસ્તાન, બલુચિસ્તાન, વાયવ્ય સરહદ એ ચાર એજન્સિઓ અને હૈદ્રાબાદ, વડોદરા કાશ્મીર, મ્હેસુર એ ચાર સસ્થાનો છે એ દરેકમા વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે એજન્સિઓના ઉપરીને એજન્ટ ટુ ધ ગવર્નર જનરલ ને સસ્થાનના ઉપરીને રેસિડટ કહે છે

સમાપ્ત.